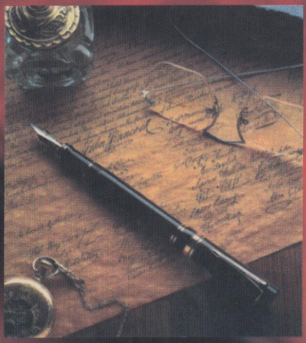
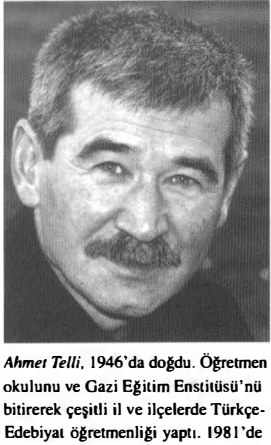
AHMET TELLİ

# BEN HİÇBİR ŞEY SÖYLEMEDİM



YAZILAR

telos



*Ahmet Telli*, 1946'da doğdu. Öğretmen okulunu ve Gazi Eğitim Enstitüsü'nü bitirerek çeşitli il ve ilçelerde Türkçe-Edebiyat öğretmenliği yaptı. 1981'de sıkıyönetimce tutuklanarak görevine son verildi. Aynı yıl TCK'nın 141, 142 ve 146. maddelerinden yargılandı. Bir yazısından ötürü 142. maddeden hüküm giydi. Kitapçılık, yayıncılık yaptı, çeşitli yayınevlerinde yönetici ve editör olarak bulundu.İlk şiiri 1961'de yayımlandı. 1972'de yayımlanan ilk yazısına Varlık Dergisi Eleştiri Ödülü ikinciliği verildi.1972'den bu yana bir çok gazete ve dergide yazıları, şiirleri yayımlandı. 1980'de *Hüznün İsyan Olur* kitabına Ömer Faruk Toprak Şiir Ödülü (Metin Altıok'la birlikte); *Saklı Kalan* adlı kitabına da 1982 Yazko Şiir Özendirme Ödülü verildi. *Türkiye Yazıları* dergisi, şiiriyle ilgili bir özel sayı yayınladı (Mart 1983, sayı: 72)

**Eserleri:**
(Şiir)
*Yangın Yılları, 1979*
*Hüznün İsyan Olur,1979*
*Dövüşen Anlatsın,1980*
*Saklı Kalan,1981*
*Su Çürüdü,1982*
*Belki Yine Gelirim,1984*
*Çocuksun Sen,1994*
*Kalbim Unut Bu Şiiri (Seçmeler), 1994*

(Yazılar)
*Ben Hiçbir Şey Söylemedim,2001*
*Sulara mı Yazıldı,2001*

(Kendi Sesinden Şiir Albümleri)
*Kalmasın,1993*
*Kül ve Kil,1997*



**telos** 173
**deneme:** 15

Ahmet Telli



# BEN HİÇBİR ŞEY SÖYLEMEDİM

telos

© Ahmet Telli / Telos Yayıncılık, 2001

ISBN 975-545-171-4

**Kapak Görseli**
Katalog Stock Photo'dan

**Dizgi**
Telos

**Ofset Baskıya Hazırlık**
Telos Yayıncılık

**Kapak Uygulama**
Nesimi Aday

**Kapak, İç Baskı ve Cilt**
Kayhan Matbaacılık

**Birinci Basım**
Ağustos 2001

**TELOS YAYINCILIK**
İmam Adnan Sokak, No:2 Kat:3 80080 Beyoğlu-İstanbul
Telefon: (0212) 249 24 80 Faks: (0212) 249 25 48
web site: www.telosyayincilik.com
e-posta: telosyayincilik@yahoo.com

AHMET TELLİ



# BEN HİÇBİR SÖYLEMEDİM

*Yazılar*

**telos**

# Sunu

*Söylememek harcısı*
*Söylemenin hasıdır*
Yunus Emre

## Ben hiçbir şey söylemedim

*BİR YOLCULUĞA çıkma hazırlığını yaptığım sırada annem, bu yolculuktan vazgeçmem için aklımı çelmeye çalışarak, olası bütün olumsuzlukları sıralar, bin dereden su getirirdi. Ona göre yolculuklar, bir bilinmeze yelken açmak, geride kalanları merakta bırakmak, özlemin yakıcı soluğunu bir kez daha duyurmak demekti. Onu anlıyordum: Hangi yaşta olursam olayım, bir çocuktum ve korunmam gerekiyordu. Ama o; burnumun direğini sızlatan heyecanı, uzakların gizliden el sallayışlarını, trenlerin kompartımanlarında kurulacak düşleri, bir ilkgençlik duygusunun geçiciliği olarak düşündüğü için; keşfetmenin, bir şehirde kaybolma duygusunun tehlikelerini hatırlatıyordu aralıksız.*

*Ben, yolculuk için hazırladığım valizi kapatırken annemin gözlerine bakar ve onun kısa bir suskunluk ânında sadece: "Anneee!" derdim, o kadar. Bütün yakınmaları o ân biter, sesimin tınısı, onu yeniden uysal ve boyun eğen anne kılardı.*

*Bu tek sözcük, sevgi kozasındaki kelebeğin uçma kararlılığı; "hayır!" demenin kendisiydi belki. Annem bu tınıyı, ruhunun acıyan yanlarıyla kavrar ve döktüğü bunca dilin boşuna olduğunun ayırdına vararak, sessiz bir kabullenişle şöyle derdi her defasında:*

*-Peki peki, ben hiçbir şey söylemedim...*

*Bu söz neleri saklıyordu, yahut neleri ifâde ediyordu? Annemin harelenen bakışlarında incinmişliği görürdüm önce. Sonra umarsızlığı ve suskunun uçurumunu dolduran ne varsa, hepsini! Sevgi şemsiyesinin fırtınada paramparça oluşunu ikimiz de hissederdik ki, bundan sonrası göğe bakmak ve ipinden kopan bir uçurtmayı izlemek gibi bir şeydi...*

*Susku gözeneklerinden ağan, söz müydü yoksa eylemin kendisi mi? Söz ve eylem, birer ifâde aracı olarak ters yönde devinirken bile, nasıl da birbirlerini onarıyor, donatıyor ve arındırıyorlardı?*

*

*Söz ve eylem: Arınmanın ve arınıp "kendimiz" olmanın olanaklarını içeriyor diye düşünüyorum. Yalnızca sözü giyinip sokağa çıkmanın bizi düşürebileceği hazin durum ile, bir başına eylemin, trajik olana bile bile gitmek olduğunu anladığımız yer ve zamanı, hiç kestiremeyeceğiz galiba.*

*Söz ve eylem diyalektiğinin öznesinin yüzleşeceği olgu, etik'tir. Sözün sahiciliği azalmayı; eylemin sahiciliği ise, azalarak çoğalmayı göze alıştır ki, etik, burada, bu sahicilik ile hayat buluyor. Meşrûiyet kazanma yerine eleştirelliği, egemen olma yerine eşitlikçi duruşu yeğlemek, belli ki sistemle aramıza koyacağı-*

*mız mesafe ile mümkün olacaktı. Bu süreç, söz ile eylemin sorgusunu bir vicdan olarak hissetmek ve hattâ hayatımıza çağırmakla sürüp giden bir durumdur ki, bu aynı zamanda hayatı devrimcileştirmenin pratikleriyle de donanımlıdır.*

*Arınma olgusunun sürekli aktif kılınmasının zihinlerdeki görüntüsü, kimilerince bir karmaşıklık olarak algılansa da, buna hayatın kendisini etik ile onardığı kaos da denilebilir. Çoğumuzun çekintiyle, ürküntüyle, sakınımla baktığı kaos, arınma sürecinin kendisidir. Bu bakımdan, şöyle denilebilir: Keşke kaos olsa!*

*

*Yazmak, sözün ve eylemin buluştuğu ender alanlardan biri olarak, yazarını sorguladığı kadar onun arınması için de bir olanaktır. Yarışmacı ve yarıştırmacı bir ahlâkı reddeden, inanca ve toplumsal dayatmalara karşı gerektiğinde yalnızlaşmayı, azalmayı göze alarak paylaşımcı bir hayatı tercih eden; buluşan ve buluşmaları olanaklı kılan yazma eylemi, söylemek ile eylemek pratiğidir elbette. Yazmak; sözün ve eylemin kendi başlarına edindikleri sezgiyi daha içselleştirebilir ve hattâ bunu paylaşma yolunu hazırlayabilir. Paylaşmada karşıtlık değil, çağrı vardır. Yunus Emre, sözün özüne yönelik de olsa dünya ile kendisi arasındaki mesafeyi karşıtlık cinsinden paylaşır ve şöyle der:*

*"Derviş Yunus bu sözü*
*Eğri büğrü söyleme*
*Seni sigaya çeken*
*Bir Molla Kâsım gelir"*

*Sözün dolaştığı algı ve anlama alanlarını, nesnelliğin belirlediği çağlar pek değişmiyor belli ki; öyle de olsa söz, suskunun gözeneklerinden dökülerek kendini yeniden üretebiliyor. Belki orada, hiçbir şey söylememek, bir şey söylemek oluyor: Geri çekilişler, tereddütler, endişeler...*

*Sözün dolaştığı algı ve anlama alanlarında bir kez daha hatırlıyorum o sözleri:*

*-Ben hiçbir şey söylemedim!*

*

*"Ben hiçbir şey söylemedim" derken, bundan tam olarak annemin dediğini mi anlıyorum? Hayır! Kimseyi anlama ve algılama serbestisinden alıkoymak istemem. Bir mesafe bırakıyorum, o kadar! Şöyle de söylenebilir: Yazılarımın susku noktalarına birer ayna konulmuş ve bu aynaları kırma hakkı isteyene en baştan verilmiştir; ancak, bıraktığım mesafeden seslendiğimi de hatırlatmak isterdim: "Ben hiçbir şey söylemedim"*

*Doğrusu, bu sözün, yazı hayatımdaki karşılığını, bu kitabı yayımlamaya karar verdiğim ân daha çok hissettim. Kitabın adı da buradan geldi zaten. Bunca zaman dosyalarda biriken yazılar bir yolculuğa çıkıyorlardı ve acaba onlar, insaf ile vicdan vadisindeki fırtınaya; aklı kamaştıran bilgi ırmaklarındaki girdaplara dayanabilecekler miydi?*

*İnsaf ve vicdan... Hemen sığınılacak birer liman gibi görünseler de, her gemi bu limanlara uğramayı kendine yediremez. Bunun yerine fırtınalı bir okyanusta, yıldızsız bir gökyüzü altında kendisine yeni bir rota çizmeyi yeğler. Haritalarda görünmeyen küçücük adalara yönelir belki. O küçücük adalardır ki, adları bile*

*yoktur çoğu zaman ve okyanusun dalgalarına karşı direnir dururlar.*

*Bilgi ırmağının girdaplarına gelince; bilgiyi ve kutsanan hiyerarşisini hırpalayan kunduzlarla karşılaşırız orada; kunduzlar akıntıya karşı bir yol bulurlar kendilerine. Irmağın sesinden şarkılar, şarkılardan da yurtsuzluk edinirler... Kunduzdur onlar; ırmağın aklı karışır, denizine ulaşmayı unutur bazen. Düşçüdür kunduzlar, düş kurmayı ve yalnızlıkta çoğalmayı bilirler. Hayat ile kendi aralarına konulan engelleri, çavlanların sesinden edindikleri şarkıya benzer itirazları ile aşarlar. Onlar, yeryüzünün iyimserliğidirler ki, yakınmaları yoktur, pişmanlıkları da... Ve onlardan biri suların kulağına şöyle fısıldar sanki:*

*-Ben hiçbir şey söylemedim.*

*

*Bu yazıların kitaplaşmasını öneren, belki de ilk kişi, şair arkadaşım Mehmet Çetin oldu. Onun beni cesaretlendirmesi bir yana, yazıların basım aşamasına kadarki redaksiyonu ve düzeltisi ona aittir. Onun bir kunduz olduğunu biliyorum; ısrarcı... İtirazlarımın azgın ırmağında yüzen bu ısrarcı kunduza yoldaşlık heyecanımı sunmak isterim.*

*Yayımlanan ilk düzyazı kitabım bu. Otuz yılı aşan bir yazma serüvenimin izdüşümleri olan bu yazıları bir araya getirip kitaplaştırmak düşüncesi, başlangıçta hiç yoktu. Yüzlerce yazıdan seçilen bu örnekler, benim özellikle son yıllardaki düşünüş ve duruşumun bir yansımasıdır. Hataları, hatalarımdır...*

*Ankara, Mayıs 2001*

"BU SON GÜNLERDE DÜNYAMIZ BOZULUYOR;
HER TARAFTA RÜŞVET VE YOZLAŞMA;
HERKES KİTAP YAZMAK İSTİYOR VE ÖYLE
GÖRÜ[illegible]'İ, DÜNYANIN SONU YAKLAŞIYOR..."

***Bir Asuri Kitâbesi***

# Şairin masalı

ÖNCE SÖZ VARDI ve söz, gücü yarattı. Peygamberler, sözün asıl sâhibinin Tanrı olduğunu beyân ederek, gücün, Tanrı adına kendilerinde bulunmasını istediler. Bütün çabalarını bu uğurda harcadılar. Öyle de oldu ve güç, hep peygamberler tarafında oldu. Sözün Tanrı'ya ait olduğunu sananlar da bu egemenliğe boyun eğip, sözün gücü altında kaldılar.

Ne var ki, önce büyücüler, sonra da büyücülerin torunları şairler, sözü paylaşmak istediler. Güce ortak olmak değildi amaçları: Bir çocuk hayranlığı ve şaşkınlığı içinde, sözün ırmağında kulaç atmak istiyorlar ve bu ırmağın bütün bir dünyayı sulamasını düşlüyorlardı.

İşte bu yüzden peygamberler, şairleri sevmediler. Onları sapık ve sapkın olarak nitelendirerek, onların Şeytan'la işbirliği yaptıklarını ilân ettiler. Bu düşündüklerinde büsbütün haksız sayılmazlardı. Çünkü şairler biâd etmemeyi öğrendiler Şeytan'dan. Daha sonra da gücün karşısında olmayı seçtiler. Şeytan, şairlere sezgiyi de sezdirmişti ki, bu, şairin, bir ütopyayı kurmadaki en temel kazanımıydı.

Şiir, işte orada, sözün ve sezginin soluğuyla yaratıldı...

*

Şairler, sözün ve sezginin tek sahibi olmayı aslâ dü-

şünmediler. Onları tüm dünya ile paylaşmak gibi bir duyguda oldular. Bunun için de insanlara sezgiyi önerdiler. Sezgiden yoksun bir aklın dünyayı cehenneme çevirebileceğini söylediler.

Şairlere kulak veren kimileri sezgiyi de benimsediler. İşte aklıyla sezgisini buluşturanlar bilmek vadisini keşfe çıktılar ve bilimi kurdular. Denilebilir ki, bilim vadisinde yürünen her koyak, önce sezginin rüzgârı ile doldu ve onun fısıldayışlarını dinledi.

Ama aklından başka bir şeyi kullanmak istemeyenler de vardı. Bunlar, şairleri hayâlci, olmamışı olmuş gibi gösteren sapkınlar olarak gördüler. Onların sözlerine kulak vermenin saçmasapan bir şey olduğunu söylediler. Haklıydılar belki. Ve zaten haklı olmak onlara yetiyordu. Bu dünyaya sadece ve sadece haklılık koltuğuna oturmak için gelmişlerdi. Bu akıllılara göre sözgelimi Donkişot, zavallı, yalnız, mutsuz ve birbaşınaydı. Aklın durduğu yerde Donkişot, yerden yere vurulmalıydı ve öyle de yaptılar zaten. Çocuklarının Donkişot'tan uzak durmasını istediler. Sevdiklerini akılsız davranışları nedeniyle Donkişot'a benzettiler hep. Donkişot'u ancak şairler sevdi, bir de düşlerine sahip çıkanlar. Onu, bir şair saydılar. Her şair Donkişot'tan birşey almıştı çünkü.

Ama galipler, hayâlden yoksun akıllılardı. Böyle olması kaçınılmazdı ve şairler, bu akıllılar karşısında yenilmeyi göze alacak kadar cesurdular. Egemenlik şaire, şiire ve hayâle yakışmıyordu çünkü.

Şiirin payına düşen eşitlik ideolojisi idi ve şiir, hep bunu duyumsatmaya çalıştı.

*

Sözün etki gücünün gölgesinden asla ayrılmayacak

olanlara göre Şeytan, her hileyi düşünürdü. Ama onlar, Şeytan'ın bile aklından geçmeyen bir şey daha düşündüler. Şair denilenlere bir nebze akıl enjekte edilirse, hem onları kurtarmış olurlardı, hem de sözün egemenliği sonsuza kadar sürüp giderdi. Doğrusu bunda başarılı da oldular. Sezgisini ve düşlerini bir gelecek projesi ile ışıklandırıp ütopyasını hayatlarına çağıramayan kimi şairler, akılla donanır donanmaz, sözün gücünü eşitlik ideolojisinden yalıtarak, egemenin yurt dediği alanlara kaydılar. O güne kadar şair, yurt nedir, ulus nedir bilmemişti. Ama artık söz, yurtla tanışmıştı.

Akıllılara göre asıl şairler işte bu yurtlanmış olanlardı. Ödüllendirildi bu akıllı şairler. Dünyanın her şeye rağmen yaşanacak ve değiştirilmemesi gereken bir mekân olarak bilinmesini istediler. Zaman zaman "bu dünya yalan" deseler de, bir sürüngen gibi sarıldılar hayata. Dahası peygamberleri, Tanrıları ve tüm egemenleri övdüler. Kendilerini ödüllendirenleri daha da fazla övdüler.

Egemen olanın gözü doyar mı? Şair öğütme değirmenleri kurdular. Sonra "En akıllı kim?" yarışması düzenlediler. Akın akın geliyorlardı bu değirmene akıllı şairler. Kül olup savrulsalar da, bu değirmenden şairler hiç eksik olmadı.

Derler ki, dünyanın şurasında burasında birtakım meczûplar dolaşırmış hâlâ ve bunlara şair denilirmiş. Bu meczûplar, aslâ ve aslâ egemenlik vadisine uğramazlar; düş kurar, bütün dünyanın iyiliğini isterlermiş. "Sözün gücünü kullanıyorsunuz", diyenlere karşı ise, ödünç aldıklarını geri verirlermiş.

Ve onlar, dilsizleşmeyi seçmişler...

*Ülkede Gündem, 12.07.1997*

# Anlaşamamanın yolu

ATEŞİN SİLAHA DÖNÜŞTÜRÜLDÜĞÜ, havanın boğucu bir gaza benzediği, ateşin ve suyun da bataklık olduğu bir zaman diliminde, yazmak denilen eylemin cehennemine merhaba!

Aklım kramplarla kıvranırken, bilincim, cinnetle ihtilâl arasında kamaşıyor. Böyle bir parçalanmışlıktan, aklımı ve bilincimi nasıl geri çağırabilirim? Aklım da, bilincim de, yazmanın geleneksel biçimlerine dönmeyi reddediyor. Ama yeni biçimlerin de olgunlaşmadığının, yer yer uç verse de, kendini kuramadığının ayrımındayım.

Geleneksel anlatım biçimlerinin miadının dolduğu ortada. Muhâlif söylemini yitirmiş olan bu geleneksel biçimler, kendini yineledikçe, bıkkınlık veren bir söyleve dönüşmüşler. Köycü, memleketçi, cumhuriyetçi, toplumcu kategoriler gibi, daha birçok renksiz, ufuksuz buutlar kazanan bu söylemler, sistemin meczuplarından olmuşlar.

Tam da burada, dışarıdaki davullar, güm güm de güm güm sesleriyle, aklımı başıma devşirmemi istiyorlar. Gerçekçi olmamı ve ayaklarımın yere basmasını bu-

yuran fermânı tebliğ ediyorlar. Ya gerçekçi olmalıymışım ya gerçekçi... Aksi durumda hainlik yaftam zaten hazırmış ve boynuma bir hamayıl gibi takılacakmış. Akıl ve gerçekmiş mutlak olan. Gayrısı safsata, dalâlet ve hıyânetmiş...

Ne yapacağım ben şimdi? Aklımı Pandora'nın sandığına koyup, çoktan derin sulara gömmüştüm. O, işlevini yerine getirmiş, kendi devrimini oluşturmuş ve çağını kapatmıştı bana göre. Bilincim ve sezgim, aklımın boşluğunu doldurmuştu.

Davullar, aklımı yitirmeme şaşıp kalıyorlar. Aklımı yitirmişsem, bilincim de yerinde olamazmış. "Akıl çağı, burjuva çağıdır" diyorum. Burjuva paradigmasının bize yutturduğu şey, kendisinin "sonsuz bir ilkbahar" vaadetmesiyle başlayan ikiyüzlü "gerçek"tir. (Bugün bakıyorum da, en sahtekârlar, en utanmazlar "gerçek, gerçek" diye ortaya düşmüşler). Böylece kendilerini Mesih'in dünyalı ve ne yazık ki ölümlü temsilcileri sayan burjuvazi, kendi etiğinin dışındaki yeni olguyu, yani yeni bir düşü, yani ütopyayı, bütün zeminlerden silip süpürmeye yönelmiş. Tıpkı, şairleri Devlet'ten kovarak, Atina demokrasisinin köle emeği üzerinde yükselen gerçekliğini görmezden gelen Eflatun gibi.

Fincancı katırları ürktü, ok yaydan çıktı bir kez. Cehâletimi onurla giyinip, bilgi'nin üzerine yürümek istiyorum. Savunma mevzilerine geri dönmemeye karar veriyorum.

Bir an kendime soruyorum: "Gerçekçilikle ütopyayı birleştirmek ve hattâ onu bir olanak kılmak mümkün değil mi?" Sezgim isyan ediyor buna. Ütopya, mevcut etikten kopuşla sağlanabilecek bir duruşun kararlılığı ile oluşabilecek ancak. Ve ben sezgime yöneliyorum ye-

niden... Bir anlık tereddüdüm bile, bilincimdeki metaforları kızgın küllere dönüştürüyor. "Semender, ey Semender" diye haykırıyorum, Sisyphos'un karşı yamaçtaki gölgesine.

Davul susmuyor ama. İnatçı bir siste, gemicilerin kulaklarında uğuldayan kampanaya dönüyor ve şöyle diyor: "Haklı olan benim, üstelik toplum benden yana". "Ha!" diyorum, "şu mesele." Haklı olmanın yetmediğini, haklı olmanın masum olmadığını, haklılığın egemenlik ürettiği yerde yenilginin erdem olduğunu haykırıyorum. Sesim rüzgârlara karışıyor, uçup gidiyor. Davul, "Bir kez daha kazandık!" diye çalıyor...

Sonra "çaresizlik..." Bu kavram, bilincin göçtüğü yerde, sözlükteki tanımına nasıl da denk düşüyor. Oysa çaresizliği de bir olanak kılan ideolojiler üretmedik mi? Şimdi tarihin şişinerek anlattığı o kahramanlık öyküleri, o efsaneler, çaresizliğin bir olanak olarak zıddına dönüştürülüşü değil mi? Ama davullar öylesine gerçekçi ki, sezgimin billurunu sert kayalarda unufak ediyor. Şu var ki, son Mohikan'ın hüznü, uçurumların kıyısından koparttığı bir kır çiçeği ile alyuvarlarıma sızarak, ütopyanın diyarını keşfe çıkıyor. Öyleyse, umut...

Bilincim ve sezgim bir bumerang gibi, dönüp gövdeme saplanırken, Sait Faik'in o çok bilinen öyküsünü anımsıyorum. Aşağı yukarı şöyle: Yazmanın yarattığı kargınlıklar sonucu bıraktığı yazma eylemine, çaresizliğin ve boğuncun kuşattığı bir anda, köşedeki büfeden bir kâğıt kalem alarak dönen yazar, "yazmasam çıldıracaktım" der, öykünün sonunda. Bu etkileyici, etkileyici olduğu kadar da çağrışımlarla yüklü ân ile özdeşleşiyorum sanki... Yazmak, "cehenneme bir bilet lütfen" demenin bir yolu olsa da.

Cehennemi seçiyorum. Orada Şeytan, insana, yani Tanrı'ya, yani akla tapınmıyor.

Ne ki dilin döşediği duvarlar yürüyor üzerime. Melih Cevdet'in deyişiyle "bir anlaşamama aracı olan dil", varoluşla gerçekliklerim arasında şekilsizleşiyor. Metaforlar da kurtaramıyor beni bu durumdan. Dilin verili çevreninde uçuşmak, bilincimi kanatıyor durmadan. Söylemlerin ideolojik konumlanışı, tüketim paradigmasının omurgasını oluşturadursun, coğrafyanın keder ırmağında kulaç atmak, direnmenin ve dayanışmanın senfonisi oluyor bana kalırsa.

Ateşin silaha dönüştürüldüğü, havanın boğucu bir gaza benzediği, ateşin ve suyun da bataklık olduğu bir zaman diliminde, yazmak denilen eylemin cehennemine merhaba!

*Demokrasi, 12.12.1995*

# Biçemden bakmak

KİMİ YAZILARI OKUYAMIYORUM. Kendimi zorlasam da, olmuyor; bir türlü yazının sonunu getiremiyorum. İtici birşeyler var bu yazılarda. Anlamıyorum da onun için mi? Belki. Ama her zaman böyle değil. Kimi yazıların terimlerle örgülenmesinden kaynaklanan, özel alanlara değgin oluşu nedeniyle özgül bir okuma biçimi istemesi doğaldır. Sözgelimi, Quantum fiziğiyle ilgili bir metni, Nurullah Ataç'ın yazısını okur gibi okuyamazsınız. O metni içselleştirecek terimlerle düşünme gelişkinliğinizin olması gerekir. Ama benim asıl söylemek istediğim bu türlü metinler değil. Gazete ya da dergilerde karşılaştığımız deneme ya da köşeyazısı türünden olanlar.

Yine de şu "anlamıyorum" lafı bana bir kaytarmaca, bir kolaya kaçma gibi geliyor. Düşünmeyi, yorulmayı göze alamayışın bahanesi sayıyorum bunu. "Falan şiirinizi hiç anlamadım, ne demek istiyorsunuz?" gibi sözlere, karşılık bulamamışımdır. Alttan alta bir yargılama havası da vardır, bu "anlamıyorum"da. Neyi anladığını anlamak da pek kolay değildir bu kişilerin. Kendilerini ölçü alırlar hep. Kişiselliğinden değil de inançlarından alırlar bütün cesaretlerini. Sonunda Marx'ın bir sözünü anımsadım;

"İnsanlık kendi önüne çözümleyebileceği sorunları koyar." Bu sosyolojik tanımlamadan bireysel zihin faaliyetine bir yolculuk yapılabilir sanıyorum. Bir yazıdaki düşünceyi ya da bir şiirdeki imgeyi zihni faaliyetinin problemi olarak düşünmeyen, onu çözmek için bir çaba göstermez elbette. Şimdi galiba "anlamıyorum"a bir karşılık bulabilirim. Ve şöyle diyorum: "Demek ki daha o derse gelmemişsin." Hiç de küçümser bir ifade değil bu.

Şu kolay okuyamadığım yazılar üstüne düşünmek istiyordum aslında ben. Şöyle bir sonuca vardım: Bir yazıyı okunaklı kılan galiba onun biçemi. Evet, herhalde bu olmalı beni bir metinden uzaklaştıran ya da o metne yaklaştıran. Cemal Süreya'nın yazdıklarının çoğundan belki yeni bir şey öğrenmezsiniz, ama o yazıları okumaktan bir tad alırsınız. Salâh Birsel de öyle gelmiştir bana. Ama Hüsamettin Çetinkaya'yı okurken hep tıkanmışımdır. Melih Cevdet'in, Tomris Uyar'ın yazılarını ise okumadan atamam dergiyi elimden.

Atmaca gibidir kimi yazılar. Nereden, nasıl görünecekleri belli olmaz. Hızla yaklaşıp avını kapıp kaçarlar. Şaşkın bir şekilde bakakalırsınız. Cemal Süreya ile Ragıp Gelencik'in biçemidir bu. Çoğu yazıları değini biçimindedir ama sarsıcıdır. Dilerseniz başka adlar ekleyebilirsiniz buraya.

Kimi yazılarsa kırlangıçlara benziyor. Göz alabildiğine uzanan boşlukta bir valstir sanki kırlangıç uçuşu. Ezgisini duyarsınız önce. Sonra sağa sola, yukarıya aşağıya süzülüp dururlar. Kanat çırpışlarını izlerken bir ağacın dalına konacağını sanırsınız. Konar gibi yapar ama tam o an hızla ufuk çizgisine uçar. Akif Kurtuluş'un, Haydar Ergülen'in yazılarında bulurum bu kırlangıç uçuşunu. Bir de Taner Ay'la Adnan Özer'in.

Cezmi Ersöz, Adnan Satıcı gibi sevdiğim kimi yazarlarda da çakal biçemi vardır. Kısa bir an görürsünüz fırlayışını. Çoğu kez de avını kapıp kaçtığı andır bu.

Efendi biçemler de yok değil. Koltuğunuza kurulun, yolculuktan bir endişeniz olmasın. Trafik kurallarına uyulur, ışıkların imlâsına uygun gidilir ve sürat yapılmaz. Kaptan dinleniktir ve alkol almamıştır. Afşar Timuçin, Ülkü Tamer, Memet Fuat, Ramis Dara, Mehmet H. Doğan'ın yazılarını okurken böyle bir rahatlık duyarım. İnce söyleyişlerle kendini okutan yazılardır bunlar.

Eski, burunlu otobüslerin bozuk bir yolda ilerleyişine benzeyen yazılar okursunuz bir de. Vaktiniz bolsa, sarsıntılardan da rahatsız olmazsanız bir sorun yok. Asım Bezirci, Özgen Seçkin gibi yazarların yanına daha nicelerini koymak mümkün. İnaçlıdırlar. İnançlı olmayı da başat insan ögesi sayan bu yazılarda inancı sorgulamaya vakit bırakılmamıştır.

Turist gezdiricilere ne dersiniz? Belli mevsimlerde, bağlı oldukları acentaların çizdiği istikamette hep aynı yerleri gösterirler. Onlarca kez çıktıkları bu aynı yolda, her defasında ilkmiş gibi heyecanlıdırlar. Ama işin ilginç yanı yolcuları da aynıdır bu otobüsün. Hüseyin Atabaş'ın, Muzaffer Uyguner'in, Mahzun Doğan'ın yazılarındaki bildik, tanıdık biçem bana bu duyguyu verir nedense.

Cengiz Gündoğdu ile Gökhan Cengizhan, kızgın erkeklerdendir. Akıllarının uçuştuğu yere ellerindeki kalem yetişmediği için daima söyleyecekleri son sözü söylememiş havasında dursalar da, aslında böyle olmak istiyorlardır.

Evet kimi yazıları okuyamıyorum. Sıkılıyorum. Ama şimdi niçin okuyamadığımı galiba biliyorum.

*Demokrasi, 06.02.1996*

# Demokrasi, lütfen

SABAH... Pencereden içeri sızan güneş, yaşama sevincini bir ıslıkla sese dönüştürüyor dudaklarımda. Bir sevgiliyle aynı anda uyanıp göz göze gelivermek gibi bir şey bu. İşte o an sımsıcak bir gülümseme yayılıverir ya insanın yüzüne; sımsıcak ve öylesine güzel. Güneş, bir gülümseme tadında ısıtıyor içimi.

Tepelere bakıyorum, görebildiğim tepelere. Sonra sokağa, insanlara, insanların telaşlı koşuşmalarına. Şu tepelerin ardındaki dağların sessiz koyaklarında ceylanlar yine melûl ve mahzun mudur?

Pencereyi açıyorum. Isıran bir bozkır soğuğu doluyor odama. Isıran ve yakan bir soğuk. "Aralık'tır, netameli aydır" demişti ya şair, tam da öyle. Ama ben güneşin ve soğuğun, tenimde birlikte dolaşmasından memnunum. İyi demlenmiş bir bardak çayın buharı odamda gezinirken, dudaklarımda yine bir ıslık. Sonra sokağa çıkıyorum.

Sokak... İyi, temiz, güzel gibi görünen bir sokak. Ama bir sokağı belediye hizmetinden aldığı payla nasıl tanımlayabiliriz? Şimdi bu sokakta hangi acılar yaşanmaktadır, hangi sevinçler, hangi aşklar? Sokağın ruhu

bunlar değil midir? Sokak işte; yaşanmakta olan, insana ait ne varsa odur belki.

Sokakla ilgili bir şiirin ezberimdeki dizelerini mırıldanırken otobüs durağına yöneliyorum.

Gazete bayiinin önünde inanılmaz bir kuyruk. Gazete ve sigara almak için zamanım var mı diye saate bakıyorum. Biraz zor. Gazetelere eklenen çatal bıçak şakırtısı, tencere tava gürültüsü, büyük ve küçük ekran televizyonlar, masa örtüleri ve daha neler neler... Benim gibi yaşı elliye ulaşmış insanların yüzünü utançla yere eğdiği bir görünüm. Utanıyorum, evet... Gazetecilik, 19. yüzyılda, nice badireler atlatılarak oluşturuldu. Gazeteler aracılığıyla gelişti düşünce dünyası. Bilim ve sanat da bu ifade aracı üzerinden yaygınlaştı. Şinâsi'nin, Agâh Efendi'nin emekleri, gazetecilik tarihinin önemli sayfalarını oluşturur. Bunlar unutulup gitmiş sanki. Bugünkü edebiyat tarihlerinin çoğu, gazeteciliğin serüveninden özellikle söz eder. Lisede, üniversitede hocalar bu olguya dikkat çekerler. Hattâ o sayfaları biraz da edebiyatın ve gazeteciliğin onuru sayarlar.

Utanç bitti mi küstahlık nasıl da sırıtkan, nasıl da... Sözcükler bile utanıyor, boyalar utanıyor, matbaalar utanıyor, ama utanmayanlar öylesine egemen ki, bir kez daha her türlü egemenliğe karşı olmanın insan olmak olduğunu duyumsuyorum.

Gazete kuyruğundaki çoluk çocuk, yaşlı genç, kadın erkek; insanlara takılıyor gözüm. "Şu" diyorum, "şu orta yaşlı kadın öğretmendir herhalde. Şu mühendis, şu fabrika işçisi, şu öğrenci, şu sekreter... Şu, şu, şu, şu...

Hayır, hiçbiri değil. Yanılıyorum. Hepsi birbirine benziyor birdenbire. İnanılmaz bir şey. Halûsinasyon mu bu yoksa! Hayır, değil. O güzelim insanlarımın ki-

şiliklerini, kimliklerini, özelliklerini nasıl da aynılaştırıyor bu tüketim ahlâkı? Ejderler ülkesinde hepsi de birer küçük ejder olup çıkıyorlar.

Korkuyorum, evet, ciddi olarak korkuyorum. Medya denen bu korkunç burgaçta yanımdaki yöremdeki birçok insanın kayboluşunu gözlemlemek ürkütüyor beni.

Kuyrukta biraz utanmış gibi, biraz yabansı, ama kuyruğa biraz da dışarda kalarak katılan bir gence takılıyor gözüm. "Dal gibi" derler ya, işte öyle. Sıranın kendisine gelmesini bekliyor. Sonunda önündeki düzgün giyimli beyefendi, 180 bin liralık tabak çatal, tencere tava (pardon, gazete demek istiyorum) aldıktan sonra, delikanlı, elindeki yirmi beş bin liralık madeni parayı uzatıyor:

- Demokrasi, lütfen, diyor.

Büfenin dar aralığından bir ses:

- Kalmadı.

Genç, yeniden soruyor:

- Kalmadı mı, gelmedi mi?

- Tükendi efendim, tükendi.

- Yarın gelir mi?

- Kimbilir, diyor büfeci, belki.

- Yani Demokrasi'nin yarın geleceği kesin değil demek istiyorsunuz.

Büfecinin canı sıkkın:

- Yani kardeşim, sen de şunlardan birini seç işte. Bak hepsi var, hürriyet, milliyet, cumhuriyet, sabah, günaydın...

(Bayi, özel adların imlâsını bilmediği için küçük harflerle söylüyor bütün sözcükleri.) Delikanlı sözüne devam ediyor:

- Ama Demokrasi olmazsa bunlar ne işe yarar?

Arkada bekleyenler aceleci. Onun bir an önce orayı terketmesini istiyorlar.

Elindeki yirmi beş binlikle sıradan çıkıyor delikanlı. Yirmi beş binliğin hacimli rakamlarına bakıyor ve bir cigara yakıyor, küfür gibi yakıyor. Demokrasi'yi bulacak. Çaresiz bulacak. Olmazsa olmaz diye düşünerek hızlı hızlı yürüyor. "Belki yarın gelir" diye düşünüyor.

"Sıcak bir kış" diyorum kendi kendime. Güneş elbet ısıtacak, soğuk elbet üşütecek. Bir ıslık tutturuyorum yine... Olmadığını bile bile, delikanlının ardından büfeciye:

- Demokrasi, lütfen, diyorum.

- Yok, diyor, belki birgün gelir.

"Belki" diyorum umudu dürterek, ömrümü azaltarak...

*Demokrasi, 26.12.1995*

# Haklılığın yetmediği yer

SİSTEMİN ÖKSELERİNDEN biri de ödüller. Özellikle bilim ve sanat alanında her yıl yenileri eklenerek mantar gibi çoğalan ödüllerin ikili karakterinin deşifrasyonu, zaman zaman gündeme gelmişse de, sistem, bu muhalif duyguları bir biçimde bastırmış ve kendi doğrultusunda yürümeyi sürdüregelmiştir.

Arkadaş Z. Özger için düzenlenen şiir ödülüne karşı, son günlerde ortaya çıkan eleştiriler, sistemin bu öksesine karşı birtakım duyarlılıkları da ortaya koyması bakımından önemlidir sanıyorum. Ne var ki, bu karşıçıkışlar, sistemin ahlâkını deşifre etmesi gerekirken, daha çok, ezberlenmiş kavramların cazibesine yaslanmaktadır.

Üretimin ve pedagojinin buluşturulduğu ve belli rantlar sağlanan ödül mekanizması, yakıcı işlevini kapitalizmin ahlâkı içinde iyice kurumlaştırmıştır. Gerçi çok önceki zamanlarda da ödülün toplum yaşamlarında yeri olmuş ve daima egemen ideolojiyle elele olagelmiştir. Öyle ki, kiliseyi bezeyen ve kiliseyi bezediği sürece ressam ile eşit duygularda olduğunu ileri süren egemen ideoloji, İsa'yı kilise ahlâkına göre resmetme-

yen ressamı, sistem dışına itmeyi yeğlemiştir. İşte daha burada ikiyüzlülüğün somutlanışı açıkça görülür. Eski Arap ya da Yunan toplumlarından bugüne gelen ödül mekanizması hep egemenin bir lütfû olarak süregelmiş, bu özelliğini de korumuştur.

Ödül konusunda çok geriye gidilmesi bu yazının konusu değil. Bugüne bakıp, kendi pozisyonumuzu teorize etme oportünizmine düşmeden, ucu kendimize de dokunsa, gerekli deşifrasyonu yapabilmeliyiz, yapabiliriz. Bu süreçte yalınkat öfke krizlerine kapılmanın bir anlamı yok.

Yarışmaların bir kısmı, sistemin resmi kurumlarınca düzenleniyor. Lütûf da bu doğrultuda büyük olabiliyor. Alıcısını küçülten bu sistem içi işleyişte, bu ödüllerin alıcıları, yıldızı sönmekte olanlardır. Resmîdir, parlak düğmelerin altında utancın ve bilinç yoksulluğunun saklandığı bellidir.

Bir de sistemiçi örgütlenmelerin düzenlediği ödüller var. Dernek, sendika, vakıf, kültür merkezi, gazete gibi yapılanmalar, ödül mekanizmasını, sisteme bağlılığın bir ifadesi olarak ortaya koyarlar. Resmî olanlarla ayrıldıkları bir nokta yoktur aslında. İnsan hakları, demokrasi gibi genelgeçer kavramlarla örtünseler de, özünde sistemi onarıcı bağlamdadırlar. Onların, edindikleri bu türlü kavramlarla mâsum duruşlarına bakarak, yanında yer almak, sistemin, kendi muhalifini kendine râm edişindeki gizil gücü ortaya koyar.

Asıl önemlisi ve şiddetle karşı çıkılması gereken ise, sistemle kendi arasında uzlaşmazlığa dayalı bir ideolojiyi seçmiş olanların kurumsallaştırdığı ödüllerdir. Bir dargörüşlülüğün mü, yoksa alttan alta sisteme entegre olma isteğinin mi baskın olduğu pek de net olarak be-

lirmeyen bu türlü ödülleri, daha çok yanımızda yöremizde bulunanlar düzenliyorlar: Nâzım Hikmet, Yılmaz Güney, Orhan Kemal, Sabahattin Ali, Musa Anter, Arkadaş Z. Özger gibi yaşamları boyunca sisteme karşı muhalif kimlikler, başkaları tarafından sistemin ökselerine mi dönüştürülüyorlar? Düşünülmesi gerek. Şu kadarını söyliyeyim ki, sistemden ödünç alınan ne varsa içi boşaltılmadıkça, sistemi yeniden üreten mekanizmalar olarak işlevlerini sürdürecektir. Ödülü sistemden ödünç alarak kullandığınızda, bilmelisiniz ki, bu aracın prospektüsü yine sistem tarafından hazırlanmıştır. Karşıçıkışı, araç analizini yaparak ve kendi amacınıza uygun pratikleri belirleyerek gerçekleştirebilirsiniz. Böyle olmazsa, "muhalif pratikleri seçikleştiremedik, bir süre daha mevcutla idare edelim" anlayışı ağır basar ki, o zaman araç, sizin amacınızı da belirler.

Diğer yanda ödüle karşı muhalif sanat pratiklerini sadece "ödül egemenliktir, eşitsizliktir" gibi araç analizine dayanmayan kavramları yerli yersiz serpiştirerek yaptığınızı sanırsanız, komik duruma düşersiniz. Üstelik bir de "ödül iptal edilmelidir" buyurganlığının altından kalkmak zorlaşır. Buyurganlık, egemenliğin ta kendisidir çünkü. Kendine kenarda bir yerde yer edinenlerin ahlâkıdır. Yasal mitinglere değil, korsan mitinglere buyrunuz beyler...

Arkadaş Z. Özger Ödülü'ne karşı duranların hepsi haklıdırlar. Ama sadece haklıdırlar, o kadar... Eğer bu haklılıkla birlikte:

- Dernek, sendika, vakıf, kültür merkezi gibi egemenlik üreten sistemiçi örgütlenmelerin içindeyseniz;

- Dergi, gazete gibi egemen dolaşımın ağına takılmış bir balıksanız;

- Mülksüzleşme bağlamındaki bir yaşam pratiği içinde değilseniz;

- Kitaplarınızdan ya da yazdıklarınızdan rant sağlıyorsanız, haklılığınızın altında ezilebilirsiniz, çünkü bu, çok kolay elde edilen bir haklılıktır.

Madalyonun bir de öbür yüzü var. Hiç değilse ödülün sistemle olan ilişkisinin bilgisine sahip olanların ödüle katılmaması gerekir değil mi? Nerde!... Ödüllere katılanlar o kadar çok ki, katılmayanları bulmak zorlaşıyor. Kahreden bir cazibe. Masum bir fahişe. Cezbeden bir memnû ilişki. Sokakta kambursuz dolaşanların sayısı o kadar az ki...

Sartre Nobel'i reddetti, Neruda ise aynı ödülü kabullendi. Sartre'ın Nobel konuşması Neruda'nın şiirlerinden daha anlamlı geliyor bana. Arkadaş, TRT Ödülü'nü aldı, ama bunu problem etmedi. Mina Urgan, Nokta dergisinin ödüle adaylığını geri çevirmiş ama Edebiyatçılar Derneği'nin ödülünü aldı mı bilmiyorum. Ödül bilgisine sahip tek Edebiyatçılar Derneği üyesi de mi yok? Peki o zaman, Arkadaş Z. Özger'in dostları, okurları...

*Demokrasi, 20.2.1996*

# Göz hizası kitapları

YAZAR ÇİZERLERİN çalışma odalarında çekilmiş fotoğraflar hep ilgimi çekmiştir. Bir kitabın arka kapağında, bir ansiklopedide ya da dergi veya gazetede yayımlanan bu fotoğraflar bir portre değerinde oldukları kadar, o sanatçının yaşadığı, kendi başına kaldığı anların atmosferini de yansıtır bir bakıma. O sanatçının kişiliğinin ipuçlarını bile bulmak mümkün.

Bu türlü fotoğraflar çok eskiden beri var. Çocukluğumda bu fotoğraflar çok etkilerdi beni. Büyülü, ulaşılmaz ve şiirsel... Hemen her yazarın, çizerin, sanatçının bu türlü fotoğrafları var herhalde. Geçenlerde, mutlaka okumam isteğiyle elime tutuşturulan bir kitabın arka kapağında gördüm böylesi bir fotoğrafı. Ben de okumak için akşamın o yalnızlık saatlerinde elime aldım. Belki de çok güzel şiirler bulabilmek duygusuyla akşamın bu en güzel saatlerini ayırmıştım bu kitap için. Sonra arka kapaktaki fotoğrafa baktım ve hiç okunmayacak kitaplar rafının arka sırasından birine koydum. Bu arka kapaktaki fotoğraf, yazarın değil de, kitapların fotoğrafına benziyordu. Bakın görün neler okumuşum der gibi biraz da. Hani eski asker fotoğrafları vardır ya; şöyle sol el çeneye dayanırken dirsek hafif içe bükülmüştür. Onbaşı ya da çavuş rütbesiyle birlikte ilk kez

askerde sahip olunan saat de mutlaka görünmeli ki, bakan anne baba ya da genç kızın içinde hasret tohumları daha bir serpilsin. Bana bunları düşündürten yazarın fotoğrafındaki kitaplıkta neler mi var? Önce kitaplık denilen şey, mobilyacıdan alınmış ve kitapların konulması için değil de ne bileyim ben, bardak tabak konulması için yapılmış sanki. Ötede bir yerde belli ki kuponla alınmış ansiklopediler duruyor, onların yanında büyük boy kitaplar. Remzi Kitabevi-Kültür Dizisi; bu tarafa doğru Yalçın Küçük Dizisi, yanında Uğur Mumcu Dizisi, Hasan Hüseyin Dizisi vs. (Yine belli ki bütün bunlar bir pazarlamacıdan taksitle alınmış.) Her kitap öylesine özen ve düzen içinde ki, pırıl pırıl üstelik. Bir tanesini çıkarsanız, yeri, çekilmiş bir dişyeri gibi olacak. Okunmuş mudur bunlar? Sanmıyorum. Öyle olsaydı böyle bir fotoğraf olmazdı. Fotoğrafçı bile itiraz etmiştir belki, ama yazar böyle istediği için boyun eğmiştir.

Kimi portre fotoğraflarının arkasındaki kitaplık ise türbe gibidir. Daha çok geçen yüzyıl ile bu yüzyılın başındaki yazarların odalarıdır bunlar. Biraz önce belirttiğimiz yazardaki yapaylık yoktur, ama yine de soğuk gelir bana. Kitapların çoğu ciltlidir, camlı kitaplığın içindeki bu genellikle siyah ciltli kitaplar çok muntazam dizilmiş ve aynı ciltçinin elinden çıkmış gibidir. Çoktur bu kitaplar. Ceviz masasının başında oturan yazar, redingotludur ve yüzünde asil çizgiler vardır. Giz yüklü yüz çizgileri etkileyicidir. Arkadaki kitaplık ise bu etkiyi daha bir derinleştirir. Kimilerinde saygı, kimilerinde tapınma duygusu yaratabilir. Göremediğimiz duvarlarda da herhalde kalın kadife perdeler ve daima örtük tül perdeler vardır. Hizmetçinin kapıyı usulca vurup hep

aynı saatte getirdiği kahve daima hoş bir koku yayar odaya. Bu asalet ve giz şakaya, erotizme yer verir mi?

Gördüğüm kimi sanatçı portrelerindeki odalar ise sanki "Yahu, nerelerdesin, birgün uğrasan da dostlar için sakladığım güzel bir konyak var, iki kadehlik sohbet etsek ya!" der gibidir. Bu türlü fotoğraflardaki kitaplığa bakınca kendimden birşeyler bulurum hep. Bir savrukluk vardır, ama aranılan ne varsa şıp diye bulunuverir. Ötedeki bir rafta bir dosya nerdeyse kaymak üzeredir, kitapların kimi diktir, kimi yatık. Üstüste olanlar belli ki yeni getirilmiştir, masaya en yakın yerdedir ve okunmaktadırlar. Masanın ucundaki kitaplar ise yazılan ya da araştırılan bir konunun başvuru kitaplarıdır; aralarına ayraçlar konulmuş, bir diğeri açık bırakılmıştır. Dikkat edilse masanın altına doğru birtakım kitapların olduğu da görülebilir. Sanki hiçbir kitabın işi bitmemiştir daha. Zaman bulunsa bir fotoğrafçıya gidilip çektirilecek bu fotoğraf, fotoğrafçının inadıyla bu odada çekilmiştir. Birkaç fotoğraf, bir tiyatro afişi bir iki biblo... Anılar, anılar, anılar... Anılar uçuşurken odanın görmediğimiz köşesinde bulunan radyodan piyano soloları duyulmaktadır.

Bu türlü fotoğraflara baktığımda hep, göremediğimiz karşı duvarda hangi kitaplar vardır, diye merak ederim. Yazarın, masasından başını kaldırınca gördüğü kitaplar hangileridir? Göz hizası kitapları, diyorum ben bunlara. Onlar olmazsa olmaz... Düşlüyorum ve karşı duvarın fotoğrafını da ben çekiyorum zihnimde.

Tavana yakın raflarda, okunmuş ve "Ah, zaman bulup şunları bir kez daha okusam" denilen kitaplar vardır. *Savaş ve Barış, Karamazof Kardeşler, Ölü Canlar, Oblomov* _ Sonra Thomas Mann, William Faulkner,

Stendhal ve diğerleri... Göz hizasındaysa *Sevda Sözleri, Büyük Saat, Yeniden* olmalı. Nazım'ın sekiz ciltlik şiirleri, *Kitab-ı Mukaddes, İlyada, Odise ve Mem û Zîn... Kalbimi Vatanıma Gömün, Özlemin Eski Tadı Yok, Nazım ile Piraye* ve diğerleri.

Bir de ilk basımlar var. Bu rafta Tevfik Fikret'in *Şermin*'i, Orhan Veli'nin, Sait Faik'in ilk basımlarının yanında *Çocuk ve Allah*'ın ilk basımı, diğerlerinin arasında yerini almıştır. Sonra sayısı çok olmasa da taşbaskısı kitaplar... Bir de özel basımlar: Türkiye'de basılmış olanların yanında Fransa'dan, Almanya'dan gönderilen özel basımlar. *Küllük* dergisi, 1876 tarihli *Mısır Tarihi* vs. vs....

Yazarın masasının üzerinde sanki kazınmış duygusunu veren kimi kitap adları vardır. Sevdiği kitap adlarıdır bunlar. Onların fotoğrafını da bir başka yazıda çekmek isterdim.

Alt raflardaki kitaplar, arka arkaya birkaç sıradır. Kiminin varlığı bile unutulmuş. İmzalı olduğu için birilerine armağan da edilemeyen bu kitapların kaderi, artık hiç günışığı göremeyecek olmalarıdır. Bu raflarda kötü çevrilmiş kitaplar ile okunmasında bir yarar olmayan kitaplar yanyana, ya da üst üstedir. Birçoğu okunmasına karşın artık bir daha ele alınmayacak bu kitapların yazarlarıyla karşılaşıldığında ne hissetmektedir acaba bu yazar, hep merak etmişimdir. Ama göz hizası kitaplar; onlar için ayrı ayrı yazı yazılsa yeridir.

*Demokrasi, 02.04.1996*

# Suçlular ve güçlüler

FİDEL CASTRO'nun tarihi konuşması, yıllar önce iki yayınevi tarafından kısa aralıkla Türkçeye kitap olarak kazandırılmıştır.

Ant Yayınları, *Tarih Beni Beraat Ettirecektir*, diğer yayınevi de *Tarih Beni Affedecektir* adıyla yayımlamıştı aynı konuşmayı.

Beraat'ın Türkçesi aklanma; affın Türkçesinin de bağışlanma olduğunu biliyoruz. Böyle olunca, iki çeviride yer alan affetme de, beraat etme de pek yerinde görünmüyor. Çünkü Castro, ne beraatini talep etmiştir, ne de affedilmeyi. Castro, egemenlik sistemine, emperyalizme göre suç sayılan devrimi gerçekleştirmiş ve bunun için de işlediği "suç"tan pişman olmamıştır, niye affedilmeyi istesin? Hele affedilmeyi istemek, bir egemenliğin kabûlüdür ki, Castro, böyle bir kabûle asla yanaşmadığı gibi, bütün bir dünyayı bu egemenliğe karşı durmaya çağırmıştır.

Durup dururken niye anımsadım bunu?

Şunun için: Hapisanelerde günün değişmeyen konularından biri hep af'tır. Bu konuda hemen her gün, gerçeğe yakın ya da gerçekdışı bir sürü "tevatür" dolaşır koğuş-

larda. Mugalatalar, yorumlar... Gündelik yaşamda da iki de bir af konusu, gazete manşetlerine tırmanır, televizyon haberlerinde bundan abartılarak sözedilir.

"Düşünce suçlarına af!"

"Kısmi af!"

"Öğrenci affı!"

"İdari suçlara af!"

"Cumhurbaşkanı falanı affedecek!" gibi haberler, istekler, niyetler vurgulanır.

Bir terslik var bu af kavramının kullanımında. Bir hile, bir egemenliğin meşruiyeti gizli.

Işık Yurtçu, kendisi için affı kabul etmedi.

Çetin Altan, cumhurbaşkanınca affedilmesini içine sindiremedi ki, yıllardır, çeşitli konuşmalarında devlet ile yazar-sanatçı ilişkisindeki bu terslikten sözeder.

1974'te çıkarılan sözde af da, devletin ikiyüzlülüğünden başka bir şey değildi. Çoğu devrimci bunun ayırdındaydı, ama karşılığında cezaevinde kalmak bir yanıt teşkil etmiyordu. O tarihte "Kim kimi affediyor?", "Kim kimi affedecek?" soruları gündeme gelmiş, söz ve düşünce üretilmişti. Yine o günleri yaşayıp koklayan Can Yücel şu şiiri yayımlamıştı:

*Af bir âtıfettir*
*Şartı bunun nedamettir,*
*Nedamet de hiyanettir,*
*Hiyanet de fazilettir,*
*Fazileti faşizmin...*
*Hiiiç merak etme,*
*Bunlar eveleye geveleye böyle,*
*Eninde sonunda "Af"fı verecekler bize.*

*Amaaaa*
*Biz onları,*
*Biz onları affetmeyeceğiz, azizim...*
*

Şu günlerde yine "öğrenci affı" gündemde. Başarısızlıkları ya da devamsızlıkları gibi nedenlerle okullarından ilişkileri kesilenler affediliyor. Peki ama başarısızlık ya da devamsızlık suç mudur ki, onu affediyorsun?

Demek ki suç!

Çocuk annesine: "Afedersin anneciğim, bidaha yapmam!"; memur amirine: "Afedersiniz efendim, bir daha olmayacak!" diyor ve annenin ya da amirin haklılığı, büyüklüğü, karşıçıkılmazlığı bir kez daha böylece onaylanıyor.

Ah şu büyüğün haklılığı!

Belli ki, haklılık değil, güç'tür kabullenilen.

Zaten suç olmayan ne kaldı ki yaşamımızda? Düşünce suç, kadın olmak suç, Kürt, Türk, Çerkez olmak suç, dinsiz olmak suç, hayır demek suç...

Suçun affedilmesinde gizli bir aşağılama olduğu belli. Tarih bu tür aşağılamalarla dolu.

Romalı, Hıristiyanı aç hayvanlara parçalatıyordu.

Çingeneler, Fellahlar ve nice hayatlar, egemenliği ellerinde tutanlarca horlandılar, aşağılandılar.

Hitler, Zencileri ve cazı aşağılıyordu.

Kimileri, hayvanları aşağılıyor. Çünkü yaşam denilen iktidarı ellerinde tutuyorlar.

Demek ki tarih, o kadar da bel bağlanacak bir olgu değil. Tarihin kendisi bir iktidar oluyorsa, burada bir bityeniği var.

Tarihe saygı duymamak, anlaşılabilir bir şey gibi geliyor bana.

Aşağılanma, kulluğu kabulle başlıyor, tarihselcilikle devam ediyor. O zaman da af, kaçınılmaz oluyor. Af bir aşağılama ve aşağılanma ilişkisi diye düşünmek kalıyor geriye. Adorno şöyle diyor: "Zaten bağışta her zaman aşağılayıcı bir şey vardır. Onu alanı nesne durumuna düşürür."

Suça teşvik de suçtur egemene göre. Ama ben suça teşvik etmeyi ve suç işlemeyi seviyorum. İtaatsiz olmayı, insan olabilme yollarından biri olarak görüyorum.

Hiçbir egemenliğin meşru olmadığını düşünüyorum ve suç işliyorum. Egemenliğin olduğu her yerde suç meşrudur ve bu suç, mağdurun hayır deme hakkıdır sanıyorum.

Çocuklara uysal olmamayı, nasihatlere kulak asmamayı öneriyorum ve suç işliyorum. Yaramaz olmak uysal olmaktan iyidir diyorum.

Aşkta, cinsellikte, dostlukta, düşüncede... tabular olmadığını söylüyorum, suç işliyorum...

Böylece yaşamla ilişkimi eşitlik ideolojisi bağıyla yeniden kuruyorum. Yaşamın da benim üzerimde egemen olmamasını sağlıyorum. Böyle yapınca da Tanrı'ya karşı suç işliyorum.

Suç kavramının kaynağı Tanrı. O oldukça ben suç işlemeye devam edeceğim belli ki.,

*Ülkede Gündem, 30.08.1997*

# Kim okur kim yazar

İSTANBUL'DA Tüyap Kitap Fuarı'ındaki söyleşinden çıkarken eski bir dost, elime bir kâğıt tutuşturdu. Otuz yıl önce yayımlanan bir mecmuadan kopya edilmiş olan bir şiirdi bu. Bu şiir benimdi, unutup gitmişim. Kitaplarımda da yok. Olması da mümkün değil. İlk gençlik "denemelerinden" bir örnekti yalnızca.

Bu şiiri okurken düşündüm: Ne kadar çok gereksiz yazı yayımlamışım... İlk şiirim on beş yaşımdayken yayımlanmıştı. Öyle, bilinen bir edebiyat dergisi filan değildi ilk şiirimin yayımlandığı yer. Bir okul gazetesiydi. Okulun pedallı makinesiyle basılan bu gazete, benim için ne heyecan vericiydi, anımsıyorum. O gün, hoş bir tedirginlik, ince bir huzursuzlukla geçmişti. Bu gazeteyi herkesin okuduğunu düşünüyordum; dahası, "şiir", birçok hâtıra defterine geçmiş olmalıydı. İlk şiir, ilk şiirin yayımlanış ânı... Yazan çizen herkesin buna benzer bir anısı olsa gerek.

Yine bir kasaba gazetesinde yayımladığım başka bir şiiri de Ayten'e sunmuştum. Ayten, ilkgençliğimin kasabalı anısı. Biraz uzaktan, engellere çarpan bir "gizli sevda". Ayten'in babası, kızını dile düşürdüm diye peşime

düşmüştü de, günlerce köşe bucak saklanmıştım.

1971'de bir yazıma eleştiri ödülü ikinciliği verildiğinde, okul arkadaşlarımın bir ikisinden övgü dolu mektuplar almıştım. Bu mektupların beni çok yüreklendirdiğini, ödülden çok daha anlamlı geldiğini anımsıyorum. O tarihten bu yana, belli başlı edebiyat dergilerinde, günlük gazetelerde sayısız yazı yayımlamışım. Bunlardan biri için sıkıyönetim mahkemesinde yargılanıp, bir buçuk yıl hüküm de giymiştim. Mahkeme bölücü bulmuştu beni. Ama o yazının kaç kişi tarafından okunduğunu hâlâ merak ederim.

Otuz beş yıldır şurada burada yazdıklarımı toplasam, bir kaç ciltlik kitap eder. Ama ben bile bu yazıların bir kısmını kırmızı kalemle çarpılayıp "iptal" etmişim. Çoğu da bende yok. Demek ki, önemsiz bulmuşum o yazıları. Hele o kitap tanıtma yazıları! Ne kadar gereksiz, ne kadar anlamsız.

Yaşamımı yazarlıkla sağlamadığım için, kendimi zaten yazar diye tanımlamıyorum. Ama kim istemez yazdıklarının karşılık bulmasını?

Kim istemez bir konuda çeşitli yayın organlarında derinleşmeyi?

Hayat hikâyemi anlatmak değil amacım. Şu günlerde yine üzerime çökmüş olan gereksiz işlerle uğraşma duygusudur, beni bu yazıyı yazmaya sürükleyen. Babadan kalma daktilomun tuşları yine isteksiz, yine gönülsüz, yine bıkkın... Angarya nöbetine giden bir nefer gibi daktilo. Cümleler, susuz kalmış kuşlar gibi kanatlarını güçlükle kaldırıyor.

Bir süre önce *Demokrasi*'de, şimdi de *Ülkede Gündem*'de aralıklı da olsa yazıyorum. Yazıyorum ya, bu

yazıların neye yaradığını düşünüyorum. Tanıdığım birkaç yazar, yazdıklarına ilişkin olumlu olumsuz bir sürü tepki aldıklarını anlatıyorlar. Onlara: "İyi ya, demek ki bir işe yarıyor yazdıklarınız" diyorum. Bense bu türden karşılık almadım. Dahası en yakınımdakilerin çoğunun, yazdıklarımdan haberi yok. "Yok yaa, her gün yazıyor musun gazetede?" gibi şaşkınlıklarını görünce, daktilomun tuşları, tekeri patlamış eski model bir araba gibi ayak diriyor. Kim okuyor, kim kimi okuyor, ya da gerçekten okunuyor mu yazılanlar? Tekelleşmiş medyanın ünlü yazarları mı belirliyor gündemi? Galiba öyle. Sözgelimi, Ankara'daki Edebiyatçılar Derneği'ne ilişkin peşpeşe iki yazı yazdım, ama Allah'ın bir kulu çıkıp bu konuda bir çift laf etmedi. "Ne oluyor yahu bu dernekte?" demedi. Bu derneğin içine düşürüldüğü durum gerçekten bu kadar önemsiz mi? Önemsiz de, yalnızca birkaç kişiye mi önemli geliyor? Edebiyatçılar, örgütleri eliyle bir yozlaşmayı hakediyorlar mı? Ama herhalde konu önemsiz değil. Olsa olsa bizim yazdıklarımız yankı bulmuyor, diye düşünmekten başka yol yok.

Yankısız yazılar yazmaya devam edeceğiz belli ki. Ama otuz yıl önceki bir mecmuadan bir şiiri kopye ederek, hiç beklenilmeyen bir yerde karşınıza çıkaran bir dost varsa, bu yazılar da sessiz alıcılarını bulacaklardır. Öyle düşünmesem niye yazayım?

Dönüp şiire sığınma vakti ya da şiirle hayata sığınma vakti diye düşünüyorum. Günlerdir Attila İlhan'ın şu dizelerini mırıldanıp duruyorum.

*"meyhaneler dağılmıştır*
*sarhoşlar mağlup*
*asfaltlar yıldırım hızıyla soğuyor*

*hava durgun yaprak kımıldamaz*
*uzak lâternaların aydınlattığı geceyi*
*kim arar kim sorar*

*en tenha rakıların*
*en ıssız kuytularından*
*sırılsıklam tefrikalar çıkaran*
*mahmut yesari bey'i*
*kim arar kim sorar"*

*Ülkede Gündem, 29.11.1997*

# Defolu yazılar

PUL KOLEKSİYONCUSU İÇİN hatalı basılmış bir pul, çok değerli bir şey olsa gerek. Böyle bir parçayı elde etmek için bir servet harcayan koleksiyoncuların olduğunu öğreniriz zaman zaman. Dünyanın belli başlı müzayedelerinde bu türlü koleksiyoncuların inanılmaz ölçüde paralarla aldıkları bu "nadide" parçalar, kimimiz için pek de önemli şeyler olmayabilir. Koleksiyoncu için ise, her şeydir belli ki.

Para koleksiyoncusu için de durum aynı. Ustanın bir anlık dikkatsizliğinden; makineden, kâğıttan veya başka bir etmenden kaynaklanan küçücuk bir hata, o parçayı, koleksiyoncuların peşine düştüğü bir nesne durumuna getiriveriyor.

Hatalı bir pul ya da para, benzeri olmayan; tekrar edilemeyecek özelliğiyle tekleşiyor. Âdeta sanat ürünü olup çıkıyor bu nesne. Sanat ürünü de öyle değil mi? Röprodüksiyonla sanat yapıtı arasındaki teklik ve çokluk ilişkisi, koleksiyoncunun en iyi anladığı şey olsa gerek.

Şurası belli: Hata, bir özellik değil; bir özellik kazandırdığında ve özelliğin röprodüksiyonunun yapılamadı-

ğı koşullarda sevimli olabilir. Yoksa kim ister hatalı olanı? Günlük yaşamda defolu bir gömleği, "İşte benzersiz bir parça" diye alır mıyız?

Defolu bir gömleği giymek nasıl içimize sinmezse, kötü çevrilmiş bir romanı da okumak istemeyiz elbette. Dizgi yanlışlarıyla berbat olmuş bir yazıyı okumaktan keyf almak mümkün müdür? Dikenli bir tarlada çıplak ayakla yürümek neyse, dizgi yanlışlarıyla, bozuk cümlelerle yazılmış bir yazıyı okumak da aynı şey gibi geliyor bana. Özensizliğin, savrukluğun, dikkatsizliğin, okura bir saygısızlık olduğunu düşünüyorum.

*

Geçen gün bir yayınevine uğramıştım. O soğukkanlı yayıncıyı burnundan solurken görmek şaşırttı beni önce. "Hayrola" demeye kalmadan, "Olmaz ki kardeşim, bu işi yapamıyorsak, yapanlara bırakalım. Kendimize saygımızın olmadığı yerde, hangi saygıyı yüceltceğiz, hangi ahlâkı savunacağız?" diye girdi söze. Son bastıkları kitapların birinde çevirmenin adı unutulmuş. Onu böyle öfkelendiren bu.

Kitaplığımdaki eksik formalı kitapları, ters ciltlenmiş kitapları, birkaç sayfası basılmamış kitapları anlattım ona. Ama öfkesi hafiflemedi:

"Ben olsam postalardım yayıncısına ya da çöpe atardım" dedi.

Evet defolu gömlek gibi bir şeydi bu kitaplar.

Hatalı kitapların ne antika değeri olabilir, ne de kitaplıklarda bir yeri... Emeğe saygısızlıktır çünkü bunlar.

Peki ürettiği bir şeyin defolu sunulmasından ötürü yaratıcısının hissettikleri nedir acaba? İşin bu yanına bakabilir miyiz?

Şöyle düşünün: Bir öykü yazmışsınız ve bunun, oturup dilekçe yazmak gibi bir şey olmadığını; günlerce, haftalarca zaman alan bir yoğun emek işi olduğunu inkâr etmek mümkün mü? Defalarca, yeniden yeniden yazdığınız öyküyü ya da şiiri yayıncıya gönderiyorsunuz. Sonra? Sonra bekliyorsunuz yayımlanmasını.

Fakat o ne? Şiiriniz ya da öykünüz sizin adınızı taşıyor, ama kendi yazdıklarınızla bağdaştıramıyorsunuz. Dizeler düşmüş, bölümler karışmış, sözcükler sizin seçtiğiniz sözcükler olmaktan çıkmış... Bütün emeğiniz, dizgicinin, sayfa sekreterinin insâfına terkedilmiş.

Ne hissedersiniz?

Ben söyleyeyim:

Dilinizde, damağınızda bir kuruluk. Yutkunma zorluğu. Ellerinizde terleme ve titreme...

Birkaç gün, günlük işinizi bile lâyıkıyla yapamazsınız. Kime kızacağınızı kestiremezsiniz. Açarsınız yayıncıya telefonu; "Oluyor işte, o günlerde büroya uğramamıştım" gibi insanı zıvanadan çıkaracak, sudan, sorumsuz mâzeretler.

Siz ne hissedersiniz, bilemem ama, bende aynen böyle oluyor. Yazı yazmaktan nefret ediyorum uzun süre. Masanın başına geçiyorum. Yazıyı gönderdiğim yayıncıyı da, yayın organını da seviyordum, ama sevmemeye mi başlıyorum ne?

"Canım büyütme o kadar, ne olacak, ölüm yok ya ucunda" falan demeyin, sizi de sevmem böyle derseniz.

Enver Gökçe bir şiirinde şöyle diyordu:

*"Mürettip Hasan deyip geçme*
*Ben adamın anasını bellerim*

*Punto hesabı*
*Katrat hesabı"*

Acı bir gülüşle evetliyorum Gökçe'yi. Dizgicinin insâfı, sayfa sekreterinin umarsızlığı, Mürettip Hasan'ın puntoları, katratı oluyor günümüzde. Ofset hayatlara ofset sorumluluklar...

*Ülkede Gündem, 18.10.1997*

# Şiddet labirenti

KAFKA'NIN *Ceza Sömürgesi*'ni okuyanlar anımsayacaklar: Sömürge valisi, bir işkence makinesi yaptırmıştır. Bu makinenin düzeneği öyle işlemektedir ki, kurbanın çıplak bedenine iğneler batıp çıkmakta; suçu nedeniyle kurbanın uyması gereken kural, derisine yazılmaktadır. İğnelerin batmasıyla fışkıran kan ise, düzeneğin aparatından gelen suyla akıp gitmektedir.

Vali, makinenin işleyişini bir törenle sömürgenin ileri gelenlerine göstermek ister. Valinin çağrısına baloya gider gibi şık kıyafetleriyle gelenler arasında kimler yoktur ki? Tüccarlar, bürokratlar, aydınlar, sistemden hoşnut olmadığı sanılanlar... İşkence sahnesi, Romalı gladyatörlerin vahşi hayvanların önüne atılışındaki an gibi keyifle izlenir. Vali keyiflidir, o keyifli olunca davetliler de keyiflenir. Tören, seyirlik bir gösteriye döner...

*Ceza Sömürgesi*'nde anlatılan işkence makinesi, sömürge valisinin mi buluşudur, yoksa Kafka'nın mı?

*

Yıllar önce Mehmet Seyda'nın hazırladığı *Şiddet Hikayeleri* adlı bir kitap okumuştum. Dünya edebiyatın-

dan ilginç öykülerdi bunlar. Yerli ve yabancı yazarlardan alınan bu öykülerde anlatılanlar bana, 12 Eylül'den sonra öyle masum geldi ki, şiddet kavramının edebiyattan hayata bakıldığı gibi tarif edilemeyeceğini düşünmüştüm. Çünkü edebiyat, sanat, şiir, şiddetin en yüksek dozunda bile bir estetik nezaketi korumayı biliyordu.

Yaşadığımız günlerde Kafka'nın ya da sömürge valisinin buluşu olan işkence makinesinin, işkence müzelerine gönderilmesi gerekiyor. Çünkü "Domuz Bağı" yöntemi, şarklı gaddarların, tarihin şiddet kültüründen anımsayarak "Hizbulvahşet"leştirdiği bir yöntem olarak gözler önüne serildi. 12 Eylül işkencehanelerini bile neredeyse sollayan sorgulama yöntemi karşısında, devletin başındakilerinin dili tutulmuşçasına kameralardan uzaklaşmalarına aldanmamak gerekir. Onlar zaten biliyorlardı her şeyi. Bilmiyorlar mıydı yoksa?

* .

Birkaç yıl önce Amsterdam'da İşkence Müzesi'ni görmüştüm. Hıristiyan işkencecilerin kullandıkları bu aletler karşısında nutkum tutulmadı. Tarih bilgim ve bilincimle, daha müzeye girerken nelerle karşılaşacağımı tahmin ediyordum. Öyleyken paslı dokularına elimi sürerken bedenim bir ispinoz gibi titremeye başladı. "Altıncı Kat"ta da öyle olmamış mıydı?

İnsanlık onuru işkenceyi yenecek miydi? Bilmiyorum, ama, yine de bilmiyorum işte...

Amerikan korku filimlerinde izlerdik ölüm evlerini, ceset tarlalarını ve daha nice şiddet dozu yüksek sahneleri. Şimdi yerli kanalların canlı yayınında da benzer sahneleri görüyoruz.

Gerçi İngiliz ve Fransız yapımı korku filmleri de var. Onları niye öne çıkarmıyoruz diye düşünülebilir. Doğrusu, benim izleyebildiğim kadarıyla, bu filmlerdeki gerilim, izlenebilir bir niteliktedir. Gıcırtıyla açılan kapılar, birdenbire sönen ışıklar, baykuş sesleri, yarasalar vb. Sonuçta, bu filmlerin gerilim yaratan efektleridir. Aksesuarlar, olaylar ve olgular, insan tragedyasının şiddete dönük yanlarına ışık düşürmektedir. Ama çoğu Amerikan korku filmlerinde hiçbir estetik nezaket kaygısı göremiyorum. Gerilim şiddete, vahşete, gaddarlığa dayandırılır. Bunun için teknolojik efektler de kullanılarak, insanın şiddete dayanıklılığı yok edilerek, şiddetin araçlarından biri haline getirilir. Bu filmler, Amerikan orta sınıfının orta zekâsına denk düşmektedir ve asıl tüketim bu sınıf aracılığıyla yapılırken, ideolojik bombardıman da, vahşi yüzünü teknolojinin gülümseyen maskesi ile saklamaktadır. Bizim gibi ülkelerde de orta zekâlı insanların estetik heyecanına denk düşen bu filmler, yerli kanallarda pek revaçtadır. Ama artık yerli TV kanallarının bu kadar para verip bu filmleri ithal etmeleri gerekmiyor. Bizim orta ve geri zekalı hizbul-vahşetçilerimiz ile ibdacılarımız, senaryoyu hem yazıyor, hem oynuyor hem de reyting kazandıracak şekilde izletiyorlar.

*

Kafka'nın işkence makinesi müzelik olurken, 12 Mart ve 12 Eylülcüler kıs kıs gülüyorlardır herhalde. Gözbağıyla kapatılmış yüzünüz ve çıplak bedeniniz, elektrik seansından sonra 'Filistin' askısına hazırlanırken, işkencecinin rakı ve esrar kokulu nefesi ciğerlerinize dolar ve bu iğrenç kokunun yaşama umudu-

nuza bir saldırı olarak hatıralarınızda hep kalacağını bilirsiniz. Şimdilerde bazıları emekli olmuştur belki; bazıları hizbuldomuzbağını öğrenmektedir, bir zamanlar hizbulkontra olarak sırtını okşadıklarından. Ama birinin kahraman edasıyla Hizbullahçı sorguladığını biliyorum.

Yaşadıklarım ve gözlemlerim bana şunu bir kez daha öğretiyor:

Her işkenceci geri zekâlıdır ve zekâya asla tahammülü yoktur...

*Edebiyat ve Eleştiri, Sayı 49,*
*Mayıs-Haziran 2000*

# Sözcüklerin de haysiyeti vardır

YILLAR ÖNCE Çağdaş Türk Dili dergisinde bir şiir yayımlamıştım. Bu şiirdeki bir dizede "kıymeti harbiye" sözü geçiyordu. Hemen bir sayı sonra aynı dergide öz Türkçeci bir yazar, benim bu sözü kullanmamı yadırgamış, dahası, bana yakıştıramamıştı. Ona göre "değer" sözcüğü varken "kıymeti harbiye"yi kullanmak yanlıştı, hataydı, dil bilincinden uzaklaşmaktı. Hainlik diyecekti belki ama, dili varmıyordu buna.

Düzyazılarımda olabildiğince yalın bir anlatımı yeğliyor; yıpranmış, eprimiş, kullanımdan düşmüş sözcüklere yüz vermemeye çalışıyordum. Bunun böyle olması gerektiğine de inanıyorum. Öyleyken, şiirin dille cebelleşerek oluşturulan karşı bir dil olduğunun ayırdındaydım. Yazmaya çalıştığım şiirlerde sözcük açısından kendimi daraltmayı, sınırlamayı doğru bulmuyordum, bulmuyorum. Çünkü şiir, dilden ödünç aldığı sözcüklerle imgelere yönelmekte ve kendini bu imgelerle kurmaktadır. Turgut Uyar'ın "Geyikli Gece" dediği, Ahmed Arif'in "can paramparça" dediği, o bilinegelen maninin "yüzünde göz izi var" dediğini, sözcüklerin anlamsal değil çağrışımsal yanlarıyla sezilebileceğini nasıl anlatmalı?

İyi ama, o öz Türkçeci yazarın hassasiyeti (kendisi herhalde duyarlığı diyecektir) nereden geliyordu? O günlerde gülüp geçmiştim. O dergiye de bir daha yazı, şiir vermedim. Çünkü bu kadar Türkçü bir kafayla uğraşmak zaman kaybı olurdu.

"Türkçem, benim ses bayrağım" demişti Fazıl Hüsnü Dağlarca. Dilin seslerden oluştuğu belli. Peki bayrak ne oluyor? Bayrak bir simge olarak kodlanmıştır ve hiçbir bayrağın diğerinden üstünlüğü (şerefi, onuru, haysiyeti, gururu) olamaz. Şair, kullandığı dile duyduğu sevgiyi anlatmak isterken, başka boyutlar kazandırıldı bu söze. Öz Türkçecilerin gizli şovenizmine payanda yapıldı. Bu fazla Türkçülüğün entelektüel birini, demokrat bir aydını rahatsız edeceğini düşünüyorum. Şairin, belki başlangıçta ulusal onur ile özdeşleştirdiği bu söz, bir egemenlik kurma noktasında naifliğini yitiriyor. Bu egemenliği ise, söylediğim gibi gizli şovenler yapıyor.

"Türkiye seninle gurur duyuyor" bağırtısı izzetinefsime dokunuyor. İnciniyorum. Şerefsiz birinde onur aramak gibi bir şey bu. (O öz Türkçeci yazar beni yine kınayacak, biliyorum. Çünkü gurur, onur, şeref, izzetinefis sözcüklerini küçük bir paragrafta peşpeşe kullandım. Ona kalırsa, "onur" sözcüğü varken, diğerlerini kullanmak, "Türkçe bilincinden uzak olmak" demektir.)

Ama ben sormak isterim: Neden "Türkiye seninle onur duyuyor" diye bağırılmıyor? Bu kitleyi de Türkçeciliğe çağırsalar ya! Ama boşuna olur bu. Çünkü o "gurur"da onur yok. O, kibiri, büyüklenmeyi içeriyor. Dil, kendini koruyor, dil kendi amacını gerçekleştiriyor, emir komutaya uymuyor. Kurulan cümlenin içeriğine katılalım ya da katılmayalım, dil kendi serüvenini sürdürüyor.

Türkçe sözlüklerin birçoğuna bakılırsa şeref, haysiyet, izzetinefis, gurur sözcüklerinin hepsinin anlamını karşılıyor "onur". Olmuyor ama. Bu sözcüklerin arasındaki ayrıntılar (nüanslar) yok edilebilir mi? Yaşayıp öğrendiğimiz, yaşayıp sezdiğimiz o her sözcüğün hayatımızdaki yeri farklı farklıdır. Bunlara sahip çıkmak gerekiyor diye düşünüyorum. Ayrıca, Türkçeyi çok iyi kullandığını sanarak gururlanan biri, şerefiyle yaşayıp, haysiyetini ve izzetinefsini koruyabilmelidir.

Denilebilir ki, unutturulmaya çalışılan, kullanmaktan vazgeçtiğimiz ya da kaybettiğimiz her sözcükle beraber, o sözcüğün içselleştirdiği anlamları, çağrışımları, hattâ hayatları da kaybederiz.

Sağcılar, tutucular, gericiler, yıllarca dildeki gelişmeye karşı çıktılar. Türkçeye kazandırılan yeni sözcüklere inatla saldırdılar. Onların bu gerici ideolojiyle örülü saldırılarını sığ öz Türkçeciler sözcük fetişizmine sığınarak bertaraf etmeye çalıştılar. Şimdi TDK'da sağcılar da dili özleştirmekten yana oldular. Oysa sorun ideolojiktir. Şimdi Amerikanca ile arabeskin buluştuğu orta sınıf argosunun yaygınlaştığı ve özel televizyonlarca da pervasızca pompalandığı garip bir dil içindeyiz. Dilin güzelliklerini ancak o dille yaratılmış eserlerle duyumsayabiliriz. Yaşar Kemal'in ne anlattığı kadar nasıl anlattığına bakmayan resmî ideoloji, onu yasaklamakla zaman geçirdi. Ahmed Arif'in şiirlerini, Nâzım Hikmet'in şiirlerini, Adalet Ağaoğlu'nun romanlarını okusalardı, dilin kirizmasının nasıl yapıldığını görürlerdi.

Fazla Türkçü olan öz Türkçeciler ile zaten sağcı olanlar tam bir açmaz içindeler. Hayat onları yanıltıyor çünkü.

Kullandığım dil Türkçe ve ben bu dili seviyorum. Beni kekemeleştirmeye, ahrazlaştırmaya çalışanların saldırılarına karşı, Türkçenin güzelliklerine daha çok bağlanıyorum.

Ama komşu dillere, arkadaşlarımın konuştuğu dillere saygı duymayı da unutmadan.

*Yeni Gündem, 10.06.2000*

# Sanatın gücü, sanatçının refleksi

SÂHİCİLİĞİNDEN hiç kuşku duymadığım Diyarbakırlı bir dost, izleyici olarak gittiğimiz bir söyleşide söylemişti; "Dicle sularında birkaç kez boğulmayla yüzyüze geldim, Allah sizi inandırsın, ölüm duygusunu hiç hissetmedim. Bana ölüm duygusunu öğreten, romanlar oldu."

Bu sözler günlerce yankılandı durdu beynimde. Sözün kendisinde bir abartı görünse de, söyleyen kişiyi düşününce, hiçbir abartı kalmıyordu. Çünkü sözü söyleyen bu avukat dost, ilişkilerde sâhiciliği temel alan, kendisine yönelen gereksiz iltifatlara yüz vermeyen, dahası, çevresinde ilgi toplamaya, ilginç olmaya çalışmayan biri.

Evet, sanatın bir etki gücü vardı ve Diyarbakırlı dostun sözlerinin altındaki de buydu. Kaldı ki, bugüne değin bu konuda çok şeyler yazılmış, çok şeyler çizilmişti. Yeni bir şey yoktu bu sözlerde, ama bunca yazılanı çizileni tanıdık bir hayat, pratiğiyle doğruluyordu.

Sanatın etki gücünün ayrımında olan kimi sermaye grupları da, bu alana ilişkin önemli yatırımlar yapıyorlar. Belli ki bu güç, meta olarak pazara sunulacaktır, su-

nuluyor. Egemen odakların sanat pratiğiyle ilgili örgütlenmeleri, yine birtakım sanatçıların sorumluluğu altında gerçekleştiriliyor. Başlangıçta ilginç yayınlar yapıyorlar, kültür alanına olumlu bir hareketlilik sağlıyorlar. Pazarı büyük oranda ellerine geçiren bu odaklar, sanatçıları da dama taşı gibi kullanmasını çok güzel beceriyorlar. Kimi gazete, banka, holdinglerin bu alandaki faaliyetleri artık bilinmeyen bir şey değil. Sanatı da bir promosyon aracına dönüştüren bu merkezler için doğal olarak amaçlanan, pazardır. Böyle olması doğal ama, sorumluluk altına giren sanatçı, doğal reflekslerinden kopartılıyor. Kısa bir süre sonra magaziner yayınlar ilk yayınların yerini alıyor, birkaçyüz binlik tirajla, çok boyalı yosmalar gibi sokaklarda salınıyorlar. Başlangıçtaki o masumiyet maskesi, egemenin gerçek yüzünü bir süre saklayabiliyor.

Bir de "sanatçı"ların örgütlenme pratikleri var. Üretime yönelik örgütlenmeler çok kısa süre içinde yüze göze bulaştırıldığı için terkedilmiş, geleneksel örgütlenme biçimlerine dönülmüştür. Dernek, sendika, vakıf gibi örgütlenmeler içinde bulunan "sanatçı"lar, bir yandan da ülkenin demokrat insan coğrafyasında önemli bir yer tutmaya aday oluyorlar. Bunu gerçekleştirebiliyorlar mı bilemem, ama sanatçı örgütlenmelerinden beklenen, herhalde aynı alandaki sermaye örgütlenmelerinden farklı olmaları. Bu farklılığı yaratacak olan ise, reflekslerdir. Çünkü örgüt, sanat üretim merkezi ya da sanat pazarlama merkezi değildir. Bu örgütler, sanatçı reflekslerinin örgütleneceği yerlerdir. Buysa, sanatın etki gücünün dalga boyunda olabilmelidir.

"Sanatçı" dediğimiz kişi, dünyaya bilgileri kadar sezgileriyle de bakabilen kişi olmalı değil mi? Böyle

olunca olaylara, olgulara "sanatçı" önsezisiyle yaklaşabilmeli. Biraz önce değindiğimiz gibi, sanatçı örgütü, kendisine üye sanatçıların reflekslerini örgütleyerek, üyeleri adına söz söyleyebilmeleri temeline dayalıdır.

İşte tam da burada, sanatın etki gücüyle "sanatçı"nın etki gücü aynı şey olmayabiliyor. Olmalı ama olmayabiliyor işte. Vahim olan bu durum, örgütten mi, örgütlenmeden mi ileri geliyor? Sözgelimi Güçlükonak katliamının faillerini artık cümle âlem biliyor. Tempo dergisi bile bu katliamın failini devlet olarak işaret ederken, Edebiyatçılar Derneği'nin aylık bülteninde (Şubat-96) "...PKK'nin on bir mâsum insanı yakarak öldürmesi..."nden söz ediliyordu.

Söylenecek söz bırakmıyorlar doğrusu.

Edebiyatçılar Derneği yönetimindekilerin hepsi de şair, yazar. Şair ve yazarların önsezisi daha güçlü olmalı değil mi? Üstelik birçoğu kuponsuz gazetelerde de yazı yazıyorlar. Yani bilgilenme kanalları da tıkalı değil. Öyleyken bu basiretsizlik nereden kaynaklanıyor? O güzelim şiirleri yazanlar bu arkadaşlar değil miydi, diye soruyorum kendime. Yoksa örgüt onları dargörüşlü mü yapıyor? Eğer öyleyse çekiver ipini bu örgütün. Ama bir terslik olduğu ortada, alıntıladığım cümle parçasında bile bu şairlerin kendi sözcükleri yok. Herhangi bir resmî duyuruya bakın, aynı ifadeleri bulabilirsiniz. "mâsum insan", "yakarak öldürme" gibi ifadeleri kullanabilmek bile, edebiyatçı örgütüne revâ değil. Şimdi tevil yoluna gidebilirler ya da suskunlukla geçiştirebilirler, ama vicdânlar, kanayan sessiz yaralardır. Bir çığlık, kömürleşen bir beden, edebiyatçının ezeli vicdânıdır çünkü. Sanatçının tavrı, sanatın tavrıyla örtüşmüyorsa, kendi köşelerine çekilip doğal reflekslerine döne-

bilmelidirler, en azından bunu yapabilmelidirler. Yönetici olan bu şairlerin doğal reflekslerine güveniyor(d)um kendi adıma.

Şurada burada soruyorlar: "Ateşkes karşısında sanatçılar ne yapmalı?" Ne yapmalılar bilmiyorum ama, şu andaki Edebiyatçılar Derneği bana ne yapılmaması gerektiğini öğretti.

Yoksa edebiyatçılar örgütlenmemeli mi? Ya da şu geleneksel örgütlenme araçlarını terkedip yeni pratikler mi bulmalılar?

İlya Ehrenburg, hatıralarının bir yerinde, savaş yıllarına ilişkin şu satırları yazıyor:

*"Almanlar hızla Moskova'ya yaklaşıyorlardı. Küçük kız annesine yalvarıyordu: 'Anneciğim ne olursun beni geri doğur!'"*

Mevcut ateşkesin gerekliliğini bu küçük kızın feryadı kadar başka ne anlatabilir! Berivan, Dilan ve diğerleri, aynı feryadı haykırmasınlar için, yaşamın güzelliğini görebilsinler için...

*Demokrasi, 05.03.1996*

# Yazar örgütlenmeleri üzerine

SANATÇI ÖRGÜTLENMELERİ, nedense sanatın ideolojisi ile buluşamıyor. Bunu, örgütlenme fikri ile örgütlenme yapısındaki çelişkide mi, yoksa sanatçı örgütlenmelerini geleneksel örgütlenme modeline uydurmaya çalışmadaki çıkışsızlıkta mı aramalıyız? Merkezi Ankara'da bulunan Edebiyatçılar Derneği'ndeki pratik de gözönünde tutulursa, sanatçı örgütlenmelerini tahlil etmenin gereği bir kez daha ortaya çıkıyor. Çünkü Edebiyatçılar Derneği, şu süreçte, yöneticileri aracılığıyla çok kötü bir sınav veriyor.

Belli ki bir araç tahlili yapılmalıdır.

*

Siyasa, iktidar isteyen bir pratiktir ve doğal olarak bu politikanın başat aracı partidir. Parti, ele geçireceği iktidarın yapısını, daha baştan kendi içinde kurarak, hiyerarşik bir yapıya oturmaktadır. Böylece iktidar aracı olan parti, hayatın her alanını kendine bağlı ve bağımlı kılma etkinliğini, pozisyonu gereği meşrulaştırır. Türkiye'deki "Kültür Bakanlığı" bile, bu pozisyonun vahşi yanını işaret eder, çünkü kültür, eğer kültür adamları hiyerarşiden yana iseler "Bakanlık" olarak varolabilir.

Temeli eşitsizlik ve egemenlik olan siyasal partilerin toplumsal izdüşümü, sendikalar ve dernekler oluyor. Sendikalar ve dernekler, siyasal iktidarın egemenliğine eşitlik talebiyle karşı koyarken, tarihin garip bir serüveniyle, örgütlenme modelini partilerden alıyorlar. Yani egemenlik ve eşitsizliği, daha kuruluş yapısıyla meşrulaştırıyorlar. Böylece, bir bakıma ejderlerle kapışırken kendileri ejderleşiyorlar.

İşte tam da burada, sanat, her türlü egemenlik ve eşitsizlik ilişkisinin meşruiyetini reddetmesi nedeniyle, bu geleneksel örgütlenme modeline sığmamaktadır, sığmıyor. Bu yüzden olacak ki, dernek enezleşirken, varlık nedenini kişisel sürtüşmelerden alırken, çoğu yazar, bu örgütlenmelerden soğuyor ve kendine, sanatın ideolojisine uygun platformlar arıyor, oralara yöneliyor.

Kendi içinde bile eşitsizlik ve egemenlik üreten bir örgütlenme, belli ki, kısa sürede iç çelişkileri yaşamaya başlayacaktır. Nitekim Edebiyatçılar Derneği'nde yaşananlar da böyle olmuştur. İki genel kurulda bu hiyerarşiye karşı çıkanlar kendilerini tasfiye ettiler. Yani, "Hadi bize eyvallah" dediler.

Bakın son zamanlarda *Ülkede Gündem* ve *Emek* gibi gazeteler Diyarbakır'a sokulmuyor. Ama Edebiyatçılar Derneği'nden tıs yok. Mezopotamya Kültür Merkezi'nin kültürel etkinlikleri engelleniyor. Ama bu dernekten yine ses çıkmıyor. Bu, duyarsızlık değil de nedir? Oysa daha önceki yıllarda Güçlükonak katliamını, hiç üzerine vazife olmadığı halde PKK'nin yaptığını ileri sürebiliyordu kendi yayın organlarında. O zaman şöyle sorular sorarlar:

-Mevcut iktidarın kültür bakanlığında tuttuğun köşeler için mi örgütlüsün?

- Bu bakanlığın, gerici kültürü besleyen yayınlarının yayımlanmasına evet demek için mi örgütlüsün?

(Bu sorulara kişi olarak katılmıyorum, ama öylesine yanlış bilgilenmeler var ki, böylesi yersiz olguların kaynağını dernek yönetiminin pozisyonunda bulduğum için, katılmasam da buraya aktarma gereğini duyuyorum.) Bunun nedenini de, dernekte, içerden yapılan muhalefete bile katlanılmamasına bağlıyorum.

*

Sorun, Edebiyatçılar Derneği'ndeki kirli üslûp değil, sorun, bu derneğin bir araç olarak tahlilinin yapılmadan kurulan yapısıdır. Sorun, yöneticilerin tek tek alındığında saygın insanlar oluşu, ama örgütlenmedeki çarpıklıkları algılayamamalarıdır. Bu çarpıklık şimdi onları boğmaktadır. Kirli, çirkin bir üslûba ihtiyaç duyar hâle gelmiştir. Haklılığını sistemi yeniden üretmeye yarayan anlayıştan alan, sadece haklıdır ama vicdanını da yitirmiştir.

*Ülkede Gündem, 15.11.1997*

# Ankara'nın yazarına bak

ANKARA'NIN BAŞKENT OLUŞUNA falan bakıp da, onun bir kent kimliği kazandığını sanmayın. İlginç bir bozkır kasabasıdır o. Sivilleşemeyen, demokrasiyi yaşayamayan, yandaşlıktan bağımsızlığa geçemeyen bir kasaba.

Cemal Süreya, yıllar önce yazmıştı şu dizeleri:

*"Ankara Ankara*
*Bir kent değil burası, bir acente dizisi,*
*Bir işhanı, bir umumi mümessilliktir belki,*
*Büyük mağazalar, bahçeliğe özenen süpermarketler*
*Tutulmamak üzere verilmiş bir söz gibi"*

Evet, tutulmamak üzere verilmiş bir söz gibidir Ankara. Bu yüzden de mekânlar bile insana göre şekillenmez; insanlar mekânların yüzünü alır burada. Gittiğiniz bir kahve, oturduğunuz bir birahane ya da lokal, ertesi gün başka bir mekân oluvermiştir. Köylü kurnazlığının kirli bir su gibi aktığı bu kasabada bürokratik dostluklar, "sayın"la başlayan ikiyüzlü ilişkiler ortalığı kaplamıştır. Beş benzemez bir araya gelip dernek adı altında başkalarını da temsil etmeye kalkar. Oysa bir halk deyişiyle, iki koyunu bir arada tutamaz bunlar. Nasıl anmayalım Cemal Süreya'yı yeniden:

*"Ankara Ankara*
*Ey iyi kalpli üvey ana"*

Ankara, öteden beri İstanbul'a dikmiştir gözlerini. İstanbul karşısında bir aşağılık duygusuyla kıvranıp durur. Bu yüzden olacak, İstanbul'a özenir hep. En işlek caddelerinde Beyoğlu Pasajı, Kadıköy Börekçisi, Sultanahmet Köftecisi... Ara sokaklarda da durum fazla değişmez: Beykoz Kasabı, Adalar Market vs...

Bir süredir Bahçekapı piyango biletçisi seyyar esnafımız arasına katıldı. Yılbaşına doğru Nimet Abla da konuğumuz olacaktır, şaşırmayalım.

Daha nice örneklerle karşılaşırsınız ki, bu kadarı da olmaz, dedirtecek cinstendir. Son bir örnek: Bir yazar, işlettiği "Cafe" için "Ankara'nın Ortayeri" tabelasını şevkle yerleştirdi sokağın başına. Orhan Veli'nin dizesi Ankaralı bir kılıkta şimdi. Ama Ankaralılaşan şairin dizesi değil; başka bir şey, duygu özentisi. Duygularında bile başkalarına özenen bir kent oldu Ankara.

Bilinen anekdot: Yahya Kemal'e sormuşlar, "Ankara'nın neyini seviyorsun?" Üstâdın cevabı hazır: "İstanbul'a dönüşünü..." Üstâd, Ankara özelinde bütün bir Anadolu'yu küçümserken, yıllar sonra nice yazar çizer aynı sözleri eder olmuştur. Elli yıldır Ankara'dan İstanbul'a transfer olan yazarların sayısı birkaç kara treni doldurur.

Ahmet Erhan yazmıştı "Ankara-İstanbul Kara Treni"ni. Şu günlerde bulup yeniden okudum bu yazıyı. İlginç bir olguyu ortaya koyuyor Erhan. Bir etiği, Ankaralı edebiyatçıların örgütlenerek yitirdikleri etiği hatırlatıyor. Yitirilmekte olanı hatırlatıyor. "Ankara, bireyedebiyatçılar yetiştirmekte her zaman usta olmuştur"

dedikten sonra şunları da söylüyor: "Türkiye edebiyatının en önemli atılımları önce Ankara'da başlamış, daha sonra İstanbul'a tebdil-i mekan ederek ve ferahlar gibi görünerek, göçmüştür. İşin ilginç yanı, göç edenlerin hepsi de sonradan kanlı bıçaklı İstanbullu kesilmişlerdir."

Ankaralı yazar, o eleştirdiği şeyi, Ankara'dayken İstanbullu olma sürecini yaşıyor bugün. Bundan kurtulan, kurtulmak isteyenlerse hızla çekiliyorlar köşelerine; derneklerden, kurumlardan istifa ederek üstelik.

Yine Cemal Süreya'yı anmak istiyorum. Şairin betimlediğinden ne kadar uzakta şimdi Ankara:

*"Ve Hasan Şimşek, Cahit Sıtkı'nın kasabalısı*
*Ve içtiği rakı kadar bembeyaz Şahap Sıtkı ki,*
*Metin Altıok'a devredip masadaki yerini*
*İnanılmaz biçimde bu kentten gittiydi*

*- Şair arkadaş*
*Bir derdin mi var*
*Bir şeyler çıkarmak mı istiyorsun derdinden*
*Ankara'ya gelmelisin"*

Cemal Süreya ki, "huzursuz bir zürâfa gibi dolaşıp durdu" Ankara'da. Edebiyatın dedikodusunu bile edebiyatlaştıran Süreya'dan pek az şey kaldı geriye. Şimdiyse bakkallar derneği gibi dernekçilik yapma dönemi başladı. Ankara'da edebiyatçılar tek tek yapamayacakları kötülüğü, örgütleri aracılığıyla yapıyorlar şimdilerde.

Ankaralı edebiyatçıya örgütlenmek yaramadı.

*Ülkede Gündem, 01.11.1997*

# İşim ne burada

GÜNEYDEYİM... Sıcak, bir demirci körüğüyle alazlanan korda kızdırılmış ince bir bıçak gibi dolaşıyor bedenimde. Demircinin ocağı ise devrilmiş ve kasabanın sokaklarını bir lâv kaplamış sanki. Her adımda soluk almak biraz daha zorlaşıyor, saç diplerime kadar ter içinde kalıyorum.

On bir saatlik bir yolculuktan sonra geldiğim bu kasabada, belediye tarafından düzenlenen kültür festivaline çağrılıyım. Şiir ve siyaset konusunda konuşmam istenmişti ve "olur" demiştim. Söz verilince yerine de getirmek gerekir elbette.

Belediyede avukat olarak çalışan İbrahim Acar'ın yakın ilgisi, ilk olumlu izlenim oldu. Bir otele yerleştirildim. Bundan çok daha kötü mekânlarda da yaşamayı becerdiğim için, otelin sevimsiz havası beni pek etkilemedi. Belediyenin olanakları herhalde bu, diye düşündüm. Ama turistik bir bölgede böylesi bir otelin olabileceğini de aklım almıyordu. Garip, bunaltan bir rutubet kokusu vardı her yanda.

Salaş bir lokantada yemek yedik. Çağrılı olanlar burada yemek yiyeceklermiş, ama onların hiçbirini göre-

medim. "Kimler var?" diye soruyorum. Ohhoo, çoğu Ankara'dan, İstanbul'dan tanıdığım kişiler. Konser verecek üç sanatçı da iyice yakın tanıdığım. "Neredeler?" diyorum; onlar, kıyıdaki otellerdeymişler. Yani şu yüzme havuzlu, her türlü turistik hizmeti veren otellerde. Sonra, sinemacılar gelmişler. Ne yapacaklar, belgesel falan mı? Hayır, çağrılı imişler işte, o kadar. Kimi TV kanallarından, yerel TV kanallarından da gelenler var, oldukça da kalabalık. Hepsi kıyıdaki otellere yerleştirilmişler. Hele biri, illâ da sûit diye tuttumuş ve bırakıp gitmiş.

*

Gençlerle buluşuyoruz sonra. Kültür müdürü hanımın tedirgin ama içten ilgileri cansıkıntımı unuturuyor. Kasabayı ikiye ayıran ırmağın kıyısındaki salaş yere oturuyoruz. Ne sıcak, ne bunaltı... Sohbet şiirden politikaya, tiyatrodan öğrenciliğe kadar bir sürü konuya yayılıyor. Ertesi gün yapacağım konuşmadan sonra birkaç gün daha kalmamı istiyorlar. "Bakalım" diyorum.

Ertesi gün İstanbul'dan Faik Bulut geliyor. Erdoğan Aydın da yola çıkıyormuş. Onlar da benim kaldığım otelde kalacaklar, bıyık altından gülümsüyorum. Ama Faik patlıyor...

Öğleye doğru düzenlenen bot gezisi, biz çağrılı olanlar için. Sinema sanatçılarını bekliyoruz epey, belediyenin pek önem verdiği TV kameramanlarını bekliyoruz sonra da. Belirlenen saatten çok sonra hareket ediyoruz.

24 Temmuz bugün. Basın için anlamlı bir gün. Yola çıkarken henüz alkol almamış olan basın mensuplarımız Metin Göktepe'den söz ediyorlar ve diğer basın şehitlerinden. Çok geçmiyor yolda bir dansöz atlıyor bota. Basın eğleniyor, şarkıcı sanatçılarımız eğleniyor, ka-

meramanlar eğleniyor. Dansözün kıvırtmalarını bacaklarının arasından çekmek isteyen iki kameraman tekme tokat kavga ediyorlar. Faik, ben, bir de sevgili Hakan, arkaya çekiliyor ve sanki burada değilmişiz gibi dereden tepeden konuşuyoruz. Fazla olduğumuzu düşünüyoruz burada. Gerçekten de gereksiziz ve fazlayız.

Belki başlangıçta çok iyi niyetle ortaya konulan bu kültür festivali projesi, sonuçta belediye başkanının basın aracılığıyla tanıtılmasından başka hiçbir işe yaramıyor. Yapılamayan altyapı çalışmaları, gerçekleşmeyen diğer belediye hizmetleri, halka açık konserlerle kapatılmaya çalışılıyor. Sözde sosyaldemokrasinin, noksandemokrasiyle malûl yanıdır bu. 90'lı yıllarda çok örneği yaşandı, yaşanıyor... "Ne işim var burada?" diye düşünüyorum. "Ne işim var burada benim?"

*

Bot gezisi Faik Bulut ile benim üzerime boğuntu ve utançla çöküyor. Bir an önce kıyıya atlıyoruz. Sinemacılar, şarkıcılar ve kameramanlar çok yorulmuşlardı (!) ve otellerine gidiyorlardı. Bir an önce, akşam kurulacak masalarda yerlerini alabilmek için. Tabii ne benim yapacağım konuşma umurlarındaydı ne de Faik Bulut'un.

Kültür Evi'ne gidiyoruz Faik'le.

Gençler var dinleyici olarak. Gençler, gençler, gençler...

Metropollerin çürümüş ahlâkından uzakta bu gençlerle söyleşmek, konuşmak, onların gözlerindeki ışıltıyı, hâreyi görmek, günün boğuncundan uzaklaştırıyor beni.

Belediye, niye o çürümüş ahlâkı taşıyor buraya, bunca güzel insan varken burada. O gençler bizim bugün-

kü bot gezimizi izleselerdi daha iyi olurdu. Böylece bu festivalin belki de tek yararı sağlanabilirdi.

Konuşma sonunda "Kalacak mısın?" diyorlar.

"Hayır" diyorum. Dönüyorum bu akşam. Vedâlaşıyoruz.

Otobüsün kalkmasına on dakika var, son bir sigara yolculuk öncesi. Fakat o ne? Bugün tanıştığım gençlerden bir grup. Sanki pankart açmışlar. Beni yolcu etmeye geliyorlar. Her biri ayrı ayrı "Sizi seviyoruz" diyorlar.

İçimde gökyüzü. Hepsinin yüzünü teker teker içime gömüyorum. "Evet, bir işim var burada benim!..." Ama şu noksan demokratik belediyelerle hiçbir işim yok.

*

Güneyde iki gün...

Soran, okuyan, sorumlu gençler, ben de sizi seviyorum.

*Ülkede Gündem, 02.08.1997*

# Heykel

ALANIN ORTASINDAKİ devâsa heykel, kalın halatlarla çepeçevre sarılıyordu. Belden, omuzdan, boyundan geçirilen halatlar, kancalarla birbirine tutturuluyor, bir kargo paketi gibi sarmalanıyordu. O an kamera zoom yapıyor ve birisiyle gözgöze geliyorum. O gözlerde, keskin votkanın yarattığı gri bulutları görüyorum birden. Bunlar göz değil, Rusya steplerinin gri göğü sanki. Görüş mesafesinin sıfır olduğu bir gökyüzü...

Heykelin paketlenmesi bitince, biraz ötede duran vinç, kalabalığı yararak yaklaşıyor. Halatlar vince takılıyor ve vinç, eski Cadillaclar gibi şöyle bir öne bir arkaya kaykılarak heykeli kaldırmaya başlıyor. Vincin ucundaki heykel, çevredeki insanların üstünde, bir vicdânın hayaleti gibi bir iki sallanıyor boşlukta. Çevredekilerde bir alkış, bir haykırış. Mujik ruhunun öcalıcı dehşeti, bağırış çağırışla ortalığı çınlatıyor. O an, Rasputin, çarın sarayında yeni daleverelere başlıyor, çariçenin subayları, parlak üniformalarıyla nazlı saray kızlarına gözkırpıyorlar...

Mujikler, şimdi memnun. İçlerinden biri bir taş atıyor heykelin sakalına. Elli yılı aşkın, üzerine bastığı bu

alanda nice tipiye, fırtınaya aldırmayan heykel, işte tam o ân, ürperiyor. Mujiklerin uğultuya dönen memnuniyetleri bu taş heykelin damarlarındaki özsuyu dondurup, buzlaştırıyor.

(Derler ki, Lenin'in felç olması bundandır).

Sonra dünyanın her yerinde bu görüntü defâlarca gösteriliyor televiziyon ekranlarından.

Mekân: Rusya'da bir kent...

Kaldırılan: Lenin heykeli...

Kırılan ve incinen: Kalbim...

*

Bu görüntü Lenin'i öğrenmeye yıllar ayıran beni kâbuslara sürüklerken, dünya, Sovyet sisteminin çöküşünü, komünizmin çöküşü olarak ilân ediyordu. Bunu o kadar çok ve o kadar yerli yersiz tekrarlıyorlardı ki, anlaşılan, buna kendileri de inanmıyorlardı. İnanmıyorlardı ama, ikiyüzlü ahlâkı da elden bırakmıyorlardı.

*

Birgün İstanbul'da, bir arkadaşımla Bebek'teki kıyı kahvelerinin birinde kahvaltı yapmak üzere sözleşmiştik. Onu beklerken parkta biraz yürüyeyim istedim. Ağaçlar, çiçekler, insanlar derken, biraz ötede bir heykele ilişti gözüm. Yaklaştım. Kâidesi bir insan boyu. Kâideye yerleştirilen heykelse azâmetli mi azâmetli. Devâsa bir heykel. Barbaros'un ya da onun levantenlerinden birinin heykelidir diye düşündüm. Çünkü o yere göğe sığdırılamayan Kaptan-ı Derya, her resimde öyle iri yarı ve öylesine görkemlidir ki, tarih, kahramanlarını sanki hep böyle tiplerden seçmiştir. (Tarih inancım da gittikçe zayıflıyor bunları gördükçe.) Kaptan-ı Derya, belki de benim gibi ufak tefekti, ama öyle olması pek

de önemli değil. Tarih, onu, insan azmanı olarak çizmiştir bir kez. İnsan muhayyilesini de öyle kodlamıştır.

Heykele yaklaştım. Kâidedeki yazıyı okudum. O da ne!... Kâidedeki yazı ne Barbaros Hayreddin Paşa, ne Kanunî, ne de kahraman (!) bir paşa. "Fuzûlî" yazıyor kâidede. Hani şu "Selâm verdim rüşvet deyûldur deyû almadılar" diye padişaha şikâyetnâme yazan yoksul, ezik, boynu padişah kullarında görülen tevekkül içindeki eğikliyle mâruf Fuzûlî var ya, işte o...

Doğrusu, şaşırma duygumu, 12 Eylül'den sonra epey kaybetmiştim. Hiçbir şey, hattâ hiçbir alçaklık şaşırtmıyordu beni artık. Ama burada şaşırdım. Padişaha düzdüğü övgüler nedeniyle kendine bağlanan çok küçük bir maaşı Osmanlı bürokrasisinin hantallığı ve alçaklığı nedeniyle alamayan Fuzûlî, nasıl olur da böylesi devâsa bir imgeye bürünebilirdi?

Evet anladım: Heykel değildi buraya konulan, egemenlik üreten, eşitsizlik üreten bir ideolojiydi. Seyredenlere tepeden bakan, seyredende insan ve birey olma duygusunu yoketmeye yönelik bir ideoloji. Burada heykel kendi cinsinden, yâni sanat cinsinden cisimleşmiyor, egemenlik ve eşitsizlik cinsinden cisimleşiyordu. Demek ki egemenlik, bir ideoloji olarak gerçekle ilişkisini kendi ikiyüzlü ahlâkına göre düzenliyor. (Ama aynı ideoloji, bize durmadan gerçek'i öneriyor.)

*

Fuzûlî heykelinin karşısında, Lenin heykelinin kaldırılışını düşündüm bir ân. Lenin heykelinin o devâsa görünümü ile Fuzûli heykelinin bu devâsa görünümü arasında pek fazla bir fark olmadığını ayrımsadım. İkisinde de amaçlanan, egemenlik üretmekti. Oysa sanat bu mudur? Elbette hayır. Sanat eşitlik üreten ve her türlü

egemenliğin meşrû olmadığı ideolojisini öneren bir pratik olmalı değil mi? Böyle olması gerektiğine inanıyordum ben. Kahvaltı yapacağımız arkadaş da benim gibi düşünüyordu. Ve bir yerlerde böyle düşünenlerin bulunduğuna inanıyorduk. Azınlık olduğumuzu, her şeyde olduğu gibi bu noktada da azınlık olduğumuzu biliyorduk ama, vardık...

Sonra düşündüm; bir düş kurdum daha doğrusu: Lenin'in heykelini Roden yapsaydı... (Nasıl yapardı diye sormuyorum, nasıl yapacağı sezgisi var çünkü. En azından Nâzım'ın, "Mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin" mısraı, sezgimi güçlendiriyor.) Hattâ bu iki heykeli de Roden yapsaydı! Acaba o zaman ben, bu Fuzûlî heykelinin yıkılması gerektiğini düşünür müydüm?

Ve acaba Lenin'in heykellerini Roden yapsaydı, o mujik güruhu, ağızlarındaki Amerikan cikletleriyle ve popolarındaki blujinleriyle yine de Lenin'in heykeline saldırırlar mıydı?

*Demokrasi, 23.01.1996*

# Kaybolan ne

HARP VE SULH'U OKUDUĞUMDA on üç - on dört yaşımdaydım. Altmışlı yıllara doğru. Başında oldukça uzun bir inceleme-açıklama bulunan bu çeviriyi kim yapmıştı ve kitap hangi yayınevince basılmıştı, anımsamıyorum. Yitip gitti kitap. Şimdi elime geçse bu baskıyı yeniden okumak isterdim.

Sevdiğimiz kitapları kitaplığımızın ayrı bir köşesine koyup, onlara yeniden dönme isteği kimde olmamıştır ki? Son sayfası çevrildiğinde, bir ayrılık gibi dokunur kimi kitaplar. Onlar artık bizim bir parçamızdır. Yaşamışızdır, anılar edinmişizdir...

Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ını 1970'te, bu kez tam çevirisinden üst üste iki kez okumuş ve artık Türkiyeli romancı okuyamayacağımı sanmıştım. Müthiş bir mimari, müthiş bir insan coğrafyası. Bana kalırsa hâlâ öyle ama, tabii yerli romanları okuyamayacağımı sanmak, o kitabın etki gücünden kaynaklanıyordu. Geçen yaz Adalet Ağaoğlu'nun *Romantik Bir Viyana Yazı*'nı okuyunca, yerli romanın da nerelere geldiğini gördüm. Bu

arada, yarıda bırakılan, zaman kaybı saydığım kitaplar olmadı değil. Yine de roman deyince Batılı, şiir deyince Türkçe yapıtlar geliyor aklıma.

*

Dönüp dönüp yeniden okumak istediğim özel raftaki kitapları, geçen gün diğer raflardaki yerlerine dağıttım. Şiirler şiir rafına, romanlar roman rafına. Birarada oluşları tökezletiyor beni. Bu, birşeyi kabul ediş oluyor herhalde. İnsanın ellisinden sonra artık iyi bir koşucu olamayacağını, iyi bir sporcu olmak için gecikilmiş olunacağını kabullenişi gibi bir şey bu. Zaman kısalıyor ve yapılacak işler, okunacak yeni kitaplar, yazılacak yeni yazılar birikmiş. Artık birkaç yüz sayfalık romanları yeniden okumaya vakit yok.

Kitapları yeni yerlerine koyarken, şöyle bir karıştırıyorum sayfalarını. Altları çizilmiş cümleler, paragraflar; kenarlarına not düşülmüş sayfalar... İtiraz ünlemleri, anlatım bozuklukları, keyifli bölümler vs. Unamuno'nun bozuk formalı *Sis*'i, eksik formalı *Beyaz At* Elsa Triolet'nin.

Son sayfalarına kitabı okuduğum tarihi düşmüşüm. *Karamazof Kardeşler, Suç ve Ceza, Budenbrook Ailesi, Ses ve Öfke, Ağustos Işığı, Zamanımızın Bir Kahramanı, Babalar ve Oğullar, Kalbimi Vatanıma Gömün, Oblomov* ve daha bir hayli kitap ikişer üçer kez okunmuş.

Kitapların arasından bazen yirmi beş kuruşluk bir belediye otobüs bileti, bir liralık sinema ya da tiyatro bileti düşüyor yere. Bir diğerinde bir takvim yaprağı, hani şu *Saatli Maarif Takvimi* cinsinden. Ne çok anı, ne az yıl...

Bu kitapları okuduğum yıllarda kimler vardı yaşamımda ve şimdi onlar neredeler? Hangi sevgili, hangi arkadaş, hangi dost...

Evet evet... Bu kitapları dağıtmalıyım artık, birilerine vermeliyim. Nasıl olsa benden sonra bir sahafın tozlu raflarına düşecekler.

*

Metin Altıok, öldürülüşünden bir önceki yıl, sahaflardan eski tarihli kitapları toplamaya başlamıştı. Daha önce okuduğu kitaplardı bunlar. "Olsun, diyordu, ama aynı baskıyı buldum. Bu da bir keyif!" Formaları dağılmış bu kitapları okşaya okşaya ciltçiye götürüyor, ciltlendikten sonra da cildin güzel olup olmadığını tartışıyordu dostlarıyla. Belli ki, yeniden okumak istediği ama aslâ yeniden okuyamayacağı kitaplardı bunlar.

Hayır, Metin'inki bir takıntı ya da koleksiyonculuk değil, bir duygu idi. Kitapların tozlu kirpiklerinin arasından bize bakışını üstümüzde hissetmek duygusu.

*

Ragıp Zarakolu, Antakya'dan dönerken, kendisinin Türkçeleştirdiği Tamama adlı bir kitabı imzalamıştı benim için. Bir de *Yitik Bir Aşkın Gölgesinde* adlı Mehmed Uzun'un kitabını. Bu iki kitabı okuduktan sonra, yeniden okumak için ayrı bir rafa koydum. *Yitik Bir Aşkın Gölgesinde* Kürt, Tamama ise Pontus yaşamından bir çığlık gibi girdi hayatıma. Keder, keder, keder... Belki çok büyük birer edebi yapıt değildi bunlar. Ama sarsan, irkilten kitaplardı. "Ey keder" dedim kendi kendime, "Keder midir bizi hep olgunlaştıran, insan kılan? Payımıza düşen bu mu olmalıydı?" Eğer böyleyse "Ne gelir elimizden, insan olmaktan başka?"

Bir şeyi anladım bu iki kitabı okurken: Roman, mutlaka *Savaş ve Barış* gibi roman mimarisinin görkeminde olmayabilir; insan coğrafyası da yetebilir, onu yeniden okuma isteğini yaratmaya.

Anlaşılan yeniden okunacak kitapların ulusları da değişiyor.

*Mem û Zîn*'in yanındaki kitaplar çoğalıyor.

Peki kaybolan ne?

*Ülkede Gündem, 27.09.1997*

# Arkadaşım kuruşunu geri istiyor

OSMAN GÜREL, kadim Ankaralı. Saçlarının gümüşî saydamlığı yüzüne, oradan da yüreğine sızmıştır. Haftada bir iki kez Mülkiyeliler Birliği'nde biraraya geldiğimizde kaynatırız. Para pul işinden pek de anlamayan, müzmin bir bekârdır o. Geçen gün yine oturmuş, dereden tepeden konuşuyoruz. Elindeki kitaplara baktım.

- Epey para vermişsin, dedim.

- Evet yahu. Şu yedi yüz lira; etiketini sökelim, birine armağan edeceğim. Şunu da almadan edemedim, bin lira olmuş.

Öteki kitaplara da bakıyoruz tek tek. Yedi yüz lira dediği kitabın etiketi yedi milyon, bin lira dediği kitabın etiketi de on milyon lira.

Güldüm.

- Niye gülüyorsun Amedo?

- Hiç; babam geldi aklıma. O da ölümünden kısa süre önce gittiği doktor muayenesine beş yüz lira verdiğini, çok para olduğunu söylemişti. Oysa ödediği para beş milyondu.

Osman şaşkın. Konuya intikal ederek:

- Dilimiz dönmüyor kardeşim. Bu rakamlar, bankaların falan konuşacağı rakamlar. Ben kuruşumu geri istiyorum!...

- Ne!...

- Kuruşumu geri istiyorum!...

*

TC'nin kendisinin çıkardığı "Türk Parasını Koruma Kanunu"na rağmen, en çok değersizleştirdiği şeylerden biri de paradır. Dünyanın kaç ülkesi vardır, parasının altbirimlerini tedâvülden kaldırmış olan?

İlkokuldayken annemizle gittiğimiz alışverişlerde, emtianın üzerinde bugünkü gibi etiket falan olmadığından, sorulurdu: "Kaç para bu?"

"Para", kuruşun altbirimi. Kırk para bir kuruş, yüz para da ikibuçuk kuruş. Ortası delik kuruşlarla, ikibuçuk kuruşluklarla dondurmalar, gazozlar alınırdı.

Komşular ya da evimize gelen konuklar, kazık sorularla imtihan ederlerdi biz küçükleri. Böylece garip, sadece korkusuyla duyumsanan bir bilgi hiyerarşisi oluşurdu büyüklerle aramızda.

Kazık soruların sayısı öyle fazla değildir. Bir iki dikkat ve mantık oyununa dayanırdı çoğu. Bunlardan biri belleğim beni yanıltmıyorsa şöyle bir şeydi: "Kırkı kırk paradan iki düzine yumurta aldım, beşi yolda kırıldı, yumurtanın teki bana kaça gelmiş oldu?"

Zaman içinde, daha biz çocukluğumuzu bitirmeden, para pul oldu ve kullanımdan düşerken, yerine deyimler bıraktı. Bir şeyin değersizliğini anlatmak için, "Beş para etmez" gibi laflar eder olduk.

Kuruşlukların da ömrü uzun sürmedi. Mahalle arkadaşlarımızın en yoksullarının ceplerinde birer avuç

bulunurdu ve onlarla gazoz kapağı oyunu oynarlardı. Daha o zaman kuruşun değersizliğini imleyen deyimler olmuştu. "Üç kuruşluk aklınla bana yol mu gösteriyorsun?" gibi sözler sıkça kullanılır olmuştu.

Lira, ellili yılların sonuna kadar revaçta. Gümüş bir liralıklar, çocukluğumuzun gözde harçlığıydı doğrusu. Babamın evden çıkarken, işaret parmağıyla orta parmağının arasında tutarak uzattığı gümüş lira avucuma düşüşünden en çok on dakika sonra arkadaşlarımın yanındayım...

Bir liralıkların rengi, Osman Gürel'in saçlarına düşeli, o da, ben de, paranın ne olduğunu bir türlü kavrayamadık. Farkına bile varmadan milyon yerine yüz ya da bin rakamını telaffuz ediyoruz.

Osman Gürel ne diyor?

- Ben kuruşumu geri istiyorum!...

Bu söz bana, kuruşların kurşun olduğunu ve artık eski yerini aslâ alamayacağını düşündürtüyor. Ama yine de kuruş, kurşun olmasın isteğinin metaforlaşmış biçimidir diye bu sözü yazının başına koyuyorum.

*Ülkede Gündem, 16.08.1997*

# Geleceğin resmini yapabiliriz

SOKAKLAR KAN REVAN...

Köşebaşları kan-revan...

Apartmanların arka bahçeleri, duvar dipleri, mahalledeki parklar kan-revan...

Sıcak bir kan kokusu, kentin ara sokaklarından en işlek alanlara doğru yayılıyor.

Midem bulanıyor, kusacağım...

Bulabildiğim ilk taksiye atlayıp "Orman Çiftliği'ne" diyorum. Belki ağaçların, yeşilliğin ortasında uzanıp gökyüzüne bakarsam kurtulurum bu bulantıdan. Doğaya bulaşmamış olabilir bu kan kokusu. Gökyüzüne bulaşmamış olabilir.

Demiryolundan geçip sağa, bira fabrikasından ileriye, ağaçlık alana... Taksi geldiği yoldan geri dönerken ben ağaçların altına doğru yürüyorum.

O da ne! Bir feryat, bir figan...

Mangalda yanan kan... Ateş de ihânet ediyor doğaya. Ağacın yeni yeşermiş yaprakları yanık kan kokusuyla tanışıyor. Duman kaplamış her yanı. Duman, isli bir kan kokusuyla genzime doluyor.

Midem bulanıyor, kusacağım...

Kent, kent!... Hani bütün kötülüklerin ve bütün iyiliklerin yuvası sandığım kent... Sen şimdi bir kent değil, süflî bir kasabasın. Her türlü riyâyı, her türlü vahşeti, her türlü ihâneti bağrında taşıyorsun. Sokakların sokak değil, caddelerin cadde değil... Kan kokuyorsun bütün gün; kan, kan, kan...

Ağır bir bulantı; kusacağım...

*

İnce, sinsi, delici bir ağrı başlıyor iki kaşımın ortasında. Taze bir yaradan sıyrılan ince bir hançer gibi göğsüme iniyor. Göğsümün ortasında sigara söndürüyorlar. Yanık kokusu. Kanayan bir yaraya değdirilen bir alev. Ağrı kesicilerin yararı yok. Ağrının da adam gibisi olmalı. "Bu ağrı benim. Evet şimdi bedenimde dolaşan ağrı benim" dersin. Adam gibi bir ağrıdır bu. Fakat bu şimdiki ağrı, canavar bir ağrı. Soludukça cehennemleşen bir ağrı. Canavar bir işkenceci bu ağrı. Vücudumun her santimetre karesine hücûm eden bir ağrı bu. İnsâfı yok bu ağrının.

- Senden insâf istersem nâmerdim, diyorum.

Kusma duygusu yanıcı bir şekilde boğazıma tırmanıyor.

Mangalın, çiftliğin ve kentin dışına hızla çıkmalıyım.

- Peki nereye?

Kaçmanın yararı yok. Yasal bir vahşet bu. Kutsal ve kahhar.

Kahrolmanın yararı var.

Gerçek, kusma duygusundan başka bir şey vermiyor bana. Gerçek, kutsal. Gerçek kahhar.

*

Yüksel Caddesi...

Gençler 1 Mayıs bildirileri dağıtıyorlar. Genç kızın

elinden bildiriyi alırken, "Alanda görüşelim" diyor. "Elbette" diyorum, gülümsüyor. Gözlerinde mavinin yeşile çaldığı bir pırıltı. Sevincin resmi böyle mi olur? Ağrı hafifliyor (gibi).

*

Yıllar öncesini düşünüyorum: Şu bildiri dağıtan genç kızın yerinde, ben. 77'nin 1 Mayısı bir kâbus gibiydi.

Sanırım 78 1 Mayısı'nın bir gün öncesi ve gece. Sevgili Yaşar (neredesin?) ve diğerleri. Afişleme yapılacak. Afişleme yasaklanmış. Bütün gece polisle köşekapmaca oynayarak Sıhhıye bölgesi afişlenecek. Beşerli gruplar halinde çıkıyoruz bizim evden. Gözcüler sotada. İşte ben o tatlı gerginliği özlemişim. "Aman adam kaptırmayalım" duygusuyla hissedilen ağrı. Adam gibi ağrı derim ben o ağrıya.

Hele biri vardı, unutmuşum adını. En ciddi olaylarda mizah duygusunu yitirmeyen biri. İnadına polisin gözü önünde yapıştırıyor afişleri. Yüreğimizi ağzımıza geririyor. Kimimiz kızıyoruz. "Yapma Allahaşkına, maksat bağcıyı dövmek değil üzüm yemek" diyoruz. "İyi ya, diyor, hem bağcıyı dövelim hem de üzüm yiyelim, ne var bunda?"

İlk kez sahne alan oyuncular gibi yüreğimiz gümbür gümbürken, onun bu tavrı gizli bir rahatlık sağlıyor(du).

-Cilhan Sokak kaldı, sabah da oluyor, ne yapacağız, diyorum.

O hemen yapıştırıyor:

- Biz ki cihanı titreten... şeyiz... Yahu şair, neydik biz sâhi?

- Bırak şimdi cihanşümullüğü de ne yapacağız?

- Elbet afişleyeceğiz. Ben de seni uyanık sanırdım be şair, hiç kafan çalışmıyor. Bak şimdi, köşedeki kahveci, ocağı çoktan yaktı, çayı da demledi. Polisler şimdi orada sabahın ilk çayını yudumlamanın keyfindedirler tamam mı? Onlar çayını yudumlarken biz de Cihan Sokağı yudumlarız, değil mi ya. Hem sonra işi bitirip gider orada polislerle de birer çay içeriz.

- İyi, diyorum. Şu her tarafındaki tutkal lekeleriyle gir de kahveye, polisler, aman dünyanın en yakışıklısı gelmiş, bir çay ısmarlayalım desinler sana.

- Yahu şair ilk defa haklısın, diyor.

Bu gırgır içinde Cihan Sokağı da bitiriyoruz.

*

Vücudumda bir hafifleme. Ağrıdan eser kalmamış. Midem de bulanmıyor üstelik.

Güvenpark'ta dört kişilik bir grup 1 Mayıs afişlerini yapıştırıyorlar. Keyifleniyorum. Biraz yaklaşayım istiyorum. Afişleri acele acele yapıştırıyorlar.

- Merhaba, diyorum.

Pek memnun değiller. "Nerden çıktı şimdi bu adam" diye düşünüyorlar belli ki.

Kendimi Çehov'un Arabacı'sı gibi hissediyorum. Ama onlar "sırası mı" der gibiler. İşi bir ân önce tamamlama duygusu içindeler.

Neşeli bir ıslık tutturup yürüyorum. Ne ağrı, ne kusma duygusu...

Bugün kurban bayramı, her yer kan-revan...

Yarın 1 Mayıs!..

Geleceğin resmini yapabiliriz Abidin ve hepimiz...

*Demokrasi, 30.04.1996*

# Çaresizlik de bir olanaktır

TARTIŞMADAN MEDET UMMAK, bir çaresizliğin feryâdı mıdır? Eğer öyleyse, V. Çolak, birkaç yıldır bu feryât içinde. *Demokrasi*'deki "Gerçek ve Yanılsama" (12.3.'96) yazısını yine, "çaresiz tartışacağız" diye noktalamış. Bu sözler onun birçok yazısında yine bir feryât olarak yer aldı. Bununla da kalmayıp, kimi yazılarına bu feryâdı başlık olarak koydu.

Doğrusu, Çolak'la yıllara dayalı bir duygu örgütlülüğümüz oldu. Ama şu gerçekçilik, toplumcu gerçekçilik, ödüller, şiirde öncü yorum gibi konularda ayrı şeyler düşünegeldik. En azından şimdi farklı düşünüyoruz. Bu konularda V. Çolak muallim gibi düşünmekten kendini bir türlü kurtaramadı. Çolak'ın inadı, galiba biraz da kendi konumunu teorize etmeye dayalı. Yoksa kendi deyimiyle "pencerelerini kör etmez"di. Sistemin araçlarını tahlil etmede bu denli ufuksuzluğunu yazdığı şiirler bile bağışlamayacak.

Önce şu "çaresiz tartışacağız" sözünü yerinde kullanıyor mu, ona bakalım. Bu söz bana nedense Tansu Çiller'in yerli yersiz, ikide bir "yabitecekyabitecek" sözle-

rini anımsatıyor. Belki ilk söylendiğinde etkili olan bu söz, bugün komikleşmiş ve işportaya düşmüştür. Kaldı ki, ilk söylenen her halde "Ya biter, ya biter!" diye kullanmış olmalı. Sonra "yabitecekyabitecek" haline dönüştü. Hani cezaevlerinde "herşeyvataniçinherşeyvataniçin" var ya, ona benzedi. Çolak'ın "çaresiz tartışacağız" sözleri de, şu günlerde biracılardaki ahbap çavuşların diline düşerse hiç şaşmam.

Tartışma için önce muhatabın olmalı. Bu da yetmez, muhatabın da seni muhatap olarak seçmeli. Bu da yetmez, muhataplar arasında ortak kavramlar, ortak duyarlılıklar, ortak kavrayışlar vs. olmalı. Bu ortaklığın mutlaka "aynı" olması gerekmiyor elbette. Karşıtlığı üretmek için gerekli olan ideolojik bakıştır. Yoksa neyi, kiminle, nasıl tartışıyorsun diye sorarlar. O zaman, komik bir durum ortaya çıkar. Nitekim bu yazıdan önce Çolak'ın hâli biraz öyle oldu. Onu bu durumdan kurtarmanın yolu olarak, bu yazı kaleme alındı.

Tartışma için kavramlarla yüklendiğimiz öznel ve genel gönderimlerin, mevcut gerçeklikle örtüşmesi gibi bir zorunluluğu, ancak verili düşünme alışkanlığına bağlı olanlar arayabilir ki, o zaman, etkileme gücünü tartışmanın kendisi değil, mevcut gerçeklik belirler. Mevcut gerçekliği, bir üstünlük aracı olarak yanına alanlarla tartışmanın güçlüğü ortada. Böyle bir durum yıllar önce televizyonda yapılan bir tartışmayı anımsatır bana. Turan Fevzioğlu, Behice Boran'a soruyor: "Söyle komünist misin, değil misin?" Boran ise, "evet" dese yasalar önünde suçlu olacak, "hayır" dese mümkün değil. İşte böyle bir şey, mevcut gerçekliğe yaslananlara karşı durum. Belli ki, "mevcut" benim reddettiğimdir.

Bu yazıda V. Çolak'ın muallim edasıyla analoji yaptığı bir konuyu ele almak istiyorum. Diğerlerini sırası gelince "tartışırız(!)"

Veysel, medya olgusunu "mekanik, teknolojik olanaklar" olarak anlıyor ve bu olgunun bir ahlâk olduğunu söylemeye dili varmıyor. Aracın masûmiyetine inanmış. Bu masûmiyetin altında yatan haksızlığı bir türlü ayırdedemiyor. Sonra da "toplumun önünde olduğunu düşünen şairler", "toplumun şiirden kopmasından yakınan şair" sözleriyle "öncü bir yorum" yapıyor. Nerden çıkardın şairlerin toplumun önünde olduğunu? Şiir sana bu öncülüğü kazandıran bir rant haline ne zaman dönüştü? Şair kimliğinden herhalde hiçbir zaman soyunmayı göze alamayacaksın!

Medyanın bir ahlâk olarak şiir pratiğiyle hiç örtüşmediği ortada. Çünkü medya, gücünü etkilemeye dayalı olarak kurarken, her türlü pratiğini etkileme moduna dayalı olarak kodlamaktadır. Hiçbir reklâm, sırf estetik kaygıyla oluşturulmaz herhalde. En azından ben öyle bir kaygı görmüyorum. Estetiği de bir araç kılan reklâm, sonuçta pazarı ele geçirme amacındadır ya da ihtiyaçlarını belirlemektedir. Kötü bir reklâm bilgimle bile, bunun böyle olduğunu sanmıyorum. Oysa şiirin amacı etkileme değil. Bir işlevi olsun diye şiir yazmaz şair. Onu hamâsi manzume üretenlerden ayıran en önemli özellik, işte budur diyorum. Peki şiirin estetik gücünü red mi ediyorum? Hayır, böyle bir şey söylemiyorum. Şiirin etki gücü şiir kadar bireysel, hattâ şahsidir. Medya onu kendi ahlâkı içinde yoğurarak asıl yabancılaşmayı sağlar. Böyle olunca şiirin, şairin öncülüğü medya ahlâkının bir özelliği oluyor.

Belli ki şiirin, yazıldığı dilden ödünç aldığı sözcüklerle ve hattâ o dille uzlaşmaz çelişkisi var. Şiir, dilin eklemlerine yapılabilecek bir saldırı için olanaktır bana kalırsa. Bunun için tüm sözde iletişim organlarına saldırmak gerekiyor ya da bunun yolları aranıp bulunmalıdır. Peki dilsizleşelim mi diye bir soru gelebilir akla.

Evet!...

*

Çolak bir dergi çıkarıyor: *Dize*. *Dize*'nin alt başlığı ise: "Şiirde Öncü Yorum"... İşte bu yüzden geciktiriyorum *Dize*'ye yazmayı. Bu kavramların üstüne birer çarpı koymak güzel olurdu.

*

Dün akşam televizyonda izledim: Ali Nesin, babasına verilen "Zirvedekiler" ödülünü, aynı ödülün Tansu Çiller'e de verilmesini gerekçe göstererek geri çevirdi. Doğrusu medyaya atılan hoş bir kazıktı bu. Bunu yapabilmek için zeki olmak gerekiyor. Sanmayın ki medya bu zekânın zokasını her zaman yutacak. İşte bu yüzden medya, masûm bir "mekanik ve teknolojik bir olanak" değildir.

Şimdi bana, "iyi ama" diye başlayan bir soru sorulabilir, kitap yayımlamak, bir gazetede yazı yazmak, şiir günlerine katılmak vs. ile bu söylediklerini nasıl bağdaştırıyorsun? Eğer Çolak'ın aklına da bu soru gelirse ona ne demeliyim? Ali Nesin'in yaptığını yapmaya çalışıyorum zaman zaman.

Çünkü çaresizlik de bir olanaktır...

*Demokrasi, 16.04.1996*

# Silme eylemi

SİL, YENİ BAŞTAN... diye bir deyim var Türkçede. Beceriksizliğin, yaşam birikiminden yoksunluğun karşılığı olsa gerek. Böyle olunca da, "Tanrım beni baştan yarat" deyip miskinliğin ve kaderciliğin kucağına düşüveriyoruz:

- Olmadı baştan...

Her on yılda bir demokrasi mücadelesine baştan başlıyoruz. Kişisel yaşamımız bile çoğu kez baştan başlamaya ayarlı; aşklarımız, ilişkilerimiz... Kimileri sosyalizmin kuramına da "sil, yeni baştan..." diyorlar son yıllarda.

Evet, belleksizliğin bir sonucu bu. Toplum olarak yaşam birikiminden yoksunluğumuzun sonucu. Belki anılarımıza sahip çıkmıyoruz da ondan...

"Sil, yeni baştan..." deyimi, beceriksizliğin yarattığı bir söz, bir yaşam tarzı ise, bilimsizliğin ve bilinçsizliğin yarattığı bir olgu ise, "silmek" eylemi bilinçli bir seçim. Sorular içeren, sorgulamayı içeren bir deyim. Yanlışı, eğriyi, çirkini, kirlenmeyi silmek... Yaygın beğeniyi silmek; ucuzluğu, kaba gerçekçiliği silmek, hattâ gerçekçiliği silmek... Nesnelliği değil öznelliği yeğlemek.

O halde "sil, yeniden başla değil, insani olmayan her şeyi sil, geride insani olan kalsın. Sonra devam... Böyle bir silme eylemi, düne bakarak bugünü, geleceği yordamlayarak günceli yakalama eylemidir.

Böyle bir silme eylemi, belki de, Sisyphos'un direnci ya da cezâsıdır. Sisyphos'a verilen cezâ ödüle nasıl dönüyorsa, silme eylemiyle bireysel varoluş gerçekleşebilir. Cezâ bir kez daha ödüle dönüşmüş ve tanrılar yenilmiş olacaktır. Çünkü Sisyphos'ta yaşam birikimi zenginleşiyor, tanrılar ise sadece gözlüyorlar, o kadar...

Koflaşmış değerlerin çirkefini yaşamaktansa, bu değerleri silebilme eziyetine katlanmak yeğdir. Eziyet erdeme dönüşebilir.

Silmek reformculuk değil, çılgınlıktır olsa olsa. Fincancı katırlarını ürkütmek biraz da.

Olsun varsın...

Silme eylemine devam...

*Silgi, Aylık Dergi, Haziran 1990, Sayı:6*

# Kuşak olgusu

AİTLİK, aynılaşmayı kabullenmektir biraz da. Aidiyet ile aynılaşma ise, bir inancın verili kabulleri içinde davranmayı içerir. Bir tarikat mensubunun sâfiyetini ve masumiyetini ölçmek için, aitlik ve aynılaşma pratiğine bakılabilir. Oysa sanat, belli ki, aidiyeti ve aynılaşmayı daha baştan reddeder. Hattâ bu reddediş, egemen estetik anlayışına da karşı çıkışı içererek; öznenin, kendinin oluşturabileceği olası hiyerarşiyi de kırabilmeye yönelik pratiğiyle açıklanabilir.

Aidiyeti benimseyen ve hattâ bunu ideolojik üstünlüğe tahvil eden sanatçı, bir tarikat mensubu gibi verili dile, verili estetiğe dayalı yaratılarıyla mutlu da olabilir. Bir başına kalabilmeyi göze alamadığı için de, dilin yayvanlaşmış dokusuna tutunarak, kimliksizliği haysiyetiyle buluşturur. Bunların içinde hırslı ün tutkunlarının yapamayacağı şey yoktur. Yasaklamalar, estetik komiserlik vs. vs.

*

Öznenin pratiğini aklileştiren burjuva sistematiği, en çok, yeteneksiz ünlülerle kendini onararak, eleştirel sez-

ginin rasyonel kanallarda tutukluk yapmasını sağlamaya çalışır. Nesnellik, toplumsallık, gerçekçilik gibi sosyal pratiğin terimleriyle örüntülediği eleştiriyi, sanatın mekanizmaları haline dönüştürür. Burjuva eleştirel pratiğinin az değişime uğrayan bu aygıtını parçalamadıkça, iktisadın ve sosyolojinin kavramlarıyla sanat çözümlemeleri yapılmaya devam edileceği anlaşılmaktadır. Şiir eleştirisine karşı çıkılmayan ve hattâ "üzerinde yazı yazılmaya değer şiir yazdığını" ileri süren şairlerin bulunduğu bir zeminde, burjuvazi teslim almıştır en sivri görüneni bile. En uzlaşmaz gibi görünenin, iktidar karşısındaki teslimiyetinin çok örnekleri verilebilir.

*

"Kuşak" olgusu, bir aitlik ve aynılaşma zemini olarak, rasyonalitenin tuzaklarından yalnızca biridir. Heder edilen yeteneklerin şizofrenik kopuşlarıyla, inanç duvarlarını gittikçe sağlamlaştıranlar yanyanadırlar orada. Bu "kuşak" arenasına kızgın boğalar gibi dalanlar yanında, "yarın sana ya bir ev alacağım ya da yasımı tutacaksın" çaresizliğini yüklenip çıkanları da görürüz. Onların fışkıran kanlarına "Oley!.." nidalarıyla tezahüratta bulunanlar mutludurlar. Ortalık kan revandır çünkü. Mutluluk onların hakkıdır bu arenada.

Ama mutluluğa bir harmani gibi sarınmayı reddeden biri kalmışsa, onu meczup, mistik, inançsız, liberal, liberal aydın gibi toplumsal günahlarla aforoz etmek mümkündür. Ortalığın toz duman olduğu zaman dilimlerinde bu cadı yakma törenlerine sıkça rastlanmaktadır.

Ama sanat, biraz da mutsuz olmayı göze alma pratiği değil midir?

*

"Kuşak" kavramını, aynılaşmayı reddeden hangi şair kabullenebilir? Benzemezliğe soyunmayı göze alamayanlardır bunlar. Burjuva paradigmasının zokasını yutmaktan başka bir anlamı yok bu kabullenişin. Kim çıkardıysa "70 Kuşağı" gibi bir adlandırmayı ilk ortaya atan kişi, kendini akıllı sanan biridir gibi geliyor bana. Asıl amacı, bir dönemin şairlerini övmekse bile, yapılan şey kötülüktür. Onların kendi yeteneklerini, solcu milliyetçiliğe teslim etmelerine bir çağrıdır.

*

Bazı şeyleri o yıllarda eksik kavramış olabiliriz. Ama bizi bir potada aynılaştırmayı amaçlayan övgülere "Hayır!" demedikçe ve samimiyetimizle alay edenlerin ikiyüzlülüğünü sergilemedikçe bu "kuşak", belimizden çıkarılıp boğazımıza bir idam ipi gibi geçirilmeye devam edilecektir sanıyorum.

Hayır, hiçbir kuşağa ait değilim...

Evet, 70'li yıllarda şiir yayımlamaya başlayan biriyim...

Ben öyle sanıyor ve öyle düşünüyorum...

Ama aslında ben hiçbir şey söylemedim...

*Şiir Odası, Sayı: 11, Kasım 2000*
*("Ben Hiçbir Şey Söylemedim" başlığıyla)*

# Ek'de yazmak

ÖNCELERİ 'İLÂVE' DENİLİYORDU, şimdi 'ek' deniliyor.

Apartmandan çıkarken kapıların önüne kapıcının alması için bırakılan gazete yığınına bakıyorum da, o boşuna harcanmış kâğıtlar içimi acıtıyor. O kâğıtlarla kimbilir ne kitaplar çıkabilir, kitaplığımızda saklayabileceğimiz nice dergiler yayımlanabilirdi oysa.

Her şeyde olduğu gibi, magazin basın, ek verme konusunda da görgüsüzlüğünü gösterdi, gösteriyor. Spor, moda, kadın, bulmaca, burç gibi daha birçok ekle kimliksizliğini sergiliyor. Öyle bir hâle geldi ki, gazetenin gövdesi gövde olmaktan çıktı. Ekler asıl gövde oldu. Her yaştaki, her beğenideki, her sınıftan insanı kendine çekmeye çalışan bu gazetelere, boyalı basın gibi bir sıfat verilir oldu. Ne var ki, gazetenin gazete olma özelliğini başat sayanlar da bu kervana katıldılar.

Karşı mıyım gazete eklerine? Hayır. Tersine, gerekli buluyorum. Emek verilerek hazırlanacak bir moda ekine de, spor ekine de karşı olunur mu? İtirazım, mevcut durumun kendisinedir. Magazin basın, ekler konusun-

da, hiç de ilgi ve beğeniyi geliştirmeye yönelik hazırlığa dayanmamaktadır. İtirazım bunadır.

Ailenin temel alındığı bir toplumda ailenin her ferdinin aynı gazeteyi okuyabilmesi için yapılacak çeşitlendirmeler olağan sayılabilir. Sözgelimi evin kadını kendine yönelik bir moda ekini ya da bölümünü çekip okuyabilmelidir. Yahut spora düşkün olan genç, spor ekini eline alabilmeli. Aynı salonda herkes aynı anda aynı gazeteyi okuyor olabilmelidir. Ama öyle olmuyor. Bir gazete kendi tanıtımını, verdiği burçlar ekiyle yapıyorsa, amacın ne olduğu bellidir. Toplumun büyük kesiminin mutsuzluğunu, çaresizliğini sömürmekten öte nedir ki burçlar eki?

Sistemin ideolojik aygıtları olmayı seçen bu gazeteler, sistemi yeniden üretmekte ve egemenlikçi ideolojinin bir yazgı olduğunu dayatmaktadırlar. Doğrusu, emek verilerek hazırlanan gazete eki de yok değil. Onları ayrı tutarak, diğerlerini, Reha Muhtar üslûbunun yazılı-resimli versiyonu olarak görüyorum.

Gazetelerin bir kısmı gazete olmaktan çıktı; rüküş bir eda ile boy göstermeye başladılar. Onları, bu rüküşlüklerine bakarak yargılamak istemem. Ayrıca onların bu hallerinden memnun olan gazete alıcısının hiç mi günahı yok? Bu mevcut duruma razı olmak da bir onaylama değil midir? Okurun da mâsum olmadığını söylemekten kaçınmanın, ikiyüzlülüğe düşmenin yeri değil. "Onu alma beni al" diye şarkı söylüyor Sezen Aksu. Aslında onu da alsan, öbürünü de alsan, yok birbirlerinden farkı. Hiçbiri beş para etmez. Sistemin ikiyüzlülüğünü, mevcut egemenlikçiliğini pekiştiren muhterislerdir ve nefesleri dayanılmayacak kadar pis kokmaktadır.

*

Ek, gazetenin kendi ciddiyetini, ilgi ve beğeni alanlarına göre yayabildiği, güleryüzlü bir pratiktir diye düşünüyorum. Burada üslûp denemeleri yapılabilir, ama asla ciddiyetsizliğe düşürmemelidir. Estetik ciddiyet temel olabilmeli bir gazete ekinde. Belki şöyle söylense daha iyi olur: Ek, odasındaki pencere camını kırıp dışarıya bakan ve yoldan geçenlere dil çıkaran sevgili ve haşarı bir çocuktur.

*Yeni Gündem, 03.06.2000*

# Onsekizonsekiz

BOZKIR ORTASINDAKİ tek ağaca uzaktan bakmak ve ona yaklaşmak nasıl bir duygudur? Tanır mısınız bu duyguyu? Tanımlayabilir misiniz? O tek ağaca yaklaşmak bir düş sürecidir, her adımda yeniden yeniden biçimlenen, yeniden yeniden bozulan bir süreç... Düş kurmak değil midir insanın en temel özelliği...

Yalnızdır ağaç. Yapayalnız. Bozkır insanı kadar köklerine iner yalnızlık duygusu. Yalnızlığın destanı olmaz, bilirim. O yüzden bozkırda destan olmaz. Bozkır, yalnızlığın sonsuzluğa uzanan hüznüdür. Hüznün de dastanı yoktur. Ama destanlar dönemi zaten bitti. Bozkırın yalnız ağaçları altına çadırlarını kuran Çingenelerin destanı yoktur. Onlar da artık su kenarlarına, ağaçların gölgeliğine kurmuyorlar çadırlarını. Gelip şehirlerarası yolun tam kenarına kuruyorlar. Otobüslerin kaldırdığı tozu soluyorlar. Çingeneler de doğadan ve neşeden koptular iyiden iyiye. Onlara ilişkin romantik düşlerimizi bozkır Çingeneleri bozdular. Bozdular ve bozuldular. Elekçiydiler, dilenci oldular. Giysilerindeki pembeler yerine; yeşiller, kırmızılar, morlar yerine blujinler giyer oldular. Yalnızlığın hüznünü duymayıp

kentlere göçen uyanık Çingeneler mersedes çektiler altlarına. Mersedeslerinin direksiyonuna külhanbeyce abanıp altın dişlerini göstererek, kasetçalarlarında Orhan Gencebay, İbrahim Tatlıses falan dinliyorlar artık. Ama altın dişleri daima var. Bozkır, Çingenkırı olmaktan kurtuldu böylece. Onları ait oldukları kozmopolitizme yolcu etti.

Bozkır ortasındaki o yalnız ağaç bendim belki. Belki sen, belki öbürü. O ağaca yaklaşmayı seviyorum. Yaklaşırken düş kurmayı da. Düş kurmak en çok bozkır insanına yakışıyor sanıyorum. Ağaca ulaştığımda oturup sırtımı dayıyorum. İşte o an Nâzım'ın mısraları düşüyor aklıma:

*"Şu anda ne düşmek dalgalara*
*Şu anda ne hürriyet ne karım..."*

Sonra gözlerimi güneşin yakıcılığından koruyarak kısıyorum. Bozkırı izliyorum. Birden bir kuş fırlıyor biraz ilerdeki tümsekten. Havada daireler çiziyor. Bozkır yön duygusunu kaybettirebilir bir kuşa, ama kendi insanına asla! Bozkır insanının sezgileri bu yüzden güçlüdür. Hangi tümsekten bir tarlakuşunun fırlayacağını bilir. Sezgilerinin yönü doğa ile kendisi arasında olduğundan toplumsal çelişkilerde bir uçtan bir uca sürüklenebilir. Kendisine karşı gelişen bir siyasal gelişimde yer bile alabilir. Bu yüzdendir ki siyasal tercihlerinde çoğu kez yanılır. Yanılgı bile onun güzelliğini yoketmez. Yanılgı o insana yakışır üstelik. Örgütlenmeye değil, yandaş bulmaya eğilimlidir. Örgüt bilinci yerine yandaş bulma ya da yandaş olma duygusu egemendir. Bir bozkır şovenizmi, kulaktan kulağa ideolojiye dönüşüverir. Kendisine yakışmayan bu tercih, yalnızca inatçılığı ve

hırçınlığı nedeniyledir. O yalnız ağacın, o yalnızlığını tepeden tırnağa yaşayan insanın, bilerek seçtiği bir şey değildir bu. Alıngandır, köylüce alınganlıklarını hiç kaybetmez. Kendi değer yargılarının saydamlığına bir kez inanabilse...

*

Bir gün bir tartışmaya tanık oldum. Yıllar önceydi bu. Telefon almak isteyen bir hemşehrim PTT idaresiyle didişiyordu. "Beklerim" diyordu, "gerekirse on yıl beklerim, ama telefonumun numarası onsekiz onsekiz olacak. Arabamın plakası da 18 DP 018 olacak." Önce anlamadım bu onsekizlerin ne olduğunu. Sonra onsekiz-onsekiz'in bu kişiye mi yoksa spor kulübüne mi yakıştığının tartışması başladı. Birden bozkır şovenizminin o inatçılığını duyumsadım. Şimdi gülümseyerek bu olayı anımsarken bile onsekiz-onsekiz şövenizminin insanına kızamıyorum. Belki bendim o, belki sen! DP ise anlaşılabilir... Siyasal bir tercih değil bu, duygusal bir tercih. Efsâne yaratamayan insanın efsânelere inanmasından doğal ne olabilir! Zaten o gün bugün efsânelerden yanadır onsekiz onsekiz...

*

Toprak verimsizse o toprağın insanı da verimsizleşiyor nedense. Üstelik bunu hiç kabul etmeyerek. Neyi niçin istiyor, ayırdında değildir. Fabrika mı konuşuluyor, fabrika istiyordur. Sorsan ne fabrikası diye, fabrika işte der, fabrika olsun onsekizde. Sonra siyasal belirlenişlerin bu insanı istismar edişi. Bozkırın ortasındaki tuz kütlesinin üzerine ağır sanayi temeli atılıverir. Tuz fabrikası değildir kurulan, demir çelikle ilgili bir fabrika temelidir atılan. Olsun varsın, bozkır insanı o sessizliğin derinliği yerine gürültüyü seçmişse, kirlenmeyi

seçmişse kendi bileceği iştir, tercihlerinde yanılmanın ustasıdır o.

Bozkırın ortasındaki o ağacın altındayım, akşam oluyor. Güneşin yakıcılığı yerine kurşunî bir rüzgâr esmeye başladı. Uzaktan, çok uzaktan bir tren geçiyor. Kompartmanların ışıkları, çocukluğumun düşleri gibi kayıp gidiyor işte. O kompartmanlardan birinde yitirdim bozkırı. Ama bozkır kendi ideolojisini hâlâ duyumsatıyor çoğumuza.

Oturduğum apartmanın numarası onsekiz olunca seviniyorum, Attila İlhan'ın "Onsekiz" şiirini de o yüzden hep ezberimde tutuyorum.

*İl İl Büyük Türkiye Ansiklopedisi, Çankırı*

# Korku ile cesaret

KADIN, DİLİNİ ÖN DİŞLERİNE BASTIRIP, ağzını kocaman açıyor ve masanın öbür tarafındaki erkeğe şiddetli bir şekilde;

"Korkaksın!..." diye bağırıyor.

Adam, bu kadarını beklemiyor olsa gerek, duyduğu sözlerin şiddeti karşısında, biraz önceki sâkin (gergin bir sâkinlik) hâlinden sıyrılıp, kadının ses tonuna yakın bir tonda;

"Kimden, neden, nasıl?" diye karşı çıkıyor.

"Neden olacak, teknolojiden..." diyor kadın.

Bu konuşmalar, bir reklâm filminden.

Adam, "Evet karıcığım" deyiverse diye düşünüyorum. "Evet, senin teknoloji dediğinden korkuyorum" dese, mutfakta bir bulut gibi dolaşan öfke dinecek mi? Sanmıyorum. Ama korkuyu kabul etmiyor adam. Kadınsa, erkeğin altbenindeki sırça fânusu paramparça etmiştir. Bunca yıl korkmamayı öğrenen; babasından, arkadaşlarından, öğretmeninden, korkmanın erkeğe yakışmadığını öğrenen adamın, "korkaksın" hitabına karşı refleksi, şiddeti içeren bir ses tonu oluyor ancak.

(Ama aslında, "Sen bana nasıl korkak dersin!" diyerek, kadının boğazını sıkmaktadır adam, belki de mutfak bıçağına gitmektedir eli. Reklâm filmi bu sahneyi montajlamamış...)

Kadın, öfke içinde, her tavrıyla kocasını horlayarak, çantasını alıp çıkıyor mutfaktan. Çantasını alırken bile şiddetin dozu yükselmektedir.

Adam, bir an gazetesine dönmek istiyor, ama olmuyor. Aşağılanmanın ruh haliyle, gazeteyi masaya çarpıp, kadının ters yönünde uzaklaşıyor..

Mutfakta kimse kalmamıştır, ama mutsuzluğun geride bıraktığı şiddet, nesnelere geçmiştir artık. Bir yumurta, "tık" diye düşüyor masadan.

Evet, "tık" diye düşüp yokolan birşeyler var bu modern ailede. Yazlık taksidi, repo geliri vb. yetmiyor. Tüketimin hızına yetişmek telaşı, bir mutsuzluk yaratıp sevinci ve sevgiyi de yok etmektedir.

Masadan düşen nesnenin "tık" sesiyle içime bir korku doluyor benim de. Evet, korkuyorum. Parasını teknolojiden yararlanarak kullanamayan ve bu yüzden de çatışmaya dönen ilişkinin temelinde belli ki, mutsuzluk var. Reklam filminin yapımcısı, ayırdında bile olmadan mutsuz ve gergin insan portrelerini çizmektedir. Asıl amacı olmasa da bize kapitalizmin eleştirisini sezdirmektedir. Bu ailenin mutsuzluğu müthiş ürkütüyor beni. Kapitalizmin uzun ve kirli tırnakları kanatıyor biryerlerimi.

"Kimden, neden, nasıl" korktuğumu düşünüyorum.

Cesaretim varsa, elbette, korkularım da olacaktır diye düşünüyorum.

Korku, cesaretin bağrında varolabilir ancak. Ama

kapitalizm, cesareti ve korkuyu bile, bilegeldiğimiz korku ve cesaret anlayışından koparark, tüketim ideolojisinin griliklerine dönüştürüyor. Şiddet içeren, insanî olmaktan uzaklaştırılan bir hâle dönüştürüyor.

Benim bugüne kadar bilegeldiğim korku, hiç de bu reklam filminde tarif edilen korkuya benzemiyordu. Korku, yeni bir bilincin devindirici gücü olabilirdi. Bu yüzden, bildiri dağıtırken, iş bırakırken, korsan mitingte, karşılaştığımız yıldırıcı egemen güçten korkuyorduk, ama bu örgütlü egemen barbarlığın bizi yıldıramadığının da bilincini pekiştiriyordu. Kendimizi sınıyorduk, kendimizi gerçekleştiriyorduk. Korkuyu da insanîleştiriyorduk böylece. Bu reklam filminde önerilen cesaret ise, cesaret midir acaba diye düşünüp duruyorum.

Kendi cesaretime ve kendi korkuma sığınabilirim... Bu cesaret ve korku, ideolojimin bir yansımasıdır olsa olsa...

*Sanal Ördek, Ocak 2000*

# Şiir, dil ve ideoloji

ŞÛARA SÛRESİ'NDE, şair, "onlar değil midir, olmamışı olmuş gibi gösterenler" diye anılır. Bu, bugüne kadar yapılmış en ilginç ve bana göre en doğru tanımlamadır. Şairin bir sapkın olduğunu da vurgulayan aynı sûre, dilin ideolojik işlevini sergilediği kadar, şiirin ve şairin, bu ideolojik işlev karşısındaki duruşunu da ortaya koymaktadır bir bakıma. Belli ki, şair, mevcut egemenlikçi sistemle bütünleşmeyi reddederek, sapkın, şaşkın ve ayrıksı olmayı seçmekte, bu dünyanın kavranabilir yanına tutunmaktadır.

Anımsanacaktır, Eflatun'un, köle emeği üzerine kurulu demokrasisinde de şairlere yer yoktur.

İnanca dayalı ve egemenlikçi sistemler, belli ki, şairle ve şiirle iyi geçinemiyorlar. Çünkü sistem, kendine bağlı ve bağımlı söz üretimleri isterken, şair, bağlı ve bağımlı olmayı reddediyor.

Peki, sistemin kendine bağlı kıldığı şairler yok mudur? Olmaz olur mu, bütün resmî edebiyat tarihlerinde bu türlü şairlerin sayısı, sayılamayacak kadar çoktur.

Şiirin, demokrasiye bağlı, olmuş'a ya da olmakta olan'a tanıklık eden bir sanat pratiği olmasını sağlayan egemenlikçi sistem, şairin de sapkınlıktan vazgeçerek, dile, gerçeğe, sisteme eklemlenmesini istemiştir. Hattâ, eğer böyle olursa, şairin toplumsal hiyerarşide bir yer almasını bile öngörmüştür.

Bu ideolojik bombardıman altında kalan şair, dilini ya iyice keskinleştirmiş ya da teslim olmuştur.

Edebiyat tarihleri başta olmak üzere, ulusal dil tutkunları, inanca dayalı tüm ideolojiler, şiirin ehlileştirilmesi doğrultusunda çok çaba göstermişlerdir. Gerçekçilik, toplumculuk, memleketçilik, köycülük, köy enstitüsücülük, Kemalizm gibi inanç ideolojileri, kendi paradigmaları çevrimine sokmaya çalışmışlardır şiiri. "Olmamışa" çağıran, olacak olanla kurduğu iletişim yoluyla oluşturduğu ütopyasından vazgeçen şair, sistemi yeniden üreten bir mekanizmaya dönüşmüş, merhamet dilencisine benzemiştir artık.

Merhamet, sistemin köleleştirici aygıtı olarak, bütün acımasızlığıyla çalıştırılırken, bu aygıta teslim olmayanlar da çıkmış ve onlar, kendi ütopyalarındaki yolculuklarına devam edip durmuşlardır, devam edip duruyorlar.

Diğer yanda, şöyle bir dönüp baktığımızda nelerle karşılaşıyoruz şiir vadisinde, görelim:

Halk şiiri, kullanabileceği tüm olanakları kullanarak, bugüne pek bir şey bırakmamıştır. Bütün mazmunları donuklaşmış, taşlaşmıştır. Dilde ve biçimde hiçbir yenilik olanağı kalmamıştır. Bu yüzden de, daha yıllar önce tüketmiştir kendisini. Yaratıldığı doğal çevreden,

yani söze dayalı ortamdan yazılı ortama taşınma çabaları, bu şiiri iyice güdükleştirmiş, içi boş söz yığınına dönüştürmüştür. Toplumun yapay bir halkçılık, memleketçilik evresinde, halkevleri aracılığıyla âdeta bu şiir diriltilmeye çalışılmış, ortaya çok yoksul örnekler çıkmıştır. Özgün bir şeyin çıkması mümkün olmayan halk şiiri, artık edebiyat tarihinin ve dilcilerin kazı çalışmaları yapabileceği alandır. Popülist ideolojilerin, sözde gelenekten yararlanma adına ısıtıp ısıtıp güncelleştirmeye çalıştıkları halk şiirinin, folklorik değeri bir yana, samimiyetsiz, içeriksiz, daha ilk sözcüğüyle ne söyleyeceği belli örneklerden öteye gidemeyeceği bellidir.

Söyledik, halk şiirinin doğal ortamı kalmamıştır. Bir yandan parçalanan sosyal ilişkiler doğrultusunda kapitalizm, kendisinden önceki toplum biçimini atomize etmiş, diğer yandan yazılı kültür uç vermiştir. Sözlü kültürün yazılı kültür karşısındaki aczidir bu. Heceye dayalı, belli uyak düzeniyle bu şiir, göçebe yaşama yetebiliyordu belki. Ama yerleşik düzen ve buna dayalı yazılı kültür bu geleneği yerle bir etmiştir.

Gelgelelim, yaşadığımız toplum, sözlü kültürden büsbütün kopamadığı için, bu türlü çoğaltmacı, tektip şiir örneklerine yüz vermektedir. Böylece kendi ikiyüzlülüğüne denk düşen örneklerle karşılaşabilmektedir.

Diğer yanda divân şiiri, zaten, Arap ve Fars şiirinden aktardığı mazmunlara pek bir şey ekleyemeden, aynı kalıplarla kendini yineleyip durdu. Bu dil, mevcut egemenlikçi yapının ahlâkını yüceltmekten öte bir sonuç doğuramazdı ve öyle de oldu. Sözgelimi kasideler, şairin sistemle nasıl bütünleştiğini gösteren ilginç örneklerdir.

Hem halk şiirinde, hem divân şiirindeki özgün örnekleri birkaç yüz sayfalık bir antolojide toplamak mümkün görünüyor.

Ortak beğeniye denk düşen, alışılmış sözleri belli kalıplarla yineleyip duran halk ve divân şiirini yok mu sayıyoruz? Hayır, bunu söylemiyoruz. Kendi doğal ortamlarında bu şiirler, şiirin ütopyası için birer tuğla koymuşlar ve çağlarında önemli bir işlevi yerine getirmişlerdir. Nefî'yi, Bâki'yi, Fuzûli'yi, Nedîm'i, Şeyh Gâlib'i vb. yok saymak hiç mümkün mü? Diğer yanda Yunus Emre'yi, Karacaoğlan'ı, Pir Sultan'ı görmezden gelebilir miyiz? Bu adlar, kendilerinden sonrakileri de etkilemişler; şiirin, ana damarı olmuşlardır. Bizim sözünü etmek istediğimiz, bugün onları biçim ve özleriyle fotokopya yapanların düştüğü hazin durumdur. Başka bir şey değil. Kaldı ki, geleneğin bu önemli adları, ütopyasını derinleştiren şairleri esinlemiş, ortaya çağdaş örneklerin çıkmasına yol açmışlardır. Sözgelimi Nâzım Hikmet'in kimi şiirlerinde, divân şiirinin ve halk şiirinin alttan alta akan ırmağının sesini duyarız. *Şeyh Bedreddin Destanı*'nı bu bağlamda düşünmek doğru olur.

Şiir, doğası gereği, sistemin eklemlerine bir saldırıdır. Her türlü inanca, her türlü egemenliğe yönelttiği bu saldırıyla, mevcut egemenlikçi sistemin meşrûiyet kazanmasına olanak vermez. Böyle olunca, dilin, egemenlik üretici olması karşısında, dille de bir hesaplaşmayı kendi alanında sayar. Ancak, biraz önce vurguladığım kimi inanç ideolojilerini düşünürsek, dili yücelten ve âdeta bir dil şövenizmini yaratan kimi şairler yok değildir. Onlara göre şiir, dilin "oya gibi, nakış gibi" işlendiği ve ancak bu işe yarayan bir şeydir.

1950'lerden itibaren ortaya çıkan ve II. Yeni diye de adlandırılan şiirin şairleri, başlangıçta belki biraz çekingendiler, ama dile başkaldırmaya cesaret ettiler. Gerçi bunun öncülleri yok değildi, ama önemli bir başkaldırıyı bu II. Yeni Şiiri'nde görüyoruz.

II. Yeni Şiiri'ne karşı çıkanların çoğu, akılcı ideolojilerden geliyordu. Bu yüzden de, demokrasi, toplumculuk, halkçılık gibi kavramların şemsiyesi altında hareket ettiler. Oysa eğer şiirden söz açılacaksa, şiir cinsinden ifâde araçları bulmak gerekiyordu. Öyle olmadı, bu şiir, bireyci olmakla, toplumdan kopuşla yargılandı.

Şiirin kendi içinden yola çıkanlar yok muydu? Elbet vardı ve bu şiir bugün, yolunu kendisinin açtığı uğrağı buldu.

Bir konuya daha değinmek gerekiyor galiba. Egemenlikçi sistemin, tüketim ideolojisiyle boyut kazandığı yerde şiirin, medyatik dille tek bir çelişkisi vardır. Bu dil aynı zamanda onun ahlâkıdır da. Şiirin yokedici, umut kırıcı, gözaçıcı, büyü bozucu... duruşundan ödün veren her pratik, olsa olsa kitlecidir, halkçıdır, demokrasicidir, lâiktir vs.

Oysa, Şûara Sûresi'ni unutmayalım:

Şair, "olmamış" ile ilgilidir, evet.

Şiir, egemenliğin meşrûiyetini reddediştir. Ama "şiir de meşrû değildir" diyenler çıkarsa, evet öyledir demekten başka yol yok...

*Hannover, Arkadaş Kültür'de yapılan konuşma,*
*Dize Dergisi, Ocak 2000*

# Şiirin cinsiyeti

GEÇENLERDE, şiir üzerine konuşmak ve şiir örnekleri sunmak için bir televizyon programına konuk olmuştum. Programın bitimine doğru, şiir ile dil ilişkileri konu edildi ve sunucu, kesinleyici bir dille yargısını ortaya koydu: Ona göre "Türkçe eril bir dildir ve bu yüzden kadın şairlerin işi zordur." Bu kesinlemeye karşı refleksim kocaman bir "Hayır!" oldu. Ama artık program bitmiş, neden "hayır" dediğimi açıklamaya fırsat bulamamıştım.

Program bittikten sonra çay içerken sunucu arkadaşıma, "Bak Türkçeyi iyi kullanıyorsun, bu güzel. Dilini iyi kullanamayan iyi bir yüzücü, iyi bir bisiklet sürücüsü de olamaz. İstersen sen de bunu gelecek görüşmemize kadar düşün" deyip kalktım, elektronik kapıdan çıkarken de ekledim: "Kadınların şarkı söylemesinden, onların şiir okuyuşundan, benim açılamadığım kadar denize açılmalarından hoşlanıyorum."

Sunucu arkadaşın yargısı şaşırtıcı ama bir o kadar da konuyu düşünmeyi gerektirecek bir yumak oluşturuyor. Onu bu yargıya getiren sosyolojik olguları unutmadan, bilinmesi gerekenleri zihnimden şöyle geçiriyorum:

1- Dil zaten bir egemenlik aracıdır.

2- Şiir dil içinde kaybolup giden bir pratik değil, şairin dilden ödünç aldığı sözcüklerle kurduğu karşı bir dildir.

3- Kadın eril bir dille neden şiir yazamasın?

4- Erkek şair de alaycı bir kavramdır ve egemenlik üreten hamasi metinleri akla getirebilir. Eril bir dil yalnız erkeğin mi anlatım aracıdır?

5- "Kadın şair" kavramı "şimdilik" dolaşımdadır, toplumsal olguya bir karşı duruş olarak değeri vardır.

Türkçe eril bir dil midir, yoksa biraz daha eril bir dil midir, bunu kendi adıma çok da önemli bulmuyorum. Çünkü aracın kullanımıdır önemli olan. Aracı kimin kullandığı ise hâlâ, kadın taksi şoförünü görünce şaşıran Türk erkeğini akla getiriyor.

Şiirin dille ilişkisini, dilin egemenliğine boyun eğmek olmadığını; bir karşı çıkışla bir uzlaşı arasındaki gelip gitme olduğunu düşünüyorum. Bu nasıl oluyor? Her yazarın kendi yazma pratiği kadar çeşitlendirilebilecek teknik ve özel çabalardır bunlar. "Şiir bir dil işçiliğidir", "şiir dili damıtma işidir", "şiir sözcüklerle yazılır" gibi ilk bakışta itiraza gerek olmayan totolojiler, şiir pratiğinin yasası değil, olsa olsa yazma sürecinde şairin dille kuracağı ilişkiyi ya da dilin uğranılması gereken istasyonlarını işaret eder.

Bir iki yıl önce Gülten Akın'ın bir yazısında ya da bir soruşturmaya verdiği karşılıkta rastlamıştım; o da sunucu arkadaşım gibi bir başka duygudan hareketle, şiir dişildir demeye getiriyordu yazısında. Böylece şiirin iyisini kadınların ve kadınlığı anlayabilecek olan eşçinsellerin yazabileceğini ima ediyordu. Böylesi yaklaşım-

ları anlayışla karşılamak gerekiyor ama, "doğrudur" demek gerekmiyor. Şiirin cinsiyeti seçilen üslûptadır, yazarında değil. Hayata değgindir şiir, gayrısı boş.

Şiir bir ideolojik pratiktir aslında. Böyle olunca da, sözcüğün tanımlanmış, verili değerleriyle değil, söylem boyutuna taşınmış yanlarıyla hesaplaşır. Sözcüğün tanımlanmış, verili boyutu, pazarın veya sosyolojinin dilini kurarken, şiir, ödünç aldığı sözcükler aracılığıyla insanı kendi adına düşünmeye çağırıyor ve dil bu pratikte özgürlükçü bir karakter kazanıyor. Sanatın özgürleştiriciliği ise, belli ki, "hayır" diyebilen insanların buluştuğu derin sessizlik ya da azalarak çoğalınan yerdir. Şöyle de diyebiliriz: Sözcükler, sözlükteki yerlerinde donmuş, kireçlenmiş, hatta egemenlikler üretilmesine yol açan bir duruştayken, şiir onları özgürleştirip, düş, düşlem ve ütopyanın çevreninde kanat çırpışlarını sağlamaktadır. Böylece sözcük, çağrışımlarla, imgelerin özgürlüğüyle hayatiyet kazanır. Kaldı ki, bir dil, eril ya da dişil olarak tanımlanamaz. Her dilde dişil ve eril sözcükler bulunur. Türkçedeki eril sözcüklerin çokluğuna bakıp ona eril bir dil demek bir yanılgıyı, bilgi yanlışını da beraberinde taşır.

Kadın veya erkek olsun farketmez, şiiri hafife alanın işi kolay. Onlar için şiir, bir iç dökme, acındırma, böbürlenme, yüzlerce kez yinelenmiş olanı bir daha söylemekten başka bir şey değil zaten. Örnekleri o kadar çok ki bunların, hafif bulanık, kirli, tatsız tutsuz, omurgasız... Ödüllendirilmiş, ünlendirilmiş, kitapları birkaç binlik baskı yapmış da olsalar, bunlara bakıp şairi anlamaya çalışmak bir zaman kaybıdır. Zamanınız varsa bunlardan bol bol okuyup, şurada burada "Canım bunlar şair değil, ne dili biliyorlar, ne imlâyı. Bun-

lar çekim eklerini bile anlamıyorlar" diye yazabilirsiniz eleştiri adına. Oysa bu örneklerle ne dil, ne şiir ne de şairin özgül ve özgün duruşu kavranabilir. Olmasın mı bunlar? Sanat, pazarın dolaşımına girmişse; ünlenmek, önde olmak gibi bir ahlâkın kapanına düşürülmüşse, bu türlü sevimsizlikler de olacak. Olsun bakalım. Kimse pazarla ve pazarın ahlâkıyla kapışmayı göze almıyor çünkü.

Amin Maalouf, "Yazarlık hayatım bana sözcüklerden çekinmeyi öğretti" diyor. Sözcüklerin, tedavüle sunulduğu yıl değeri sıfırlanan bozuk paralar olmadığının bilincine en çok şairler varabilmelidir diye düşünüyorum. O sözcükler, ait olduğu dilin sınırlarını zorlayıp aklın ve mantığın zincirlerinden kurtulup, (gelin buna pazarın dilinden kurtuluş diyelim isterseniz,) yoğunlaşmış metaforlara dönmek için olanaklar arar şairin sezgi dünyasında. Böyle anlarda konuşmak kadar susmanın bir dil olduğunu unutmayalım. Gürültüye karşı protestonun sessizlik olduğu bir karşı dil, yine de sözcüklerin rüzgârıyla kavranabilir. Önemli olan, dil denen aracı kimin kullandığı değil, aracın kullanım biçimidir demiştik. Dilin eril yanlarına dikkat çekerek, kadın şairlerin işinin zor olduğunu düşünen sunucu arkadaşa bir anekdotla şunu söylemek isterdim: Hamur gibi dünyanın en yumuşak nesnelerinden biriyle uğraşan Karadenizli fırıncılar, Sürmene bıçağını taşımaktan çok hoşlanırlar ve gerekirse kullanmakta tereddüt etmezler.

Kadın şairler sözü, erkek egemen bir toplumun ürettiği kavram olsa gerek. Bu kavram bir gün hayatımızdan kaybolacak. Kadın hep var olacak, belki şiir de. "Kadın şairler" gibi bir tamlamaya gereksinim duymayacağız. Tüm egemenliklerin bittiği bir ütopyada şair-

ler, cinsiyetlerine göre tarif edilmeyecek ve belki onlara "şair" bile denilmeyecek artık.

Kadın şairler yaprağı, kadın şairler antolojisi gibi kitaplar arkaik bir çalışma olarak kalacak bir gün. Bugün bile bu türlü çalışmalar, işin özüne değil pazarına ilişkin pratiklerdir. Geçenlerde kaldırım kitapçılarının birinin tezgâhında *Ne Yazıyor Bu Kadınlar* adıyla yayımlanmış bir kitap gördüm. Kitabın adında bir hafifseme olsa da amacı öyle değil. Bir pazarlama tekniği kullanılmış, o kadar. Bu türlü ucuzluklar karşısında kadının tarihsel ve sosyolojik serüveni, bizi, şiirin ideolojisini bir kez daha hatırlamaya yöneltmeli: Şiir her türlü egemenliğin meşrûiyetini reddederek kurulan bir eşitlik ideolojisidir. Orada buluşalım...

*Yeni Gündem, 08.07.2000*

# Kirli bir ırmakta

YILMAZ ERDOĞAN'IN ŞİİR KİTABI, korsan baskılarıyla birlikte yüzbinleri aşan sayıda basıldı, satıldı, okundu. İbrahim Sadri ne durumda, bilmiyorum. "Adam Gibi" klibiyle, onun da yüzbinleri bulduğu söyleniyor. Kırtasiyeden bozma kitapçılarda, sokak satıcılarında boy boy kartlarını, posterlerini de gördüm bu ikisinin.

Bu tiraj patlamasının birinci nedeni medyadır belki, ama yalnızca bu olguya dayandırmak doğru olur mu? Alıcının manipülasyonu bir yere kadardır sonuçta. Belli ki, şiir denilince anlaşılan, beklenilen bir şey var. Talep edilen buymuş demekki.

Şurada burada karşımıza çıkan gençlerden bir kısmı, Yılmaz Erdoğan gibi yazıp, İbrahim Sadri gibi okumaya çalışıyorlar. Yusuf Hayaloğlu'nun "Rıza"sı ise, beşinci sınıf barlarda, nota bilmeyen, ikidebir detone olan şarkıcılar tarafından şehvetle okunuyor. Biraz Ahmet Kaya taklidi yaparak okunulan metnin cılkını çıkarıyorlar. Bu yazanlar ve okuyanlar hep "gibi" yapıyorlar. Dinleyiciyi etkileme amacıyla, tahammül edilmesi zor bir sesle bağırıyorlar, bağırıyorlar.

Şiir coğrafyamızın bu kirli ırmağı, okullarımızdaki dil ve edebiyat eğitimine bir tepkidir bana kalırsa. Hamasi manzumelerin şiir diye okutulduğu; on beş-on altı yaşındaki yüreğinde fırtınalar kopan gençlere divan şiirinin, Atatürk manzumelerinin dayatıldığı bir eğitime, özellikle orta sınıf halk çocuklarının gizli bir tepkisidir diye düşünüyorum bu yaygınlaşmış beğeniyi. Bu bakımdan da, dudak büküp küçümsemekle, yok saymakla işin içinden sıyrılamayız. Anlamaya, yakınlaşmaya çalışmalıyız.

*

Okullardaki dil ve edebiyat derslerinde işlenen metinlerin altına, inanılmaz derecede saçma sapan sorular eklenir. Bu soruları yanıtlamakla "ödevlendirilen" öğrenciler, bütün yıl boyunca bunalmakta, derste işlenen metne nefretle bakarak öğretmeninden bile duygu olarak uzaklaşmaktadır. Edebiyat dersinde bir metni incelerken, sıra altından, gözüne kestirdği kızın eline Yılmaz Erdoğan'ın "Seni Sevebilme İhtimali" manzumesinin kartını tutuşturan genci, şiir beğenisi geri diye suçlayamayız. Aslında, bu gencin şiire eğilimi var, ama devlet, onun bu eğilimini, hazırlattığı ders kitabındaki sorularla, eğitimdeki merkezi despotizmle yok etmektedir. Ne diyordu Ece Ayhan:

*Buraya bakın, burada, bu kara mermerin altında*
*Bir teneffüs daha yaşasaydı*
*Tabiattan tahtaya kalkacak bir çocuk gömülüdür*
*Devlet dersinde öldürülmüştür*

*Devletin ve tabiatın ortak ve yanlış sorusu şuydu:*
*-Maveraünnehir nereye dökülür?*

*En arka sırada bir parmağın tek ve doğru karşılığı*
*-Solgun bir halk çocukları ayaklanmasının kalbine!dir*
(...)

Ece Ayhan'ın "Meçhul Öğrenci Anıtı" adlı şiirinden aldığımız bu iki bölüm, "Orta İkiden Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler" içindedir (Yortsavul). Şiirin adı bile, devletin ideolojik eğilimindeki olguyu işaret eder. Sosyolojik bir olgunun kavranmasını bu şiir kadar hangi araştırma, inceleme sezdirebilir, duyumsatabilir?

*

Evet, merkezi eğitim, Talim Terbiye Kurumu ile, pedagojik yönelimiyle, gençlerin şiir beğenisini geliştirmiyor; tersine, yok ediyor. Eğitimin sivil olmadığı, hazırlanan ders kitaplarından açıkça anlaşılabilir.

Bir şiirin altına o şiirle ilgili olduğu düşünülen sorular niye konulmaktadır? Bir bityeniği yok mudur burada? Belli ki, egemen ideoloji, demokrasi ile ilgili bütün sözlerinde olduğu gibi, eğitim alanında da ikiyüzlüdür. Çünkü, sınıfta, öğretmen ve öğrencinin birlikte üreteceği sorulara, yanıtlara, özgür açılıma güvenmemekte ve onları merkezi bir anlayışla yönlendirmeye çalışmaktadır. Özgür açılımın, merkezi despotizme karşı olacağı paranoyası vardır çünkü.

İşlenen metnin altında saçma sapan soruların olduğunu vurgulamıştık. Hemen hiç değişmeyen sorulardan çoğunu hepimiz biliriz:

-Şair, şu sözleriyle ne demek istemiştir?
-Şair, sevgilisini neye benzetmektedir?
-Şu beyitleri düzyazıya çevirin.
vb. vb. vb.

Oysa bırakın bu soruları, hattâ metnin öğrencilerce kabulünü veya reddini sağlayın; öğrenci kendisi bir metin getirsin, sorular sınıfta üretilsin, yanıtlar bulunsun. O zaman görülecektir ki, düzyazıdan bozma manzumeler, şiir beğenisini belirlemeyecektir.

Yaygın şiir beğenisinin düşürüldüğü bu durumda devletin parmağı vardır, diyorsak; bu bir paranoya değil. Birtakım edebiyat dergilerinde, gazetelerde, kimi yazarlarımızın şiir eleştirilerine bakmayın; onların bir kısmı, ormana bakıyorlar ama ağacı görmüyorlar. Kirli bir ırmağın çürüttüğü söğüt yaprakları gibi hışırdıyorlar. Bu kirlilikten nasiplerine düşeni de yüzlerinde taşıyorlar.

*Yeni Gündem, 24.03.2001*

# Hava ısınınca

BİR TELEVİZYON KANALINDA, *Büyük Hesaplaşma* adıyla gösterilen filmin kahramanı, şöyle diyor arkadaşına: "Köşede hava ısınınca, otuz saniye içinde terkedemeyeceğin biçbir şey olmamalı hayatında."

Tedirgin edici bir cümle bu, bir o kadar da içe işleyen bir söz. Puslu ve kırık bir cam parçasının tenle teması ânında tenin seyrimesi... Mutsuz anların, ayrılık vaktinin, vefânın ve vefâsızlığın iç içe girdiği bir zaman diliminde kekreleşen bir tad.

Hep birşeylere tutunarak, birşeyler edinerek yaşayanlar için, meraksızlar için, bırakıp gitmek, olsa olsa bir saçmalıktır. Aklın üstünlüğüne karşı çıkıştır. Sonra yüreksizliklerini teorize edenler, kahramanca laflar da ederler üstelik. Onların karşısında "yine yanlış yaptım galiba" duygusuna kapılmak, bir tereddüdün zulmüne yenilmek gibi gelmiştir kimilerine. Ben bu insanları yakın buldum kendime. Dünyanın şurasında burasında da olsalar, "köşede hava ısınınca" *kendi* olmaya devam edenleri tanımak istemişimdir. Tanımak ve "arkadaşım" diyebilmek.

Cümleyi evirip çeviriyorum. Hayatımda ve hayatlardaki karşılığını arıyorum. Gri anlar, paslı menteşe, arkadaşımın tutuklanışı, yolculuk duygusu ama özellikle de bir yerde kalmamak isteği... Gitmek, kendini yeniden keşfetmekle özdeşleşiyor; soğuğu ve çölü, karanlığın büsbütün karanlık olmadığını yaşayabilmek...

"Köşede hava ısınınca" tümlecini silip, yeniden okuyorum cümleyi. "Otuz saniye içinde terkedemeyeceğin hiçbir şey olmamalı hayatında." Kendimi ve tanıdığım birkaç kişiyi koyuyorum buraya. Bir hayat anlayışı, yolculuklar, mülksüzlük duygusu... En çok da biten bir aşka elveda... Cümlenin, rahatlatan (hayır rahatlığı reddeden) yanı bu galiba. Kendime yakın buluyorum. (Ergüder Yoldaş düşüyor burada aklıma, niyeyse...)

Aklıma daha çok şeyler düşüyor. Bu sıradan filmin, başka hiçbir karesi kalmamış belleğimde. Sadece bu bir cümleyi not etmişim, o kadar. Ama zaten çoğu filmler artık tek cümlelik değil mi? Modernizm, birçok şeyi anlaşılmaya hazır tek cümleye indirgiyor artık. Oysa hayatın kaotik sarmalı, hiç de öyle değil. Bu tek boyutluluğa aslolarak şiir direniyor sanıyorum. Bana öyle geliyor.

*

Cümlenin içerdiği hayatla yakınlık kurdum ya, ardından şeddeli sesler duyuyorum. İtirazlar, itirazlar, itirazlar...

-Olur mu canım, diyor birisi.

-Bir sözü işine geldiği gibi anlayamazsın, sözün bütününe bakmalısın.

Diğerleri karışıyor öteden:

-Liberal, n'olacak.

-Küçük burjuva.

-Liberal anarşist...

Daha bilimsel, daha mantıklı, daha çözümleyici sözlerle, nasihat edenler de var. Çok biliyorlar, herşeyi biliyorlar. Cahilliğimi sınıyorum, onların bildikleri karşısında. Zırcahilliğim, gül olup açıyor ellerimde. Güllerin serinliğini duyuyorum, güllerin gülümseyişlerini... "Gül kokuyorsun" diyordu ya Edip Cansever, gül kokuyor cahilliğim. Tarifsiz kokuyor.

Ama "dağılmış pazar yeri" oluyor geride kalan ne varsa. Susuyorum ve nasihat verenlere, "haklısınız" diyorum sadece.

*

Sevgilim olduğunu söyleyen kadın: "Bir sinemaya bile gidemiyoruz seninle artık" diyor, hava ısınıyor... Yaptığı yemeklerin güzel olduğunu söylemiyormuşum, hava ısınıyor... Onunla yürüyüşe çıkacağıma, tek başıma serserilik yapıyormuşum, hava ısınıyor... Sokak köpeklerine, tinerci çocuklara bile daha iyi davranıyormuşum. Hava...

Isınmıyor artık...

Hava

Havasızlaşıyor...

Otuz saniye içinde...

Çekip gidiyorum...

Paslı bir menteşe kapıyı kapatıyor ardımdan...

*

Cümlenin bütününü yeniden okuyorum.. "Köşede hava ısınınca..."

Faili meçhul cinayetlerin her gün arttığı bir kentten bir mektup almıştım: "Hava gittikçe ısınıyor, buradan ayrılamam" diyordu arkadaşım.

Madımak yanıyordu ve Doktor Behçet Aysan: "Hekimim ben, arkadaşlarımın bana ihtiyacı var ve çıkamam buradan" diyordu.

Yaralı arkadaşını omzuna yükleyip geri çekilişi bir gerillanın... Ve benzeri olayları anlatan nice trajik hayat kesitleri...

Köşede hava ısınınca bırakıp gidilemeyecek anlar vardır, belki nice otuz yıl...

*

Dil ile hayat büsbütün örtüşebilseydi çelişki de biterdi. Ama o zaman ne dil sürdürebilirdi ömrünü ne de hayat...

Dilin, hayattan beslendiğini mi söylüyorum, kimbilir...

*Yeni Gündem, 10.03.2001*

# Tetikçi

ESKİDEN "KİRALIK ADAM" filan denilirdi şimdi "tetikçi" deniliyor. İster "kiralık" denilsin, ister "tetikçi" denilsin, bu tiplerin klinik bir vak'a oldukları ortada. Marjinal birer tip olarak düşünülmemeli sadece, ciddi ciddi incelenmeli.

Filmlerde, romanlarda olurdu bu kiralık tipler. Bir bakıma, gerçek ile kurgusal olanın buluşmasıyla ortaya çıkan tiplerdi. Film ya da roman boyunca, bir tetikçinin akıllara durgunluk veren eylemlerini izlerken, bir yandan da, "kimin adamı" olabileceğini merak ederdik. Sürükleyici, zihin cimnastiği yaptıran olay örgüsünün kirli tipleriydi bunlar. Son yıllarda siyasal alanda, mafyatik ilişkilerde sıkça gözlemlenen bu tetikçi tipini televizyon ekranlarında, "arkası yarın"lara dönen gazete yazılarında gördük, izledik, öğrendik.

Genelde tetikçi, garibandır, mazlum bile denilebir ona. Bunların bir kısmı, yaptığı işin ne olduğunu, nereye dayandığını, sonuçlarının ne olabileceğini bile ayırdetmekten yoksundur. Biraz özürlü, şefkat görmemiş olmanın ruhsal çöküntüsü içinde, bir yerlere ya da birilerine sığınırlar. Bir "nesne" olduğunun farkına varılmasını bekliyor sadece.

Filmlerde de, romanlarda da hep, bu tetikçiyi "kullanan" bir zat-ı muhterem olurdu. Bencil, çıkarcı, sevgisiz kimselerdi bunlar. Tetikçiye kızamazdık bile, hattâ, acırdık. Bu acınılası kişiyi piyonlaştıran asıl "zat-ı muhterem"e yönelirdi bütün öfkemiz. Çünkü bu gariban tetikçi, tutunacak bir dal aramaktadır, o kadar.

Sonra ne oluyor? Sığınıyor ve patronunun hasmını "mermi manyağı" yapıyor tetikçi.

Bu "mermi manyağı" lafını çok tuttum. Mizah ötesi, dil ötesi bir kavram. Bir şair arkadaşımla Besni'ye gitmiştik. Ayrılırken, "Abi, vallâ kültür manyağı yaptınız hepimizi" demesinler mi, şaşırmak ile gülmek; susmak ile mizahı derinleştirmek arasında kalakalmıştım. Yol boyunca, "ne tetikçiymişsin be abi!" diye takılmıştık birbirimize. Sözün kaynağındaki dil bozunumu nerelere giderek, ne anlamlar kazanmış!

"Ulan mermi manyağı yaparım seni" diyen tetikçinin bu sözleri, tetikçinin dilini, anlatımını, ideolojisini tanımak için bir söylem olarak bir yerlere kaydedilmeli.

*

Mafyatik zorbalığın araçsallaştırdığı "tetikçi", hayatımızın çoğu alanlarında, meğer zaten varmış. Edebiyat, kültür, sanat alanlarına da sızmış bu "manyaklaştıran" manyaklar. Edebiyatın kazandırması gereken görgüden zerre kadar nasip almamış bu garibanlara acımak mı, üzülmek mi gerektiğine bir karar veremiyorsunuz; şaşırıyorsunuz, hâlâ şaşırma duygunuzu yitirmemişseniz eğer. Şaşırıyorsunuz, çünkü bu tetikçiler:

Cahil ve saldırgandırlar.

Tabidirler ve kendi kişilikleri eriyip gitmiştir.

Sığındıklarının gölgesini bile, kendi yüreklerinden daha ağır bulurlar.

Taklitçidirler.

Pervasızdırlar, saygıdan nasipleri yoktur.

Emek harcamaya, anlamaya yanaşmazlar, yönlendirildikleri gibi eyleme kalkarlar.

Bir an önce ünlü olmak isterler.

Bir ömür verilerek ortaya çıkarılmış eserleri, ezberledikleri ya da ödünç aldıkları kavramlarla karalamaya çalışırlar. Bir ömür... Edebiyata adanan bir ömrün onlar için hiçbir değeri yoktur.

Daha bir sürü meziyet(sizlik) sıralanabilir ama, bu tetikçi tipinin düşünce yoksulluğu insanın kanını dondurur.

"Bir ödül uğruna ne pespayelikler yapılıyor".

Evet, ödül manyağıdır bunlar. Ödülleri de, bir dergi sayfasında yer bulabilmek ve adlarını, saygın emek verilmiş yazıların "içindekiler" sayfasına yazdırmaktır.

Bu kiralığı ya da tetikçiyi harcayan gerideki "kahraman" kim midir?

Çok uzağınızda olmayabilir.

Bazen, bir "dost"unuz da olabilir, şaşırmayın...

*Yeni Gündem, 17.03.2001*

# Söylenen ile yazılan

İLKOKULDAYDIM. Gerze bir kıvılcımla tutuşmuş; kasaba neredeyse kül olmuştu. Günün belli saatlerinde yayın yapan tek devlet radyosunun haberlerinde, yangınla ortaya çıkan vahim durum dile getirilirken, sanki o yangındaymışım gibi seyiriyordu yüreğim.

Bildiğim ilk toplumsal felâket bu olsa gerek ki, aradan geçen yarım yüzyıla yakın bir süre sonra bile anımsıyorum bu olayı.

Gerze yangınından birkaç gün sonra, yaşadığım kasabanın çarşısında, bu yangını ezgili bir şekilde anlatan destancıyla karşılaşmıştım. Destancının beş veya on kuruşa sattığı bu destandan bir tane almış ve aynı gün bütün destanı ezberlemiştim. Çok etkilendiğim bir olay, etkili bir şekilde anlatılıyordu. Gerze'de ağlayan çocuklar, çocuğunu yangında yitirmiş analar, ağaçlar, deniz ve her şey, yas gününde ağıt yakıyorlardı bana kalırsa. Bunları, destancının uydurduğunu değil de, sâhi sanıyordum. Çocuk sâfiyetim, yalanı ve abartıyı ayırımsamaya izin vermiyordu.

Daha sonraları, tren yolculuklarında, özellikle de taşra kentlerinin otobüs garajlarında bu destancılarla

sık sık karşılaşıyordum. İzine çıkan askerler, köyüne dönen yaşlı adamlar, bu destanlardan alırlardı. Böylece nerede sel felâketi olmuş, nerede zâlim bir baba çocuklarını bırakıp gitmiş, nerede bir kadın üç çocuğunu birden ırmağa kaptırmış, öğrenilirdi. Öğrenilirdi ama, öyle sıradan bir öğrenme değildi bu, insanı olayın kendisine katan bir şekilde öğrenilirdi.

O askerler, parasız yatılı öğrenciler, köyüne dönen gurbetçiler gibi, ben de her defasında bu destanlardan edinir, uzun süre okurdum. Bunlardan bir ikisini saklamadığım için bugün, doğrusu, hayıflanıyorum.

Bu destan geleneği ne zaman bitti? Belli ki, önce gazeteler ve radyo, sonra da televizyon hayatımıza girince, destancılara yüz vermez olduk. Onlar da, birer ikişer çekilip gittiler hayatımızdan. Elbette bir şeyin yerini, diğer bir şey almazsa, o eski şey sürüp gider. Gidenle gelen kıyaslamasını yapabilmek için, olgunun (aracın) bilgisine ulaşmak gerekiyor. Geçtiğimiz yıllarda Ankara'da, Kızılay'ın işlek bir caddesinde yaşlı bir kadınla yaşlı ve kör bir adamın, o eski destancılar gibi ezgili bir şekilde kendi hâllerini anlatarak dilendiklerine tanık oldum. Birkaç ay sonra kayboldular. Belli ki, ezgi ve sözün anlattığı olay, insanları ilgilendirmemişti. Hele hele, acındırıcı olanını hiç duymak istemiyorlardı. Peki bu acındırmanın yerine konulan neydi? Belki Ferdi Tayfur'un *Emmioğlu* klibi bunların hepsini karşılıyordu. Olay, ezgi, acındırma...

*

17 Ağustos'99 depremi bir kâbustu. Gecenin gerginliği ile yıldızlara bakmayı unuttuk sanki. Ayağımızın altındaki toprak, gökyüzünden, yıldızlardan daha çok önem kazanmıştı. Korku karadeliği, bastığımız toprak-

tı artık. Bir kadının yüzüne çizilen keder haritası, televizyon ekranlarından yansırken, kederimizin de toplumsal olduğunu duyumsadık.

Günler sonra destancıları düşündüm. Acaba küçük bir kasabada bu depremle ilgili bir destan söyleniyor mudur? Sanmam. Hayatımızdan eksilen destancıların yerini, onların torunları, bir başka biçimde aldı galiba. Omuzlarına aldıkları televizyon kameralarıyla olayın en vahim, acının en kanatıcı karesini bir nakarat gibi yineleyip duruyorlar. Teknolojik efektler de işin içine girince, inandırıcılığını yitiren anlatıcının, sahte duygularıyla karşı karşıya geliyoruz.

Kameraların gerçekçi, destancıların duygucu olduklarını mı söylemeliyim? Hangisinin duygucu, hangisinin gerçekçi olduğunu da karıştırıyorum bazan. Kamerayı öyle kullanıyorlar ki, gerçeğin bu türlü anlatımından tiksindiriyorlar. Şiddet, teknolojik tırnaklarını batırıyor bir yerlerimize. Aracın kullanımının bir ideolojik tutum olduğunu unutmuyorum. Aynı kamerayla daha insanî bir dil yaratılabilir.

Öyleyse anlatımın kendisi bir ideoloji oluyor. Destancının ikiyüzlülüğünü çözümleyecek bilgiyi edindiğimizde, onların yerini felâket tellâllarının aldığını bilerek, onların da ikiyüzlülüğünü teşhir etmek gerekiyor.

Destancılar, manzum olarak anlattıkları öyküyü, ezgi eşliğinde dile getiriyorlardı ve asıl amaçları, gerçek ile elde ettikleri etkiyi, ezgiyle güçlendirmekti. Başlangıçta, ilk örneklerinde, elbette sâhiciydiler ve dolaşım kanalları bu özlü destan biçimiyle uzak hücrelere kadar götürebiliyordu. Destan, göçebe toplumun ihtiyacına karşılık olabiliyordu ama, sâhici olanlar, "o güzel atlara binip" gittiler. Geriye onları taklit eden sahteciler kaldı.

Destancılar, şiirin malzemelerini kullandılar, ama sundukları şey şiir değildi. Şiir bilgisini yanlış yerlerden öğrenen bizler, şiir denildiğinde hemen aklımıza "neyi anlatıyor" sorusunu getiriyoruz. Neyi anlatıyor sorusu, öylesine bir anlama edimi oldu ki, şiir biçiminde ama şiir olmayan manzumeler, dergilerden sızıp kitaplaşarak, kitaplığımızda yer buldu. Artık asıl şiirlerden tad almıyor, dahası, tad almadığımız için de, şiiri şiir saymıyorduk.

Okulda öğretmen, "Hadi çocuklar bugün anneler günü, anneniz için bir şiir yazın", diyor; sonra babalar günü, öğretmenler günü, cumhuriyet... için şiirler üreten, gelecekteki şairler yetiştiriliyor oldu. Öğrenciyi bir öykü aracılığıyla manzumeler yazmaya yönelten anlayış, o öğrencinin sâhiciliğini kaybetmesine ve böylece onu sahte duygular edinerek, başkalarını nasıl kandırabileceği noktasına sürükledi.

"Hadi bir deprem şiiri yazın" diyen öğretmenimiz, yıllar önce de Kızılay için yazdırıyordu. Kızılay, son depremde îtibar iflâsının bataklığında debelenirken, beyaz bir zeminde kırmızı bir ayın gölgesine dönüştü. Kızılay için yazılan manzumelerin acıklı hâli, bana, daha ilkokulda öğrenciyken, minik harçlıklarımızı Kızılay kumbaralarına bağış olarak attığımız günleri düşündürttü.

Peki şiir anlatımcı olamaz mı? Olur elbette. Bu türlü yazılan şiirler az değildir. Nâzım Hikmet'in *Memleketimden İnsan Manzaraları* bu tarzın başyapıtlarındandır. Ama bu yapıtta, dilin imge olanağının sınırları içine girilerek oluşturulan şiir tadı, anlatımcılığı bir olanağa dönüştürüyor. Bu şiir tadı, dilin yazılı kültürle buluştuğu yerdir ve yazıyla sağlanmaktadır. *Şeyh Bedret-*

*tin Destânı* da, ilk örneğine gidilerek, bugüne taşınmıştır ve yazılıdır.

Öyleyse şiir, söylenen değil, 'yazılan şey'dir diyebiliriz. Yazılan ise, okunmayı ister.

Şiir ile destanın yolları, yirminci yüzyılın başında ayrılmıştır sanıyorum.

*Mecaz, Aylık Edebiyat Dergisi, Şubat 2000; sayı:1*

# Muhalif ile yalan

KONUŞMACI OLARAK çağrıldığınız yerlerin çoğuna gitmemek için bir mâzeret bulsanız da, peşinize düşenler öyle ısrar ederler ki, bir biçimde "peki" dedirtirler sonunda. Mâzeretinizin geçerli olması boşa çıkmıştır. Bir kez "evet" dediniz mi, geri dönüş de yoktur artık. Böylece, o kent sizin, bu kasaba bizim, düşersiniz yollara. Oysa amacınız profesyonel bir konuşmacı olmak değil; duygularınızı, düşüncelerinizi, size benzeyen insanlarla ya da ilgileneceklerle paylaşmaktır. Bunun da kolay olmadığını, bu yollara düşenler çok iyi bilirler. Vâiz olmadığınızı, iletişim kurmak istediğinizi anlatmaya uğraşırsınız, ama boşuna.

Gittiğiniz çoğu yerde sizi karşılayanların benzer acemilikleriyle yüzyüze gelirsiniz:

"Hocam kusura bakma, aceleye geldi, yeterince duyuramadık etkinliğimizi"

Günlerce telefon üzerine telefon eden onlar değil de, gelmeyi siz arzu etmişsiniz gibi. Şu "hocam" hitâbının sakıza dönen tınısı kulağınızı tırmalasa da, çaresiz: "Zararı yok, gelen yeter" demek zorunda kalırsınız.

Şu öğrenci gerekçelerine de artık alışmanız gerekmektedir:

"Hocam, tam finaller dönemine denk geldi etkinlik. Çoğu arkadaşımız, çok istemelerine karşın gelemeyecekler."

"Olsun varsın, çay içer sokaklarda dolaşırız. Bu da bir etkinliktir." Daha iki gün önce telefon edip, gelemezseniz arkadaşlarının düş kırıklığına uğrayacağını ve herkesin sizi beklediğini söyleyen aynı kişi değilmiş gibidir.

Sabahın köründe indiğiniz başka bir kentte, sizi karşılayanlardan biri:

"Hocam, ne iyi ettiniz de geldiniz, sizin gibilere burada ihtiyaç var" demez mi, sıkıntı basar yüreğinizi. Gecenin yol yorgunluğunu atmak ve en azından bir iki saat dinlenip gömleğinizi değiştirecek bir yer bulabilmek düşüncesiyle sözlerin üzerinde durmazsınız. Çünkü birkaç saat sonra dinleyicilerin karşısına çıkacaksınız, dinlenik olmalısınız. Sizi bir ihtiyaç maddesine indirgeyen mantıkla, dilin kullanımı üzerine o saatte konuşmaya gerek yoktur:

"Tabii tabii, ihtiyaç maddesi iyi bir şeydir!" deyip bitirirsiniz konuşmayı.

Böylesi durumlarla karşılaşanlar genellikle şairlerdir, yazarlardır. Şarkıcı falansanız iş değişir. O zaman daha bir gün önceden kentin en iyi otelinde odanız ayrılmış, hayranlarınız lobide sizi beklemektedirler. Çünkü şairler, yazarlar bedavadan gelirler...

*

Yine bir söyleşi için gittiğim bir kentte, biraz önce anlattıklarımdan değişik bir durumla karşılaştım. Ko-

nuşma için düzenlenen mekân rahat, salon dolu, ses düzeni güzel. Artık bu türlü mekânları, daha içeri girer girmez koklamayı öğrenmişsinizdir, bu yüzden dinleyici profilinin ne olduğunu kestirebilirsiniz.

Salona şöyle bir göz attım, durum vahim. İçerdekilerin çoğunu, kendisinin haksızlığa uğradığına, el verilse ülkenin en iyi şairlerinden, öykücülerinden biri olacağına inananlar oluşturuyor. Gadre uğramış bu şairlerin, öykücülerin yanısıra bir de "yangın çıksın da elimizi ısıtalım" duygusunda olanlar var. Bir paronaya falan değil bu, şurada burada sıkça konuşmalara katılanlar gözlemişlerdir böylesi durumları. Konuşma sonunda sorulacak sorular, üç aşağı beş yukarı şunlardır:

"Dergiler şiirlerimizi niye yayımlamıyor?"

"Yayınevleri gönderdiğimiz dosyaları okumuyorlar bile."

"O popülisttir, öteki eşcinseldir diye mi yayınevlerince meşhur ediliyorlar, biz namuslulara ne zaman sıra gelecek:"

Kendine namuslu diyecek kadar namuslu olan bu kişilere göre sanki o yayınevlerinin, dergilerin yöneticisi sizsinizdir. Bir suçlu bulmuşlardır ya, gelirler üzerinize. Dudaklarınızda kırık bir gülümseme, konuştuğunuz konuyla ilgili bir soru beklersiniz ama yoktur. Herkes kendisiyle o kadar meşguldür ki, konuşmanız havaya uçup gitmiştir. Soru sormak için söz isteyip, soru soramayacak kadar kendisiyle meşgul kimi muhterislerin kifâyetsizlikleri karşısında, "Ne işim var benim burada" diye geçirirsiniz içinizden.

Salona girip, bana ayrılan yere oturunca, önce, birkaç gündür iç sızılarıyla, gerginlikle emek vererek ha-

zırladığım konuşma notlarını çantama geri koydum. Aşağı yukarı şöyle bir giriş yaptım:

"Merhaba arkadaşlar. Hoşgeldiniz. Şu saatlerde, dışarıda, günlük güneşlik bir havada dolaşmak, oturup iki el tavla oynamak yerine bu kapalı salona geldiğiniz için sağolun. Biliyorsunuz bu etkinliği düzenleyenlerin önerisiyle belirlenen konu, 'Muhalif Bir Kimlik Olarak Şair'. Ama görüyorum ki, bu salonun yarıya yakını şair, konu da sizin yabancı olmadığınız bir konu. Belli ki şimdi, bir şair bir şaire bre şair gel beraber şairlik oynayalımı oynayacağız. Peki öyleyse ilk sözü ben almış olayım, sonra sırası gelen, şair şair konuşsun, tamam mı?"

Şimdi bakın, önce size bir hikaye anlatayım:

Zamanın birinde, beş-altı yaşlarında bir çocuk varmış ve annesiyle yaşarmış. Kadın yorgun argın işten döndüğünde ne görsün, her taraf darmadağın.

- Eh be çocuğum, demiş anne, yine her yeri dağıtmışsın. Hadi git, odanı bâri topla.

Çocuk şöyle bir diklenir, annesine döner, en pervasız edasıyla:

- Toplamıcam işte!

Anne çâresiz, koltuğa oturur.

- Hadi benim tatlı çocuğum, annene bir bardak su ver, bak annen çok yorulmuş.

Çocuk yine o diklenen sesiyle:

- Vermicem işte!..

Anne yine sâkin, birkaç ricada daha bulunur ama çocuk ayak direr. Sonunda:

- Peki çocuğum, sen odana git, ben de ortalığı toplayıp sana yemek hazırlayayım.

- Gitmicem işte!..

- Eh, peki, oyuncaklarınla oyna.

- Oynamıcam işte!

- Tamam tamam, ne istersen onu yap.

Çocuk, sözcüğün her hecesine, özel bir vurgu yaparak:

- Yapmıcam, yapmıcam, yapmıcam işte!..

Birgün anne, çocuğun elinden tutup alışverişe gitmektedir. Sokakta değişik kıyafette iki adam yürümektedir. Çocuk, meraklı bakışlarla onları süzdükten sonra sorar:

- Anne, şunlar kim, bak şu yürüyen elbiseler?

Kadın bakar, bunlar, belli ki nöbetten dönen iki jandarmadır.

- Candarma, çocuğum!

Çocuk, o bildiğimiz hırçın, inatçı sesiyle ortalığı çınlatır:

-Candaracaam, candaracaam, candaracaam işte!..

Fıkra bittiğinde, dinleyicilerde bir gülümseme, bir rahatlama. Havayı gerginleştirecek sözler edilmemiştir çünkü. Sözü şöyle bağladım:

İşte, 'candaracaam' diye tepinen çocuğu anlatmak için geldim buraya, "muhalif bir kimlik olarak şair" sözünden benim anladığım budur. Sözlerim bu kadar. Sorularınız varsa karşılık bulmaya çalışalım şimdi.

Soru çıkmadı. Mikrofonu candaracak birine bırakıp dinleyiciler arasına oturdum.

Dinleyici olmak daha mı kolay, bunu öğrenmek için.

*

Yine bir çağrı; Kayseri'den. Üstelik, yazar Halim Şafak aracılığıyla. "Hayır" demek zor.

Öğleye doğru bindim otobüse, akşam Kayseri'deyim.Yol boyunca doğayı gözlemek, yolculuğun keyfini çıkarmak yerine, ertesi gün konuşacağım konuda yanıma aldığım kitaplardan notlar çıkarmıştım. Dersini hazırlamış bir öğrenci duygusuyla otobüsten indiğimde, Halim beni bekliyordu. Belli ki, Halim'in konuğuydum bu gece.

Eve geldiğimizde, Halim'in eşi ile beş yaşındaki kızı Ceren, yıllardır tanıdıkları bir yakınlarını bekliyorlarmışçasına sımsıcak karşıladılar beni. Ev ziyaretlerinden hiç mi hiç hoşlanmadığım halde, müthiş bir rahatlama hissettim.

Sofra mükellef. Sohbet, doğal olarak, edebiyat sanat bağlamında. Halim Şafak, adını bile duymadığım ama Ankara'da, İstanbul'da yayımlanan dergilerden söz ediyor. Edebiyatı bu kadar yakından izlediğini doğrusu bilmiyordum. Hakkımda yazılan bir iki değiniyi bile ondan öğrendim o akşam.

Ceren cıvıl cıvıl; etrafımızda sekip duruyor. Gecenin bir vaktinde, Ceren'in artık çoktan uyuduğu bir saatte, bizler de odalarımıza çekilecektik. Fakat o da ne, bana Ceren'in odası ayrılmış. Olmaz molmaz diyorum ya, o saatte otele gitmek ev sahiplerini incitecek. Hani şu ünlü Türk konukseverliği var ya, böyle bir şey olsa gerek herhalde diye düşünerek Ceren'in odasına çekiliyorum.

Güneşin ilk ışıkları, perdenin aralığından şarap rengi halıya düşerken uyandım. Temiz bir oda, temiz çarşaflar ve sâkin bir gece. Bedenimin beynimle barışık olduğu bir sabah diye düşünürken kapı vuruldu ve Ceren içeriye girdi:

-Günaydın Ahmet amca, iyi uyudun mu, dinlendin mi?

-Günaydın Ceren. Hem nasıl dinlendim, çok iyi uyu-

dum. Çok rahat bir yatağın var, teşekkür ederim. Peki sen de iyi uyudun mu?

Durdu, sonra o şakıyan sesiyle:

-Ben hiç uyuyamadım...

İçimde birşeyler çizilir gibi oldu birden. Müthiş bir suçluluk duygusuyla:

-Hay Allah, çok üzgünüm Ceren, odanı almayı hiç istemezdim, bak gördün mü seni de uykusuz bıraktım.

-Hayır hayır, ondan değil, benim salondaki yatağım da çok rahattı. Ama hani akşam salonda yemek yemiştik ya, orada bir akvaryum vardı?

-Evet Ceren.

-Peki içindeki balıkları?

-Tabii, onları da gördüm.

-Var ya, işte o balıklar sabaha kadar hiç durmadan şarkı söylediler. Onları dinleyeceğim diye uyuyamadım. Balıkların şarkılarını siz de dinlediniz mi diye sormaya geldim. Ama ben yine de çok memnunum, balıklar o kadar güzel şarkı söylüyorlardı ki..

Bir ân durdum. Aklım karıştı. Ben bu kente şiir ve şair üzerine söz söylemek için gelmiştim ve birkaç saat sonra dinleyenlere bir sürü lâf edecektim. "İyi ama, dedim kendi kendime, ben mi şairdim, yoksa balıkların şarkısını duyabilen Ceren mi?"

Peki ben Ceren'e ne yanıt verecektim? Hayır, balıkların şarkılarını duymadım diyerek doğruyu mu, yoksa evet, ben de duydum balıkların şarkılarını diyerek yalan mı söyleyecektim?

Hadi gelin, benim Ceren'e vereceğim yanıtı düşünelim...

*Ütopiya 8, 1999*

# Etno, evet etno

*Necati Teyhani'ye*

*"Orada olmayacağım. Kalkıp gideceğim.*
*Kalbimi vatanıma gömün..."*

MEHMET ÇETİN'İN YENİ ŞİİRLERİNİ okurken bir şeyin ayırdına vardım: Çetin, dildeki yerleşik kuralları bozmaya özel bir önem veriyor; kakofoniden, zarf olan sözcüklerle isimleri ilişkilendirmeye kadar hemen her yolu deniyor. İkinci Yeni'nin yapmaya çalıştığı dilde deformasyonu, onların bunalımcı algılayışlarından daha öteye, belki şizofreniye kadar dayandırıyor. Şairin bu edimi karşısındaki refleksim, bu aşırılık ile şiirin kaybolabileceği ve böylece şairin okunurluluğunu yitirebileceği noktasında idi. Şiiri hiçleyip, bir metne giden yolda yerleşik eleştiri ve algı düzeneğine saldırıydı bu örnekler.

Mehmet Çetin'in yayıma hazırladığı dosyasını kendisine geri verdikten sonra, uzunca bir süre düşündüm. Şair, yaygın algı antenlerine yönelttiği parazitlerle, gerçekliğin egemen dolaşımına karşı bir tavırla tanımlanabilecek sanat pratiğine açıyordu kapısını. Bu dil Türk-

çe tutkunlarını öfkelendirecek, bunu biliyorum. Bilinçli bir edim olan tutum karşısında durup anlamanın daha doğru olacağını düşünerek, ilk şaşkınlığımı bir yana bırakıp, bu pratiğin politik olduğu kadar etik bir yanı olduğunu düşündüm.

Evet, iktidar, bir dille kurulabilirdi ve gerçeklik dediğimiz olgu, dil aracılığıyla yayılabilirdi. Öyleyse, iktidarın oluşabileceği alanlara saldırabilmek için belki de önce dile müdahale etmek gerekiyordu. Aslında Anarşistlerin yapması gerekeni, bir şair gerçekleştiriyordu. Üstelik bunu, kendi etki alanını gerekirse daraltma pahasına. Çetin'in bu deneyimi, iktidarın üstümüze yürüdüğü dilin içinde gerçekleştiriliyordu. Dil, kendi seslerinden aldığı ritme bir ivme kazandırmış, bu hız, giderek uğultuya, sonra da gürültüye dönerek üstümüze abanmışken, Çetin'in şiiri, şimdilik bir protesto olarak kekemeliği seçiyor. Bundan sonraki aşamayı merak etmiyor değilim. Belki bir dilsizlik olacak bu. Evet, gürültü bir yansıma olarak kendine döndüğünde, küçücük bir es, o gürültüden çok daha etkin olabilir. Olabilir mi, anlamaya çalışıyorum. Belki de tartışmak...

Çetin'in seçimi, bana kalırsa etno bir duruştur, onun kendisini tarif ettiği yerde okurun vicdanı ise etnik olanı belirleyecektir.

*

'99 yılında, üyeleri Kürt, Ermeni ve Alman olan bir grubun etno-rock-caz konserini izlemiştim. Kırmanç, Ermeni müzisyenlerin etno-rock-caz besteleri doğal olarak bir kimliğin kendini ifâde ettiği şeydi. Peki Al-

man? İşte azınlıkların kendini târif ettiği yerde Alman'ın katılımı etik olandı.

Bilegeldiğimiz üzere egemen kültür, azınlık olanı ya asimile ediyor, ya kabul edermiş gibi görünerek onlara egzotik bir çerçeve çiziyor ve böylece etno olanı turistik kültüre indirgiyor ya da kendi egemenliğini meşrulaştıracak yeni bir yön buluyor. Küreselleşme olgusu bu son biçim için uygun bir paradigma sunuyor egemen olana. Ama bu yöntemlerin hiçbirinde etik olan yok. Bu durum, azınlık'ı "öteki" olarak tarif ederken, tıpkı etnorock grubundaki Alman gibi, azınlık olabilmek gerekiyor. Bu, bir vicdanı hatırlamak kadar, sahip çıkılacak ahlâkı da belirliyor.

Etniklik üstüne düşünce üretimi özellikle küreselleşme olgusuyla birlikte bir ivme kazanıyor. Ama hâlâ, yeterli değil. Etnikliğin siyasallaşması karşısında, küreselleşmenin bu olguyu sindirmemesi, yeni yeni Thacherizmler üretiyor. Bu durum, aydın kimliğinin sınanacağı alanlara etnikliği de ekliyor. Bu sınamada yanlışlara düşmek kolay, ama yanlışlardan arınmak da bir vicdandır diye düşünüyorum. İsterseniz şiir bahsinden başlayalım. Belki şöyle söyleyebiliriz:

- Şiir, evet; ama etno şiir...

Bu yazı, bir etno deneme değil, olsa olsa küçük bir es, o kadar...

*Kunduz Düşleri 4, Nisan 2000*

# Bir anketin düşündürdükleri

EDEBİYATIN MAGAZİNLEŞMESİNE dizgin vurulamıyor artık. İş iyice çığırından çıktı. Edebiyat dergileri de magazinleşmeden yana olunca, Zeki Coşkun'un son zamanlarda ısrarla vurguladığı "edebiyat kendini tasfiye ediyor" yargısına katılmamak olanaksız.

Magazinleşmenin, edebiyatın yeni muhataplara ulaşması için sağladığı yararı gözardı etmek istemem ama, haysiyet kırıcı yönelimler karşısında "bu kadarına da pes" dedirtecek küçülmeler, insanı, küçük dilini yutacağı şaşkınlıklara sürüklüyor.

Kitaplık dergisi, Mart-Nisan 2000 sayısında bir anket yayımladı: "Son 25 yılda Türkiye'de yayımlanmış en iyi şiir kitapları hangileridir?" Anketin sonuçları ibret verici. Bundan da önemlisi, ankete katılanların düştüğü durum. Bir derginin niteliği, hacmi, yaygınlığı, etkisi ne olursa olsun, ankete çağırdığı yazarları böylesine küçük düşürmeye hakkı olmalı mı? Hadi derginin esrik bir anına denk geldi ve "Söyleyin bakim son 25 yılda en güzel kim?" sorusunu sordu, peki bunu cevap-

layanlar da mı derginin gücü karşısında bu kadar çaresizleştiler? Anlamak zorlaşıyor bunu. Orta mektep öğrencilerinin düzenleyebileceği anket sorusu bu. Kaldı ki, münazaraların bile kalktığı bir dönemde, görünümüyle ciddi sayılabilecek bir derginin sayfalarında son 25 yılın en iyi şiir kitabının hangisi olduğu soruluyor. Anketörlerle saptanan "en iyi" şiir kitabı. Ne denir?.. Bu soruyu okurlara sorsa dergi, bir kitabevinde yahut bir okulda yapsa bu anketi, belki masumiyetine inandırabilirdi bizi. Ama hayır, hemen her ay şurada burada okuduğumuz yazarlara yöneltiyor soruyu. Edebiyatın kitlesi bu kadar mı daraldı, yoksa Kitaplık dergisi, okuru gözden çıkarıp, okur kitlesini yazarlarla mı sınırlıyor? Sorunun niteliği, çapsızlığı, kolaycılığı, okuru manipüle etmeye yönelik oluşu böyle düşünmeye yöneltiyor bizi. Yoksa edebiyatın, hele hele şiirin bir kitle sanatı olmadığını unutuyor değiliz. Anketlerin sosyal bir olayı ölçmede bir yöntem olduğu ve çeşitli alanlarda kullanıldığı bir gerçek. Ama edebiyat, hele hele şiir alanında böyle bir anket, düzenleyicinin sığlığını olmasa bile, ahlâken olması gereken yerde olmadığını düşündürüyor.

*

Nihayet yıllar sonra Enis Batur, Mehmet Taner'e zaten hakettiği ilgiyi gösterdi. Ama Mehmet Taner, hiçbir ilgiye ihtiyaç duymayacak kadar önemli bir şairdir bana göre. Ankete verdiği karşılıklar içinde son 25 yılın iyi kitaplarından biri olarak gösteriyor Bülent Ecevit'in *El Ele Büyüttük Sevgiyi* adlı kitabını. Kendisine, sami-

mi olup olmadığını sormaktan hicap duyduğumdan olacak, kaç kez dilimin ucuna geldiği halde soramadım.

Mehmet Taner, günümüz şiirini de, divan şiirini de bilir ve beğenisine güvenebileceğim bir şairdir. Ecevit'e hoş görünme gibi bir hesabının olmayacağını da adım gibi biliyorum. Öyleyse neden? Nitekim, Mehmet H. Doğan da, Taner'in bu yargısını "içine sindirememiş". O da benim gibi hayret etmiş belli ki. Mehmet H. Doğan, şiire verdiği emekle, kimileri beğense de beğenmese de, önemli bir eleştirmen. O da, ankete cevap vermiş olsa bile rahatsız. En azından ben öyle hissediyorum. "Ankete inanma, anketsiz de kalma" gibi hafifseyici bir dil kuruyor Kitaplık'ın Haziran 2000 sayısında. Bu anketin değerlendirmesini de yaparak sonuçların ortaya koyduğu çelişkilere işaret ediyor.

Mehmet Taner de üye midir bilmiyorum ama, Edebiyatçılar Derneği, birkaç yıl önce Bülent Ecevit'i şair saymamış, dahası, Ecevit'in şairliğini geri almıştı. Bu gün Ecevit'in himayelerinde edebiyat komisyonculuğu yapan Edebiyatçılar Derneği'nin, kimsenin şair olduğuna ya da olmadığına karar verme gibi bir haddi olmadığını söylemeye bile gerek yok. Taner, bu derneğin haltını farkedip, bir hatırlatma mı yapıyor üyelerine? (Zekidir, böylesi çağrışımlara başvurabilir isterse.) Yoksa iade-i itibarda mı bulunuyor, diye düşünmek istedim ama biraz zorlama bir düşünce bu. Sonuçta, Mehmet Taner'i anlayamadım.

*

Ankette öne çıkan Enis Batur'un, bu türlü pohpoh-

lamalara, yılışıklıklara bel bağlayacağını hiç sanmıyorum. Kendi yeteneğiyle, emeğiyle, çalışkanlığıyla bulunduğu yerdedir o. Kabul edelim etmeyelim bir Enis Batur gerçeği var. Ama yine de biz sormuş olalım:

-Enis Batur, içine siniyor mu bu anketin sonucu? Sen ki Melih Cevdet'in yaşadığı bir şiir çağında yaşıyorsun ve gözeneklerine kadar şiiri, edebiyatı soluyan birisin.

Bir yanda kaba toplumculuk adına uvyerizme düşmüş ve gelişmesinden umut kestiğimiz edebiyat camiası, diğer yanda incelmiş beğeni adına enezleşen, magazinleşen, magazinleştikçe edebiyat dışından egemenlik kuran cemaat...

Evet Zeki Coşkun, haklı...

Bir kısım edebiyat kendini tasfiye ediyor...

*Yeni Gündem, 24.06.2000*

# Papatyalar

BİR SÖYLEŞİDEN ÇIKARKEN, tanıdığım bir arkadaş, bir kucak dolusu papatya veriyor bana. Gözlerinde papatya gülümseyişleri.

-Kırdan topladım, bunlar hakiki papatya, biliyor musun?

Kır papatyası ile sera papatyasını ayırdedecek çiçek bilgimizin kalmadığı bir kent yaşamında, arkadaşımın verdiği çiçeklerin niteliğini hatırlatmasına biraz takılmak mı istemiştim ne?

-Kırlarda papatyalar kalmış mı? Biz oralarda fabrika atıkları, kent çöplükleri ya da görgüsüz zenginlerimizin villaları var sanıyorduk.

-Kalanlar direniyor işte. Bunlar da direngen papatyalar. Yoksa ta oralardan neden senin için getireyim?

-Vay benim direngen papatyalarım, diyerek göğsüme bastırıyorum papatya demetini.

Eve gelir gelmez, papatyaların altlarından çok az kırpıp suya koyuyorum. Evde bu kadar papatyayı alacak vazo olmadığı için ikiye, hatta üçe ayırıyorum. Birini çalışma odama, birini salona, diğerini de balkondaki masaya yerleştiriyorum.

Ertesi sabah, kahve suyunu ocağa koyarken, balkona gözattım. Güneş, perdesiz camlardan içeriye ışığıyla, sıcaklığıyla, bütün gövdesiyle sızmıştı. Papatyalarsa güneş çarpmasından korunması gereken çocuk gibiydiler. Nasıl da iri iriydiler, nasıl da sarı-beyaz canlı renkleri vardı. Okşadım onları. Ama vazoda hiç su kalmamış. Nasıl da soğurmuşlar bütün suyu. Salondakine, çalışma odamdakine baktım, onların da suyu kalmamış. Bu kadar suyu bir gecede nasıl sindirmişler bu incecik bedenleriyle. Sabahın hafif serinliği gibi, bu güneş altında onların da sapları serin, dinlendirici ve hayat dolu.

"Hay Allah, diyorum kendi kendime. Bu çiçeklerin canlılığını daha bir süre nasıl sağlamalı?" Şehrin suları da bu günlerde çok klorlu. Klor zarar verir mi çiçeklere? Çaresiz, musluktan aldığım suyu vazolara dolduruyorum.

O ara, suyu içen papatyalardan biri yapraklarını açıverdi mi ne? Açarken "çıt" diye bir ses mi duydum? Bana mı öyle geldi, yoksa öyle mi oldu? Çiçekleri sularken hep bu duyguya kapılıyorum nedense. Sanki o an çiçek bana teşekkür ediyor ya da doğadan koparılmışlığının hüznünü bir an unutup, o bir saniyelik şarkısını söylüyor.

Fesleğenlere su verirken de hissediyorum bunu. Zamanında, onların istediği anda vermişsem suyu, ürperiyor fesleğenler. Kokularını salıyorlar.

İlkokul kitabımızda bir manzume vardı:

*"Altın gözlü papatyalar*
*Gelin yüzlü papatyalar"*

Ezberlemiştik bu manzumeyi. Ama o gün de, bugün de, papatyalara gelin yüzünü yakıştırıyorum da, altın gözlü oluşlarına alışamadım. Altın benzetmesi ile değerli olduğu vurgulanmak istenen papatya sarısının, hiç de altına benzemediğini bu çiçeği bilenler bilir.

Kırlarda, o göz alabildiğine uzanan papatyalar arasında koşuşurken, çocukluğumda bile "tek mi çift mi" diye papatya yapraklarını koparmadığımı düşündüm.

İlk gençliğimde de "seviyor mu sevmiyor mu" diye fal açmadığımı anımsadım. Evet, papatyalar, yapraklarını koparmayacağımı sezmişlerdi, onları daha uzun süre nasıl yaşatabileceğimi düşünüyordum, bunu sezmişlerdi.

Çiçekler seziyordu.

Sezgi... İnsan, doğadan almıştı bu yetiyi, ama şimdilerde köreltmişlerdi bu yetilerini. Çoğu kişide, kurnazlık, sezginin yerini alır olmuştu.

İnsanlar hızla yitiriyorlar sezgilerini. Borsada hangi kâğıdın para getireceğini konuşuyorlar; nasıl ucuza kapatıp pahalıya satacaklarını düşünüyorlar ki, artık gökyüzünü unutmuşlardı, en sıkıntılı anlarda bulutlara bakmıyorlardı. Gökte bir güneşin bulunduğunun da ayırdında değillerdi. Ofislerine güneşin sıcaklığının girmeyeceği camlar takıyorlar; chatleşiyorlardı birbirlerini görmeden.

Çiçeklerse bir saniyelik şarkılarını sunmak için ilgi ve su istiyorlardı, sabırla.

İnsanlar suyu klorlayarak içebiliyorlardı artık. Suyu su olmaktan çıkarıp garip plastik şişelere hapsediyorlardı. Sular hiç sevmedi bu su sızmaz pet şişeleri.

Suyun düşürüldüğü bu durumdan en çok çiçekler incindi diye düşünüyorum. Bu yüzden eski renklerini, es-

ki canlılıklarını korumuyorlardı artık. Bir çiy damlasını özleyip durmaktalar.

Seralar çiçek azmanları üretiyorlardı ama kır çiçekleri azalıyordu gittikçe. Azala azala dünyamızda gittikçe azalan mutluluğa benzediler. Biraz da şairlere... İnsan ayağının değdiği yerlerde cılızlaşıyorlar sonra da bir daha tohum döküp ertesi bahar yeniden yeşermek için mecalleri kalmıyordu.

*

Ayağı yanmış kedi gibi oradan oraya dolaşıp duranlara göre değil çiçeklere bakmak. Kedi, kuş, köpek gibi hayvanlar da sığamaz bizim evlere.

Birkaç gün evde yoktum. Dönüşümde, papatyalar nasıl da perişan, nasıl da küskün. Yapraklar geriye doğru kıvrılmış. Sarı kısımlar bozkır sonbaharına dönmüş. Saplar esnekliğini yitirmiş, dokunsan kırılıverecek. Bir umutla yeniden su verdim ama nafile. Su içecek halleri kalmamıştı papatyaların. İki gün sonra kurumuş bedenlerini çöpe atarken, arkadaşımın bu çiçekleri bana verdiği andaki bakışları geldi aklıma. "Çiçekleri sulamayı unutma" der gibiydi.

Üzgünüm.

Papatyalar solduğu için üzgünüm.

Arkadaşımın dost bakışları zihnimde hüzünlenmişti, bu yüzden üzgünüm.

Üzgün oluşumu hissettikçe, kendim için üzgünüm.

Papatyalar bu sabah, serinliği hissetmeyecekler. Göğsündeki kurşunlarla tutsak yaşayan o kız, ya da kendi yurduna bir daha dönemeyecek mülteci arkadaşım gibiyim şimdi. Bir bardak su eski tadında değil. Affedilsem de özgür sayamayacağım kendimi.

Dilimdeki pas tadıyla yaşamayı öğrenebilecek miyim?

Hayat her şeye rağmen yaşanmaya değer mi diyorsunuz? Siz öyle diyorsunuz ama çiçekler öyle düşünmüyor. Onlar da aşklar gibi. Her şeye rağmen yaşamıyor. Koparıldı mı dalından, konuldu mu vazolara, bir bardak su lütfetseniz de ömrünü tamamlıyor. Anısı bile kalmıyor zamanın. Kalsa da kurumuş papatyalar gibi hüzünlendiriyor işte.

*

Bakım istiyor çiçekler, arkadaşlık istiyor.
Dostluklar da öyle;
Aşklar da...

*Yeni Gündem, 17.06.2000*

# Üşüdüm biraz

*"Giydikleri âftâb-ı temmûz*
*İçdikleri şu'le-i cihan sûz"*
*Şeyh Galib*

BİR GRUP İŞADAMI, bürokratlar, resmi kültür elçileri, Nâzım Hikmet'in mezarı başındalar. Anadolu'dan toprak getirmişler, bir de fidan... Vatan hainine, vatan toprağı ve mezarının başına dikecekleri fidanla günah çıkartıyorlar. Ben yokum orada, olmak da istemiyorum. Bir tören edasıyla çıkartılan günah, benim değil çünkü. Şair o tenor sesiyle, her sözcüğün çağrışımlarının algılanabileceği vurguyla, diyor ki onlara:

*"Ben sizi ölmüş zannediyordum.*
*Başucumda durup el ele verdiniz,*
*Buyrun, oturun dostlar*
*Hoş gelip sefalar getirdiniz."*

Başucuna oturttuğu bu sözde dostlarına sessizce baktıktan sonra, onların buraya neden geldiklerini anlatıyor bize. Bu Kuzey komşusu ile, gelecek hesapları üzerine kurulan ne varsa, Nâzım'ın mezarı başında ikiyüzlü bir söyleve dönüşüyor.

Nâzım, usul usul, tane tane, onların içyüzlerini anlatıyor. Dinliyoruz o tenor sesi yeniden:

*"görmekten, duymaktan, dokunmaktan korkuyorlar*
*yağmurda çırılçıplak yıkanır gibi ağlamaktan*
*sımsıkı bir ayvayı dişler gibi gülmekten korkuyorlar*
*sevmekten korkuyorlar, bizim Ferhad gibi sevmekten*
*(...) tohumdan ve topraktan korkuyorlar*
*akan sudan ve hatırlamaktan korkuyorlar*
*ne iskonto, ne komisyon, ne vade isteyen bir dost eli*
*sıcak bir kuş gibi gelip konmamış ki avuçlarının içine*
*ümitten korkuyorlar Robeson, ümitten korkuyorlar*
*ümitten*
*korkuyorlar, kartal kanatlı kanaryam*
*türkülerimizden korkuyorlar"*

Bir grup işadamı, bürokratlar, resmi kültür elçileri, Nâzım Hikmet'in mezarı başındalar. Televizyon kanalları defalarca yayınlıyorlar bu görüntüyü. Görüntü zihnime paslı bir çiviyle çakılıyor.

**Üşüdüm biraz...**

*

*"Haziran'da ölmek zor"* diyordu Hasan Hüseyin. Haziran'da Nâzım, Haziran'da Ahmed Arif... Özlemin eski tadı... Hasret prangaları eskitiyor; şiir prangada hâlâ.

*"Terketmedi sevdan beni,*
*Aç kaldım, susuz kaldım,*
*Hayın, karanlıktı gece,*
*Can garip, can suskun,*
*Can paramparça...*

*Tütünsüz uykusuz kaldım,*
*Terketmedi sevdan beni."*

Açılışlarda, kokteyllerde pek görülmezdi Ahmed Arif. O herkesin elde kadeh dolaşıp durduğu mekânlara bakar da, "ayakta işer gibi rakı mı içilir he canım, rakı içmenin âdabını da bilmiyor pezevenkler" deyiverir. Âdap adamıdır o. Feodal bir şövalye, çağdaş bir aydın. Susmasını ve küfretmesini, kuşkulanmayı ve güvenmeyi öğretti nice genç insana. Nice genç onun şiirleriyle kavradı dostluğu, aşkı, kavgayı...

*"Haberin var mı taş duvar?*
*Demir kapı, kör pencere,*
*Yastığım, ranzam, zincirim,*
*Uğruna ölümlere gidip geldiğim*
*Zulamdaki mahzun resim*
*Haberin var mı?*
*Görüşmecim yeşil soğan göndermiş,*
*Karanfil kokuyor cıgaram*
*Dağlarına bahar gelmiş memleketimin."*

*

Irgat'ın türküsü de sustu Haziran'da. Can Yücel, Cahit Irgat için, belki de ömrü özetliyor gibidir. Şöyle diyor: *"Cahit ki bu hasta düzende sağlıklı bir kanserdi / Cahit ki haksızlığa karşı üreyen hücrelerdi / Yorgun devler gibi çöktüğü Dormen şölenlerinde bile / 'Siz paranızı, ben kendimi yerim! Derdi. / Cahit zaten azalarak yaşayanlardan değil / Çoğalarak ölenlerdendi."* Can Yücel, yıllar sonra, Cahit Irgat için yazdığı bu dizeleri kendi yaşamına da ağdıracaktı; "Türkiye'yi en iyi ben anla-

rım, çünkü ben de o da birer kanserliyiz" diyecekti.

Cahit Irgat'ın adaşı, Cahit Külebi. Halk şiirinin modernleşen yüzü, onun şiirindeki aynaya yansır ki, lirik bir köylüdür o. Gizli sevdalarımızın "hikâye"sini o yazdı bizim adımıza. O, Karacoğlan'ın bacanağıydı ve Türkçenin sadeliğinde yüzerek geçip gitti dünyadan; yine Haziran'dı.

*"Yine kamyonlar kavun taşır,*
*Fakat içimdeki şarkı bitti."*

Şarkının bittiği yerdir Haziran, orada yılın kavurucu sıcakları başlamıştır artık. Yaz mevsimi, yazma eylemine dönüşmüştür sanki.

İçimdeki şarkının bittiğini sandım...

**Üşüdüm biraz...**

*

Ahmed Arif, Aralık için, "netameli aydır" diyorsa da, Temmuz, daha netameli olmaya başladı yıllardır. Orta anadolu, Temmuz'u kavurucu sıcaklarla geçirir hep. Kır çiçekleri vakitsiz solar, bozkırdaki börtü böcek, mecalsiz kalır. Gün ortasında gökyüzünde kuş sürülerine rastlamak pek de mümkün değildir. Bu çıldırtan sıcak, "sarı sıcak"tır. Sarı sıcak, küçük bir sürtünmeyle yangına dönüşüverecek gibidir. Öyle de oldu. Sivas'ta yangına döndü bozkır. Türkünün ve şiirin, semahın ve bilginin serinleten havasıyla Sivas'a gelenler, Madımak yangınıyla kül edildiler. Şiir de serinletemedi bozkırı. Ateşle sınandı şiir, ateşle sınandı türkü... Metin Altıok, bunu biliciye, göçebe rüzgâra sordu:

*"Bilici hadi söyle beni bekleyen ne?*
*Suya bak, aleve sor, göçebe rüzgârı dinle.*

*Yeni bir kente gideceğim burdan*
*Ne uğurlayan olacak beni,*
*Ne orda karşılayan güvermiş bir sevinçle."*

Metin, o kentin kapısında, yani Madımak Oteli'nin merdivenlerinde yangından hemen önce son sûretini verdi bu dünyaya. Kaç kez rûyalarıma girdi bu sûret... Metin Altıok, Behçet Aysan, Uğur Kaynar... Şiirin üç rüyası. Behçet, Behçet, Behçet... Sanki o merdivenlerden kalkıp yanımıza geliverecekmiş gibi. Gelip de şöyle diyecek belki:

*"kırılınca büyük ayna*
*şarkılar da yarım kaldı*
*büyü bozuldu, durdu saatler*
*suda sûretimiz asılı kaldı*

*yoktu, şehirler gezdim ülkeler*
*düşlerim yarım kaldı*
*ve şimdi kim bilir neredeler*
*gül güle değdi solmuş kaldı*

*anıları öğütür değirmenler*
*bir aşkı söyleyin bana*
*daha başlarken ölmedeler*

*kırılınca büyük ayna*
*aşk bitti şarkılar yarım"*

Madımak'tan fışkıran alev, göğü de tutuşturuyor, bozkır yanıyor, börtü böcek çığlık çığlığa...

**Üşüdüm biraz...**

*"İklim değişir Akdeniz olur"* demişti Kemal Burkay. Ama Akdeniz'e de bişeyler oldu. Can Yücel'i "Mekânım Datça olsun" dediği için koynuna verdiğimiz Akdeniz, aksideniz oldu sanki. Can Yücel, kendi huyunu mu karıştırdı Akdeniz'in iklimine, diye düşünmeden edemiyoruz. Bir kuş, kanatlarından tutuşmuş, bir alev topu halinde, suyu kurumakta olan dereye atıyor kendisini. Deniz suyu kaynıyor, orman yangınları peş peşe:

*"Güneş güneş esiyor*
*Kuran kursu değil bu*
*Güneş kursu!"*

Güneş Akdeniz'i ve Akdeniz iklimini çıldırtıyor. Can Yücel, "seke seke" geldiği bu dünyadan birilerini öpe öpe gidiyor.

*

Herkesin bir geyikli gecesi vardır, biliyorum. Turgut Uyar'ın "Geyikli Gece"sini ne zaman okusam, Ağustos oluyor bütün gece. Yine de anımsıyorum bu şiiri:

*"Halbuki korkulacak hiçbir şey yoktu*
*Her şey naylondandı o kadar*
*Ve ölünce beş on bin birden ölüyorduk güneşe karşı*
*Ama geyikli geceyi bulmadan önce*
*Hepimiz çocuklar gibi korkuyorduk*
*Geyikli geceyi bilmelisiniz*
*Yeşil ve yabani uzak ormanlarda*
*Güneşin asfalt sonlarında batmasıyla ağırdan*
*Hepimizi vakitten kurtaracak."*

Büyük saatin durduğu yerdir her ölüm. Orada zaman, bir şaire Haziran'ı, Temmuz'u, Ağustos'u işaret

etmektedir. Haziran Ahmed Arif'i, Nazım'ı aldı koynuna. Ağustos Can Yücel'i, Turgut Uyar'ı. Temmuz Behçet'i, Metin'i, Uğur Kaynar'ı, Rıfat Ilgaz'ı...

*

Sonra annemi aldı Temmuz. Annem şu dörtlüğü söylemişti annesinin ölümünde, ben de onun için mırıldanıyorum şimdi:

*"Elin yurdu yana yana ördolur*
*Her sineği bir alıcı kurdolur*
*Sen ölürsen yüreğime derdolur*
*Kalk kardaş gidelim anama doğru"*

Kalkıp anneme gitmek istiyorum, annem yok. Şiire, türküye gidiyorum ama "Ağustosda göle girsem, balta kesmez buz" oluyor.

**Üşüyorum....**

*Kunduz Düşleri 5, Eylül 2000*

# Unutulan öğretmenler

ÖĞRETMENLERİMİN çoğuyla çelişkilerim olagelmiştir benim. Doğrusu ya, ömrümce anmak istediğim öğretmenim yok denilebilir. Niyesini düşünüyorum şimdi; yirmi-yirmibeş yıl önceki parasız yatılı okulların o anlamsız disiplin anlayışı, bu ortama uyum sağlayamayışım vb. olgularla açıklanabilir belki bütün bunlar. Şu var ki bu olumsuzlukların kaynağı doğrudan bensem de, bir kısmı öğretmen-öğrenci ilişkilerinden kaynaklanıyordu kanısındayım. Öğretmenlerle ilgili anılarımda sımsıcak kalan birşeyler olmamış işte, bugün dönüp baktığımda bunu görüyorum. 60'lı yılların başında öğretmen okulundaki müdürümüzü anlatmak isterdim. Ama değer mi! Adının anılmasını bile gereksiz buluyorum. Ondan bana kalan başımda kocaman bir hilâle benzeyer yara izidir. Bir de İbrahim Kaypakkaya'yı okulun bütün öğrencileri önünde kaba bir şekilde refûze etmesini anımsıyorum. Kaypakkaya, kendi onurunu korumayı bilmişti. Şimdi işte bu müdürün adını inat olsun diye anmıyorum, ama Kaypakkaya'yı sevgiyle anıyorum. Zaman zaman karşılaştığım okul arkadaşları-

ma müdürün adını soruyorum da, hatırlayanların sayısı yok denecek kadar az. Ama İbrahim Kaypakkaya'yı hatırlamayan yok. Dahası, adı geçtiğinde hemen hepsinin gözlerinde bir sevgi ışığı parıldar.

Sonra yüzlerce öğrenciye iki üç yıl boyunca sıfır ile bir numara arasında not dağıtan cebirci var. Adını bile unutmuşum işte. Oysa sürgün olmama yol açan olay onunla ilgiliydi. Bir başkası Orhan Veli'yi ve onunla ilgili bir gecede şiir okuyan bizleri komünist ilân edip bir sürü öğrenciyi üzerimize saldırtan tarih öğretmeni Osman bey! İşte bende kalan izlenimler, anılar bunlar. Daha bir sürü olay. Ama hep birbirine benziyor. Hele biri var ki, onu anmadan geçmek olmaz:

60'lı yılların başlarında öğretmen okulunda öğrenciyim. Kitap okuma, aylık dergileri izleme konusunda tam bir oburluk içindeyim. Okula gelen gazeteciye *Varlık* dergisini getirtiyoruz, *İmece*'yi düzenli izliyoruz ve o günlerde çıkan daha bir sürü dergi vb. O günlerin *Vatan* gazetesini okuyan üç beş öğrenciden biriyim. Bu gazeteyi öğretmenlerden izleyen tek kişi ise Musa Okay. İşte o günlerde kâğıdın, kitabın garip kokusu genzimi dolduruyor. Derslerde bile zaman zaman kitap okumaya çalıştığım için birkaç kez dayak yemiştim öğretmenlerden. Bu süre içinde yazma isteği de kıpırdıyor içimde. Günlük tutuyorum, şiirler yazmaya çalışıyorum. Yazınca, yayımlama isteği de ağır basıyor nedense. Yayımlanmağa değer şeyler olup olmadığı pek düşünülmüyor bu coşkuyla. Yazdıklarımı gazetelerin okuyucu köşelerine gönderiyorum. Devlet Tiyatrolarıyla ilgili bir kısa yazım yayımlanmıştı ilk kez. O gece uyuyamamıştım. Sonra Karadeniz'de bir yerde *Çaltı* adlı küçük bir

yerel gazete çıkıyordu. Bu gazeteye birçok abone sağlamıştım. Abone sayısından fazla gazete gönderiyorlardı bize, dağıtıyordum bunları. İlk kez bir yazı gönderdim bu gazeteye. Birkaç gün sonra olan oldu. Sınıf öğretmenimiz Cafer Özcan'ın beni çağırdığını söylediler, gittim. Bir işlikteydi, kimse yoktu başkaca. İlk sözünü unutmuyorum hâlâ: "Ulan sana bu gazeteleri hangi Moskof uşağı gönderiyor?" Elinde tuttuğu gazeteleri savurdu yüzüme doğru. Bir sürü soru. Ben, hiçbir şey söylemedim! Çünkü ona bir şeyi izah etmeye çalışmak da küstahlıktı, öyle sayardı. Sonra bu gazetenin ajanlarca çıkarıldığını, bizi kullanmak istediklerini anlattı ve bu gazeteye hemen bir mektup yazıp bundan böyle gazete istemediğimizi bildirmemi istedi. Kâğıt kalem uzatıp "Yaz bakalım benim önümde" dedi. Bu mektubu yazmayacağımı söyledim. İşlik sobasının yanındaydık ve ağır bir tutkal kokusu vardı içerde. Daha sözüm bitmemişti ki sobanın yanındaki maşaya benzer demiri kapıp üzerime yürüdü. Bir kaç saniye sonrasını anımsamıyorum, bayılmışım...

*Unutulmayan Öğretmenler, Öğretmen Yayınları, 1984*

# Yaratma özgürlüğü ve demokrasi

ŞAYET "demokrasi, en yalın söyleyişle, halkın iktidarı" demek ise, bu, halk güçlerinin sahip çıkması gereken bir olgu, bir mevziidir. Onun tarihsel gelişimi, niteliği, gerçekleniş yolu gibi özel-özgül durumunun irdelenmesi başka bir konu. Bugün için ülkemizde "demokrasiye geçiş"ten söz ediliyor. Bu, kavramsal düzlemde bir olgu hiç kuşkusuz. İnsanlığın yaratım sürecinin bir ürünü olan demokrasi, belli olgularla, tarihsel serüveniyle açıklanabilir. Biz, "demokrasiye geçiş" deyimini irdeleme hakkını saklı tutarak, "yaratma özgürlüğü" ile olan ilişkisine bakalım.

Niteliği ne olursa olsun, demokrasi, insanın yaratıcı gücünün yaşama geçirilmesiyle olanaklı. Kan dolaşımını sağlayacak olan da bu! Sosyal ve ekonomik alanlarda olduğu gibi, bilim ve sanatın gelişimi de bu özgürlüğün "tanınabilir" yanından öte, "yaşanabilir" oluşuyla olanaklı. Halkın iktidarı olan demokrasi de buna sıkı sıkıya bağlıdır. Üretici güçlerin gelişimi ile sosyal gerçekliğin çelişkisi, demokrasiyle çözümlenebilir. Bu bakımdan ülkemiz ilkel bir kabile değil, hiç değil! Dahası, özgürlüklerin kısıldığı anda bile bilincin gelişimi en-

gellenemiyor. Öyleyse bilincin sağlıklı gelişimini, böylece düşünsel, moral, sosyal yaşamı da sağlığa kavuşturucaktır özgürlükler. Bunun tersi olursa, insana karşı bir sosyal boyut uç verir. Yaratma özgürlüğünün engellendiği yerde yozluk, kozmopolit yaşam biçimi yaygınlaşır. Bilim ve sanat insana karşı kullanılmaya başlandı mı, özgürlükleri kısan yapı da kendini yemeye başlar. Denilebilir ki, yaratma özgürlüğü, toplumun, insanî olana yönelmesine yol açacaktır. Buysa, insandan yana olan herkesi ilgilendirir. İnsanı tarihsel olarak alan demokrasiyi de ilgilendirir. İnsanın tarihsel alınmadığı demokrasi ancak kavramsal değer taşıyabilir.

Tüm özgürlükler gibi yaratma özgürlüğünün de maddi bir temeli vardır, var olması gerekir. Nitekim ülkemizde de yakın gelecekte bundan ayrı şeyler beklemek olanaksız. Ne var ki, soyut düzlemden yaşama ağdırılması gerken zorunlu bir olgudur yaratma özgürlüğü. Bunun için de mücadele yönü çizilmeli. Bu mücadele süreci, demokrasinin olmazsa olmazlığını yeniden keşfettirebileceği gibi, sürecin kendisi de, bireyin kendini gerçekleştirmesi için bir olanak olacaktır. Mücadele, mücadelinin anlamını yarattığı kadar, demokrasinin de şekillenmesini sağlayacaktır. Yaratmak için yaratıcı olmak ve en uygunsuz koşullarda bile yapılabilecek bir şeylerin olduğunu unutmamak gerekir. Öyleyse moral değerleri unutmadan, geniş cephede, ittifakları geniş tutarak yapılabilecek işleri hoşgörüyle gerçekleştirme noktasındayız. Yaratıcılığı en somut şekilde gösteren sanat ve bilim, kendi varlık nedenlerini savunma noktasında bugün.

*Varlık dergisi, Aralık 1983*

# Yılsonu edebiyat değerlendirmeleri

EDEBİYAT, yıllık ya da beş yıllık kalkınma planlarına bağlanabilseydi, her yıl sonu neyin ne kadar gerçekleştirildiği ya da gerçekleştirilemediği tespit edilir ve bu bağlamda bir değerlendirme yapılabilirdi. Hattâ böyle bir değerlendirme zorunluluk olurdu. Ama bilinen bir olgudur ki, iktisadın gerçeği ile edebiyatın özgül ve özel gerçeği farklı alanlarda boy verir. Edebiyatı, sosyal gerçek ile aynılaştıranlar, her yıl sonu pek de değişmeyen yargılarla değerlendirme yapıyorlar. Zorunlu sanıyorlar kendilerini; bu zorunluluğun, sorumluluğun bir sonucu değil de, zorunlu bırakılmalarının bir sonucu olduğunu anlamak pek zor değil. Genellemelerle oluşan şablon cümleler, kayırmalar, görmezden gelmeler, gereksiz övgüler; sevgisizlik, bezginlik, ikiyüzlülük... Yılsonu değerlendirmelerinde hep bunları görürüz. En azından benim, kırk yıldır izlediğim bu!

Değerlendirme yapanları yargılamanın bir anlamı yok. Bu, bizi onların yöntemine götürür olsa olsa. Evet, bir yöntem yanlışlığı var burada: Edebiyata, iktisada bakıldığı gibi bakıldığı içindir bütün bu olumsuzluklar. Değerlendirmeleri yapanların niyetleri ne olursa olsun,

yöntem, onların düşündüklerini bile çarpıtıyor. Böyle olunca da bu değerlendirmeler, edebiyatın kendisini değil de, hedef kitle olarak edebiyatseverleri seçiyor. Edebiyatseverler için yapılacak değerlendirmelerin yeri de elbette magazin basın olmalıdır. Aksi halde, edebiyatın kendi ciddiyetindeki dergiler gittikçe magazinleşmeye başlar, zaten mevcut durum da budur.

Yılsonu edebiyat değerlendirmelerini öğrencilik yıllarımda çok önemser, ve bunların hemen hepsini mutlaka okurdum. Güvenirdim yazanlara; yazdıklarına da inanırdım. Edebiyatın da, edebiyatçının da sahici olduğunu, samimi olduğunu düşünürdüm. Yıllar geçti, bu işin hiç de öyle olmadığına tanık oldum. Son yıllarda hemen hiçbir yıllık değerlendirmeyi okumadım. Eksikliğini de hissetmiyorum. Çünkü edebiyatın, mali yılsonu gibi bir yılsonu durumu yok!

*E Dergisi, sayı 23, Şubat 2001*

# "F"

ALFABENİN "F" HARFİNE GELİNCE, adı Sevgi olan çocuk parmak kaldırıp söz istedi; "Ne güzel sözcükler üretebiliriz bu harfle, deneyelim, isterseniz birkaç örneği ben vereyim" dedi: Faal, fabrika, fazilet, fedakârlık, fen, ferah, feraset, fide, fidan, fikir, firûze, fesleğen... Gürültücü biri sözünü kesti çocuğun, adı Devlet'ti; "Sevmedim bunları, bundan sonrakileri ben söyleyeceğim" dedi ve sıralamaya faşladı: Faça, falçata, fail, faiz, falcı, fanatik, fanti, farfara, fasafiso, fatura, feryat, fırdöndü, fırsatçı, fişlemek, fitne, fiyasko, fosseptik, fos, foya, formalite, fütursuz, fundamentalizm, falaka, faşist, faşizm...

F'ler, Azrail'in ölüm tırpanı gibi üstüme gelmeye başladı. Faşizm, F'nin üzerine binmiş geliyordu ki uyandım. Bir rüyadaymışım meğer. Yanıbaşımdaki konsolun üzerinde duran bir bardak suyu içerken, televizyonu açtım.

Karabasan devam ediyordu sanki. "F" diyordu biri; "F" iyidir. Bize bir Azrail mutlaka gerekir ve Azrail'in eline F'yi tutuşturmalıyız." "Fa-şist-ler se-nin-le gurur du-yu-yor, faşist-ler se-nin-le gurur du-yu-yor..." diye haykırıyordu birileri. Diğer yandan "Verecek tek çakıl taşımız yok" diyordu öteki. Bir diğeri "Ne yaptıysam

halkım için yaptım." derken, "Kurşun atan da yiyen de kahramandır" demekteydi bir diğeri. Bu sloganlar o televizyon kanalından öbürüne durmadan akıp duruyordu. Gürültü büyüyor, büyüyordu.

Karabasan devam ediyordu.

Kalktım, balkondaki fesleğenlere su verdim.

Alfabenin harflerini kirletiyorlardı, işe F'den başladılar. Bu cümle renklerle ilgiliydi bir şiirde, hatırlıyorum. Ama alfabenin F'si yine de incinmiş gibiydi. Sözlükler F'den utanmaya başlamıştı sanki.

Giyinip sokağa çıktım.

Gazetenin ilk sayfasında Burdur Cezaevi'ndeki şiddetin fotoğrafları. Gece rüyamda gördüğüm Devlet adlı izbandut, rüyamdan kaçıp oraya gitmiş ben uyanmadan.

Sinemacı bir arkadaşa rastladım. Yapacağı yeni filmi anlattı çay içerken. "Bir kıyamet günü" diye girdi söze." Cezaevlerine iş makinalarıyla saldırılacak, kitaplar fosseptik çukurlarına doldurulurken, bir mahkumun kolu, diğerinin gözü, bir diğerinin bacağı hınçlı makinalar tarafından koparılıp koparılıp kentin aç köpeklerine verilecek. Biraz ilerde modern görünümlü bir binanın içine giren kamera buranın bir cezaevi olduğunu görüntülüyor. İçerdeki insanlar metamorfoza uğramışlar ve evrimi geriye doğru yaşamaya başlamışlar. Konuşmayı unutmuşlar önce, sonra kendilerinden başka birilerinin de yaşadığını. Dostluk, aşk, şiir, türkü... hepsi yok olmuş belleklerinden. Kamera kocaman bir F'ye benzeyen binadan uzaklaşırken, bu binayı tasarlayan, uygulayan, evetleyen kim varsa bir araya gelmiş. Bir alanda toplanmışlar birbirlerini fışfışlıyorlar... Kamera, biraz da George Orwel'in *Hayvan Çiftliği*'nden aşırma bir görüntüyle, yönetimi ele geçiren domuzların insana

benzemeye başlamaları gibi, alanda toplananları da F'ye benzeyen yaratıklara dönüştürmüş.

Sinemacı arkadaşa veda etmeden ayrıldım oradan.

Çantamdaki telefon, aralıksız çalıyordu. Bir gazeteci, "Rüyanızın bir fotoğrafını bize ulaştırır mısınız, arka iç sayfada küçük bir ilan kutusu boş kaldı da oraya koyacağız." dedi, kapattım telefonu. Yeniden çaldı, bir televizyon kanalından arıyorlar; rüyamı yorumlayacak bir "rüya tabircisi" bulmuşlar.

Yürürken tinerci çocuklara rastladım, aval aval bakıyorlardı yüzüme.

Kâğıt mendil satan küçük kızlar, piyangocular, simitçiler, geceden kalma ucuz şarapçılar bir ağızdan bağırıyorlardı:

-F kılıklı olmalıyız...

-F kadar yakışıklı bir delikanlı...

-Hayır hayır F fenalığı kadar fena olmak için özel bir beslenme, özel bir bakım...

Kendimi Kafka'nın romanlarında anlatılan sokakların birinde sandım. Dehlizler, dehlizler, dehlizler...

F tipi cezaevi, diyor bir yüksek yetkili; "cezanın, ceza olduğu yerdir."

F tipi cezaevi, insanlığa bir saldırıdır, diyor sevdiğim kadın. İşin aslını aşk öğretiyor bana.

Bir topluluğa giriyorum, tanıdığım beş-on kişi var orada. "Hayır" diyorlar, "F tipi cezaevlerine hayır!." demenin yollarını arıyorum. Alfabenin bir harfini fenalıklardan kurtarabilmenin yollarını düşünüyorum.

Bu yola çıkarken, yol arkadaşlarımı arıyorum...

*Yeni Gündem, 22.07.2000*

# Sivas'ı unutmayalım

ZEUGMA ANTİK KENTİ, şu günlerde suların serin kollarına terkediliyor. Yüzlerce yıllık kent, hatırlanmanın ya da unutuluşun griliklerine dalıyor. Güneş her sabah bu kentin sokaklarını ısıtamayacak artık. Üşüyen, çok üşüyen, ıslak bir kent olacak bundan böyle Zeugma.

Bilimkurgu yapıtlarına konu olmazsa ya da ateşin ve suyun birbirine dönüştüğü bir çağ yaşanmazsa, Zeugma'da artık yangınlar da çıkmayacak.

Efsanevi Atlantis'i de sular yutmuştu. İnsanlık Atlantis'i unutmadı. Her çağ, kendine uygun bir metafor olarak anımsadı bu düşsel ülkeyi.

Suları unutmayalım...

Prometheus, tanrıların egemenliğini simgeleyen ateşi insana verdi. İnsan, egemenliklere karşı olsun, kendini insan bilsin diyeydi bu.

Tanrıların hışmına uğrayan Prometheus, hâlâ kayalıklara zincirle bağlıdır ve her gün, bir kartal yüreğini parçalamaktadır onun.

Ateşi unutmayalım...

İskenderiye kütüphanesi denize yakındı ve gölgesi sulara vururken, insanlığın belleği olarak yarınların çıkrığını çeviriyordu.

Kitaplar, kitaplar, kitaplar...

Sayfalarında parmak izi, göz izi taşıyan bu binlerce kitap, ezelden ebede bir yolculuğun kervan hızıyla ilerleyen yükünü omuzlamış, gelecekteki meraklılarını bekliyordu. Ama Batı'dan gelen zırhlı süvariler kılıçlarına su veren ateşi daldırdılar İskenderiye'nin kalbine. Su ateş karşısında geri çekildi. Başıboş kalan ateş, ateş olduğunu kanıtlamak istercesine kütüphanenin dehlizlerine daldı. Girmediği hiçbir yer kalmıyordu. Kitaplar bu yangında canavar girmiş bir güvercinlik gibi feryat figandı. Gökte güvercin kanatları uçuşuyordu. Gövdesinden koparılan güvercin kanatları ne kadar uçabilirdi ki! Kül olup deryaya savruldular hepsi. Orada cinayeti gördük.

Ateşi, suyu ve kitabı unutmayalım...

Neron, Roma'nın alevler içinde yanışından büyük bir keyf alıyor ve lir çalıyordu.

Çığlıkların yükseldiği Roma'da, defne yapraklarına benzetilen altın tacıyla Neron, en güzel üzümlerden damıtılmış şarabını yudumluyordu.

Şarabını yudumluyor, bir yandan da lir çalıyordu. Neron hangi ezginin neşesini sarayının duvarlarına yansıtıyordu, bilmiyorum.

Tarihi, ateşi ve ezgiyi unutmayalım...

Arkadaşımın köyü yakıldı sonra.

Arkadaşlarımın köyleri yakıldı.

Kadınlar, bohçası çözülmemiş bir hüzünle gözlerini göğe çevirdiler. Gök boştu.

Tanrı, tanrı olduğunu bir kez daha gösteriyordu.

Çocuklar, çığlıklarını göğüs kafeslerinde tutmuş, bir isyan olarak dağlara bakıyordu.

Ormanların yakıldığını gördüler.

Yanan ormanlardaki börtü böceğin çığlıklarını insan kulağı algılayamazdı. Algılayamadı.

Ateşi ve çığlığı unutmayalım.

Pir Sultan derler, bir halk bilgesi, ezgiyi ve sözü, ateşi ve suyu, umudu ve belleği insanın vicdanına kazandırmayı deniyordu. Banazlı bilge, Sivas ellerinden bir kuş uçuruyordu. Sesin ve kardeşliğin kuşunu.

*"Uyur idik uyardılar*
*Diriye saydılar bizi*
*Koyun olduk ses anladık*
*Sürüye saydılar bizi"*

Böyle söylüyordu Pir Sultan. Sözün ve ezginin gücüne inanıyordu.

Prometheus'un izleyicisi, İskenderiye'nin belleği. Tarihin halk sözcüsü. Sevginin serin dinlendiriciliğiyle seslenmiş yeryüzü konuğuydu o.

Bedelini darağacında ödediği öyküyü bugüne bıraktı.

"Ateşi ve ihaneti gördü"

Ateşi ve ihaneti unutmayalım.

Bir gün Pir Sultan'ın sesine ses verenler Sivas iline doğru yola çıkıp semaha durmak istediler gencecik kızlar, delikanlılar...

Şiirlerle ses olmak istedi şairler: Behçet Aysan, Metin Altıok, Uğur Kaynar.

Ezgileriyle selam olsun diyedir Hasret Gültekin'in Sivas'a gidişi.

Sonra Asım Bezirci, Muhlis Akarsu, ve hepsi: Diğer bütün Canlar...

Ama Prometheus'un elleri yana yana insana taşıdığı ateş, zorbaların ve tanrının eline düşmüştür yeniden.

Madımak çevresinde ihanet çemberi gittikçe daralmaktadır. Tarihe ve insanlığa, umuda ve dostluğa, sevgiye ve barışa, şiire, yazıya, türküye kurulan ihanet çemberi daraltılmaktadır.

Devlet yakıcıdır: Dağlar seyircidir. Irmaklar seyircidir. Dostlar seyircidir. "Bir dostun gülü yaralar beni"...

Pir Sultan yeniden; Nesimi yeniden; Mahir, Deniz, İbrahim yeniden katledilmektedir orada.

Katledildiler...

Orada, Sivas'ta yaşananlardan sonra hiçbir şey eskisi gibi olmamalıdır.

Arkadaşlarımdı Madımak'ta katledilenler... Arkadaşlarınızdı.

2 Temmuz 93'ten sonra kanayan yara kabuk bağlamıyor. Hiçbir tabip çare bulamıyor bu yaraya.

Sivas'ı unutmuyorum...

*Yeni Gündem, 01.07.2000*

"KİTAPLARIN ÇOKTANDIR KİTABA
BENZEMEKTEN ÇIKTIĞI BİR DÜNYADA,
GERÇEK KİTAP DA BİR KİTAP OLAMAZ ARTIK..."

**Adorno**

# İÇİNDEKİLER

SUNU *7*

ŞAİRİN MASALI *15*
ANLAŞAMAMANIN YOLU *18*
BİÇEMDEN BAKMAK *22*
DEMOKRASİ, LÜTFEN *25*
HAKLILIĞIN YETMEDİĞİ YER *29*
GÖZ HİZASI KİTAPLARI *33*
SUÇLULAR VE GÜÇLÜLER *37*
KİM OKUR KİM YAZAR *41*
DEFOLU YAZILAR *45*
ŞİDDET LABİRENTİ *49*
SÖZCÜKLERİN DE HAYSİYETİ VARDIR *53*
SANATIN GÜCÜ, SANATÇININ REFLEKSİ *57*
YAZAR ÖRGÜTLENMELERİ ÜZERİNE *61*
ANKARA'NIN YAZARINA BAK *64*
İŞİM NE BURADA *67*
HEYKEL *71*
KAYBOLAN NE *75*

ARKADAŞIM KURUŞUNU GERİ İSTİYOR *79*
GELECEĞİN RESMİNİ YAPABİLİRİZ
ÇARESİZLİK DE BİR OLANAKTIR *86*
SİLME EYLEMİ *90*
KUŞAK OLGUSU *92*
EK'DE YAZMAK *95*
ONSEKİZONSEKİZ *98*
KORKU İLE CESARET *102*
ŞİİR, DİL VE İDEOLOJİ *105*
ŞİİRİN CİNSİYETİ *110*
KİRLİ BİR IRMAKTA *115*
HAVA ISININCA *119*
TETİKÇİ *123*
SÖYLENEN İLE YAZILAN *126*
MUHALİF İLE YALAN *131*
ETNO, EVET ETNO *138*
BİR ANKETİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ *141*
PAPATYALAR *145*
ÜŞÜDÜM BİRAZ *150*
UNUTULAN ÖĞRETMENLER *157*
YARATMA ÖZGÜRLÜĞÜ VE DEMOKRASİ *160*
YILSONU EDEBİYAT DEĞERLENDİRMELERİ *162*
"F" *164*
SİVAS'I UNUTMAYALIM *167*



"Söz ve eylem diyalektiği öznesinin yüzleşeceği olgu, etik'tir. Sözün sahiciliği azalmayı; eylemin sahiciliğiyse, azalarak çoğalmayı göze alıştır, ki etik, burada, bu sahicilik ile hayat buluyor. Meşrûiyet kazanma yerine eleştirelliği, egemen olma yerine eşitlikçi duruşu yeğlemek, belli ki sistemle aramıza koyacağımız mesafeyle mümkün olacaktır. Bu süreç, söz ile eylemin sorgusunu bir vicdan olarak hissetme ve hattâ hayatımıza çağırmakla sürüp giden bir durumdur ki, bu aynı zamanda hayatı devrimcileştirmenin pratikleriyle de donanımlıdır.

*Ahmet Telli bugüne kadar yayımladığı şiirleri ve şiir kitaplarıyla bilinegeldi. Otuz yılı aşan bir sürede çeşitli gazete ve dergilerde yazdığı yazılardan yapılan seçmelerden oluşan "Ben Hiçbir Şey Söylemedim", yazarın ilk düzyazı kitabıdır.*





telos

ISBN 975-545-171-4